

OKOLIŠNA I SOCIJALNA POLITIKA EVROPSKE BANKE ZA OBNOVU I RAZVOJ

Usvojio Upravni odbor na sastanku 7. maja 2014.

Prijevod originalnog teksta dokumenta osigurava EBRD da bi pomogao čitaocima. Iako je EBRD poduzeo razumne mjere da osigura autentičnost prijevoda, EBRD ne garantira tačnost ovoga prijevoda. Oslanjanje na prijevode ove vrste, predstavlja rizik koji svojevrijemno preuzima čitalac. Ni u kojem slučaju, EBRD, njegovi uposlenici ili predstavnici, neće biti odgovorni čitaocu ili bilo kome drugom zbog bilo kakve netačnosti, greške, propusta, brisanja, defekta ili bilo kakve izmjene sadržaja prijevoda, bez obzira na uzrok, niti podliježu odšteti koja iz toga proizlazi. U slučaju bilo kakvog neslaganja ili kontradikcije između engleske verzije i prijevoda, engleska verzija se smatra mjerodavnom.

Okolišna i socijalna politika EBRD-a

A. Svrha ove politike

1. Evropska banka za obnovu i razvoj (EBRD ili Banka) je odlučna u tome da promovira „okolišno zdravi i održivi razvoj“ u kompletnoj lepezi svojih aktivnosti investiranja i tehničke saradnje, u skladu sa Sporazumom o osnivanju EBRD.¹ Banka vjeruje da je okolišna i socijalna² održivost temeljni aspekt za ostvarivanje ciljeva koji su u skladu sa tranzicijskim mandatom Banke i podcrtava da se projekti u kojima se njeguje okolišna i socijalna održivost nalaze u vrhu prioriteta njenih aktivnosti.
2. U ovoj politici, izraz „projekat“ se odnosi na definirani niz poslovnih aktivnosti za koje klijent traži finansiranje EBRD-a ili, kada je finansiranje EBRD-a već odobreno, niz poslovnih aktivnosti koje su definirane u sporazumima o finansiranju, kao što je odobrio Upravni odbor ili drugo tijelo koje donosi odluke.
3. Ova politika definira način na koji će Banka tretirati okolišni i socijalni utjecaj svojih projekata putem:
  - definiranja pojedinačnih uloga i odgovornosti EBRD-a i njegovih klijenata u osmišljavanju, implementaciji i radu projekata, u skladu sa ovom politikom i provedbenim zahtjevima
  - uspostavljanje strateškog cilja promoviranja projekata koji donose velike okolišne i socijalne koristi
  - uvođenje okolišne i socijalne održivosti u sve svoje aktivnosti.

B. Opredijeljenost EBRD-a

4. Svi projekti koje finansira EBRD će biti strukturirani na način da ispunjavaju zahtjeve ove politike.
5. EBRD je usvojila sveobuhvatan niz konkretnih Provedbenih zahtjeva (PZ) koje projekti trebaju ispunjavati. Banka očekuje od svojih klijenata da upravljaju okolišnim i socijalnim pitanjima u vezi sa projektima, na način koji će osigurati da se PZ ispune tokom razumnog vremenskog perioda.
6. EBRD će u okviru svog mandata osiguravati putem procesa okolišnog i socijalnog ocjenjivanja i praćenja da su projekti osmišljeni, implementirani i da se njima upravlja na način koji je u skladu sa važećim regulatornim zahtjevima i dobrim međunarodnim praksama (DMP).³ Ključno u ovom pristupu jeste primjena hijerarhije ublažavanja.⁴

---

¹ Član 2.1(vii) Sporazuma o osnivanju Evropske banke za obnovu i razvoj.

² Za potrebe ove Politike, izraz socijalni se odnosi na ona pitanja koja su povezana sa ljudima na koje utječe projekat i njihovim zajednicama i radnicima a odnose se na socio-ekonomski status, ugroženost, rodni identitet, ljudska prava, seksualnu orijentaciju, kulturno naslijeđe, radnu snagu i uvjete rada, zdravlje i zaštitu na radu i učešće u donošenju odluka.

³ Dobra međunarodna praksa se odnosi na primjenu profesionalnih vještina, marljivost, razboritost i predostrožnost koji se inače očekuju od obrazovanih i iskusnih profesionalaca koji su angažirani na istoj vrsti posla u istim ili sličnim okolnostima globalno ili regionalno. Ishod takvog korištenja bi trebao biti da projekat koristi tehnologije koje su odgovarajuće za konkretne okolnosti datog projekta.

⁴ Hijerarhija ublažavanja se sastoji od mjera koje se poduzimaju s ciljem izbjegavanja okolišnih i socijalnih utjecaja od početka razvojnih aktivnosti, a kada ovo nije moguće, uključuje provođenje dodatnih mjera koje bi na najmanju moguću mjeru smanjile, ublažile i, kao posljednje pribježište, nadoknadile odnosno kompenzirale sve potencijalne rezidualne negativne utjecaje.

7. EBRD je, kao potpisnica dokumenta „Evropski principi za okoliš“⁵, opredijeljena da promovira usvajanje okolišnih principa, praksi i materijalnih standarda EU⁶ u projektima koje finansira EBRD, kada se oni mogu primjeniti na nivou projekta, bez obzira na njegovu geografsku lokaciju. Kada se propisi zemlje domaćina razlikuju od materijalnih okolišnih standarda EU, od projekata će se očekivati da ispune one propise koji su strožiji.
8. EBRD priznaje ratifikaciju međunarodnih socijalnih i okolišnih sporazuma, ugovora i konvencija u zemljama u kojima radi. U okviru svog mandata, EBRD će strukturirati projekte koje finansira tako da se oni rukovode relevantnim principima i materijalnim zahtjevima međunarodnog prava. EBRD neće svjesno finansirati projekte koji su u suprotnosti sa obavezama zemlje prema važećim međunarodnim sporazumima i ugovorima, koji su identificirani tokom procjene projekta.
9. EBRD priznaje odgovornost klijenata i njihovih poslovnih aktivnosti u smislu poštivanja ljudskih prava⁷ kao i da to predstavlja integralni dio okolišne i socijalne održivosti. Ova odgovornost uključuje poštivanje ljudskih prava, izbjegavanje kršenja ljudskih prava drugih i rješavanje negativnog utjecaja na ljudska prava, koje mogu izazvati njihove poslovne aktivnosti ili koje njima mogu doprinijeti.
10. EBRD vjeruje da je jednakost spolova temeljni aspekt moderne, funkcionalne tržišne ekonomije i demokratskog društva. EBRD očekuje od svojih klijenata da identificiraju sve potencijalne negativne i neproporcionalne utjecaje na rodna pitanja i da razrade mjere ublažavanja da bi ih umanjili. Kada to bude relevantno, od klijenata će se tražiti da ojačaju pozitivni rodni utjecaj projekata promoviranjem jednakosti prilika i socio-ekonomskog osnaživanja žena, posebno u pogledu pristupa finansiranju, uslugama i zapošljavanju.
11. EBRD će procijeniti u kojoj mjeri promjene tarifa, koje izazivaju projekti, mogu stvoriti probleme u smislu dostupnosti osnovnih usluga za ugrožene i siromašne grupe⁸ stanovništva, uvjeriti se da su razrađeni i da se koriste djelotvorni aranžmani za rješavanje ovog pitanja.
12. Putem implementacije ove politike, EBRD će izgraditi partnerstvo sa klijentima da bi im pomogla u dodavanju vrijednosti njihovim aktivnostima, unapređenju dugoročne održivosti i jačanju njihovih kapaciteta za okolišno i socijalno upravljanje.
13. EBRD priznaje važnost rješavanja kako uzroka tako i posljedica klimatskih promjena u zemljama u kojima radi. Kada god je to prikladno, EBRD će se uključiti u inovativne investicije i tehničku pomoć da bi pružila podršku investicijama koje proizvode malo ili nimalo ugljika kao i prilikama koje se pružaju za ublažavanje, odnosno prilagodbu klimatskih promjena a također će

---

⁵ Evropske principe za okoliš (EPE) su usvojili Razvojna banka Vijeća Evrope, EBRD, Evropska investicijska banka, Nordijska korporacija za finansiranje okoliša i Nordijska investicijska banka. EPE predstavlja inicijativu koja je pokrenuta kao odgovor potrebi za povećanim usaglašavanjem okolišnih principa, praksi i standarda koji su povezani sa finansiranjem projekata. Obaveze iz ovog dokumenta se nalaze u PZ 1, 3, 4 i 10.

⁶ Materijalni okolišni standardi Evropske unije su sadržani u sekundarnim propisima EU, npr. uredbama, direktivama i odlukama. Postupovne norme namijenjene državama članicama i institucijama EU, kao i sudska praksa Evropskog suda pravde i Prvostepenog suda koja se primjenjuje na države članice, institucije EU i pravna i fizička lica EU, isključeni su iz ove definicije.

⁷ Za potrebe ove Politike, EBRD će se rukovoditi Međunarodnom poveljom o ljudskim pravima, Deklaracijom UN-a o ljudskim pravima i osam temeljnih konvencija Međunarodne organizacije rada.

⁸ Za potrebe ove Politike, ugrožene grupe obuhvataju osobe koje, zbog svog rodnog identiteta, seksualne orijentacije, vjeroispovijesti, etničke pripadnosti, statusa pripadnika autohtonog naroda, starosti, invaliditeta, ekonomskog siromaštva ili društvenog statusa, mogu pretrpjeti negativniji utjecaj zbog projekta nego drugi ljudi i koji su ograničeni u svojoj sposobnosti da iskoriste prednosti koje pruža projekat. Ugroženi pojedinci, odnosno grupe, mogu također uključivati, ali nisu ograničeni na, ljude koji žive ispod granice siromaštva, osobe koje ne posjeduju zemlju, starije, domaćinstva na čijem čelu su žene odnosno djeca, izbjeglice, interno raseljene osobe, etničke manjine, zajednice koje ovise o prirodnim resursima ili druge raseljene osobe koje nisu zaštićene domaćim zakonodavstvom ili međunarodnim pravom.

identificirati mogućnosti za smanjenje emisija u projektima koje podržava EBRD. EBRD će također dati podršku svojim klijentima u razvoju mjera prilagođavanja koje promoviraju klimatski otporne investicije.

14. EBRD će biti oprezna u svom pristupu zaštiti, očuvanju, upravljanju i održivoj upotrebi živih prirodnih resursa i zahtijevat će od relevantnih projekata da uključe mjere očuvanja i, kada je to izvodljivo, jačanja ekosistema i njima pripadajućeg biodiverziteta.
15. EBRD je predana principima transparentnosti, odgovornosti i angažmana nositelja interesa. Kontinuirano će objavljivati rezime informacija o učinku koji Banka ostvaruje u okolišnim i socijalnim pitanjima i uključit će se u sadržajan dijalog sa nositeljima interesa Banke, u skladu sa politikom javnog informiranja EBRD-a. Banka će promovirati slične dobre prakse među svojim klijentima.
16. EBRD će raditi zajedno sa drugim međunarodnim finansijskim institucijama, Evropskom unijom, bilateralnim donatorima, agencijama UN-a i drugim organizacijama u koordiniranju djelotvornih intervencija s ciljem promoviranja okolišne i socijalne održivosti na regionalnom i sektorskom nivou u zemljama u kojima radi. Prilikom sufinansiranja projekata sa drugim međunarodnim finansijskim institucijama, EBRD će saradivati sa njima s ciljem dogovora o zajedničkom pristupu, procjeni projekta, projektnim zahtjevima i nadzoru.
17. Strategije EBRD-a za pojedinačne zemlje, kao i sektorske strategije i politike, će sadržavati informacije o potencijalnim okolišnim i socijalnim izazovima i prilikama koji su povezani sa predviđenim aktivnostima EBRD-a.
18. Putem tehničke saradnje i dijaloga o politikama, EBRD će tražiti priliku za gradnju kapaciteta za razmatranje i upravljanje okolišnim i socijalnim pitanjima u zemljama u kojima radi. EBRD će olakšati razvoj stimulativne sredine za svoje klijente s ciljem postizanja okolišno i socijalno održivih ishoda u njihovim projektima.
19. U svojim internim operacijama, EBRD će koristiti DMP u pogledu okolišne i socijalne održivosti i radit će sa dobavljačima i izvođačima koji primjenjuju slične visoke standarde.

C. Integriranje okolišnih i socijalnih pitanja u projektni ciklus

Uloga i odgovornosti EBRD-a

20. Odgovornosti EBRD-a su u skladu sa njenom ulogom međunarodne finansijske institucije koja pruža bankarsko finansiranje projektima upotrebom EBRD-ovih resursa koje odobrava uprava i Upravni odbor ili drugo tijelo koje donosi odluke. U pogledu bilo koje konkretne investicije ili projekta tehničke saradnje, nivo angažmana EBRD-a određuje priroda i obuhvat projekta, raspoloživost donatorskih sredstava, kao i konkretne okolnosti saradnje i odnosa sa klijentom.
21. EBRD se može suzdržati od finansiranja projekta zbog okolišnih ili socijalnih razloga. EBRD neće svjesno finansirati projekte koji uključuju ili rezultiraju prisilnim deložacijama.⁹ Pored toga, postoji nekoliko vrsta aktivnosti koje EBRD ne finansira u skladu sa eliminacionom listom na osnovu okolišnih i socijalnih razloga, koja je uključena u Dodatak 1 ove politike.

---

⁹ Djela činjenja ili propusta koja uključuju prisilno ili nedobrovoljno raseljavanje pojedinaca, grupa i zajednica iz svojih domova, odnosno zemlje, i zajedničkih imovinskih resursa koje su nastanjivali, odnosno od kojih su ovisili, čime se eliminira ili ograničava sposobnost pojedinca, grupe ili zajednice da stanuje ili radi u određenoj nastambi, mjestu ili lokaciji, bez obezbjeđenja, odnosno pristupa odgovarajućim oblicima pravne i druge zaštite. To se ne odnosi na deložacije koje se vrše u skladu sa zakonom i u skladu sa odredbama međunarodnih sporazuma o ljudskim pravima.

22. EBRD upravlja nizom specijalnih fondova i fondova za saradnju. Projekti ili aktivnosti koje se finansiraju cjelovito ili djelomično sredstvima specijalnih fondova će poštovati ovu politiku. Ova politika se također primjenjuje i na fondove za saradnju, međutim, mogu se primjenjivati i dodatni donatorski zahtjevi u pogledu okolišnih i socijalnih pitanja, pod uvjetom da su u skladu sa ovom politikom.

Trajanje projekta

Kategorizacija

23. EBRD kategorizira svaki projekat da bi utvrdila prirodu i nivo okolišnih i socijalnih istraživanja, objavljivanja informacija i angažmana nositelja interesa koji se zahtijevaju. Ovo će biti u skladu sa prirodom, lokacijom, osjetljivošću i obimom projekta, kao i značajem njegovih potencijalno negativnih budućih okolišnih i socijalnih utjecaja. Bivša i sadašnja okolišna i socijalna pitanja i rizici koji su povezani sa postojećim objektima, koji su u vezi sa projektom, podliježu okolišnoj i socijalnoj procjeni bez obzira na kategorizaciju.

Direktne investicije¹⁰

24. Projekat je kategoriziran pod A kada bi mogao rezultirati potencijalno značajnim negativnim budućim okolišnim i/ili socijalnim utjecajima koji, u vrijeme kategorizacije, ne mogu biti konkretno identificirani i procijenjeni i koji stoga zahtijevaju formalni i participatorni proces procjene okolišnog i socijalnog utjecaja. Lista indikativnih projekata kategorije A se nalazi u Dodatku 2 ove politike.
25. Projekat se kategorizira pod B kada su njegovi potencijalno negativni budućni okolišni i/ili socijalni utjecaji specifični za datu lokaciju i/ili konkretno identificirani i riješeni putem mjera ublažavanja. Zahtjevi za okolišnu i socijalnu procjenu mogu varirati u ovisnosti o projektu te će ih EBRD utvrđivati od slučaja do slučaja.
26. Projekat se kategorizira pod C kada je vjerovatno da će imati minimalne ili nikakve potencijalno negativne buduće okolišne i/ili socijalne utjecaje i može se lako riješiti putem ograničene okolišne i socijalne procjene.
27. Početna okolišna i socijalna ispitivanja (IESE) će se provoditi u slučajevima kada u vrijeme kategorizacije nema dovoljno raspoloživih informacija da bi se utvrdila odgovarajuća kategorija i obim procjene.

Finansijski posrednici

28. Projekat će se kategorizirati kao "FI" kada finansijska struktura uključuje osiguravanje sredstava putem finansijskih posrednika (eng. *financial intermediaries* - FI) i tada finansijski posrednik¹¹ preuzima na sebe zadatak procjene i praćenja podprojekta.

Generalni pristup procjeni projekta

29. Svi projekti podliježu okolišnoj i socijalnoj procjeni kako bi se pomoglo EBRD-u da odluči da li finansirati projekat i, ukoliko je odgovor da, na koji način se trebaju tretirati okolišna i socijalna pitanja u planiranju, implementaciji i funkcioniranju projekta. Procjena će biti odgovarajuća prirodi i obimu projekta, u skladu sa nivoom okolišnih i socijalnih utjecaja i pitanja i sa dužnom

¹⁰ Projekti EBRD-a se dijele u „direktne investicijske projekte“ i „projekte finansijskog posredovanja“. U slučaju projekata finansijskog posredovanja, klijent je pružatelj finansijskih usluga, investicijski fond, ili drugo slično preduzeće. Svi drugi projekti se smatraju direktnim investicijskim projektima.

¹¹ Finansijski posrednici uključuju, između ostalog, privatne investicijske fondove, banke, lizing preduzeća, osiguravajuće kuće i penzione fondove.

pažnjom prema hijerarhiji ublažavanja. Procjena će ocijeniti da li je projekat u stanju da se implementira u skladu sa ovom Politikom i njenim provedbenim zahtjevima i uključivat će procjenu potencijalnih rizika za finansiranje kao i pravnih i reputacijskih rizika a također će identificirati potencijalne okolišne i socijalne prilike koje pruža projekat. Socijalna i okolišna procjena je integralni dio generalne procjene projekta EBRD-a. EBRD može angažirati stručnjake specijaliste trećih strana da bi pomogli u procjeni specijaliziranih ili tehničkih pitanja.

30. Okolišna i socijalna procjena EBRD-a uključuje razmatranje tri ključna elementa: (i) okolišni i socijalni utjecaj i pitanja koja su povezana sa projektom; (ii) kapacitet i predanost klijenta implementaciji projekta u skladu sa relevantnim provedbenim zahtjevima; i (iii) u mjeri u kojoj je to prikladno, procjena objekata i aktivnosti koji su povezani sa projektom ali koje ne finansira EBRD. Opseg EBRD-ove okolišne i socijalne procjene će se definirati od slučaja do slučaja a također se mogu razmatrati potencijalni rizici i zakonska odgovornost koji su povezani sa imovinom koja je založena kao obezbjeđenje kredita.
31. Dužnost je klijenta da osigura pružanje odgovarajućih informacija koje Banci omogućavaju da provede okolišnu i socijalnu procjenu u skladu sa ovom Politikom. Uloga Banke je: (i) da pregleda informacije klijenta; (ii) pruži smjernice koje će pomoći klijentima u razvoju odgovarajućih mjera koje su u skladu sa hijerarhijom ublažavanja da bi se riješili okolišni i socijalni utjecaji s ciljem ispunjenja relevantnih provedbenih zahtjeva; i (iii) da pomogne u identifikaciji mogućnosti za ostvarenje dodatnih okolišnih i socijalnih koristi.
32. EBRD priznaje da projekti mogu imati različite nivoe raspoloživih informacija u vrijeme vršenja procjene Banke. U nekim slučajevima, predložena upotreba sredstava, koja proizlaze iz EBRD-ove investicije i rezultirajućih okolišnih i socijalnih utjecaja, je poznata i u većoj mjeri jasna u vrijeme kada Banka donese odluku da investira, kao što je uobičajeno i u tradicionalnom finansiranju projekata. U drugim slučajevima, međutim, investicije Banke nisu usmjerene na konkretnu fizičku imovinu, kao što je finansiranje obrtnog kapitala i određene vrste dioničkog ulaganja, odnosno mogu voditi ka budućim investicijama. U takvim okolnostima, predložena upotreba prihoda i okolišni i socijalni utjecaji su uglavnom neutvrđeni u vrijeme kada EBRD donosi odluku da investira. Banka će stoga (i) procijeniti investiciju na osnovu rizika i utjecaja koji su inherentni određenom sektoru i kontekstu poslovne aktivnosti; i (ii) procijeniti kapacitet klijenta da implementira projekat u skladu sa provedbenim zahtjevima.
33. Kada se od EBRD-a zatraži da finansira projekat čija je gradnja u toku, ili ako je projekat već dobio dozvole od zemlje domaćina, uključujući i odobrenje lokalnih procjena okolišnog i socijalnog utjecaja, procjena Banke će uključivati i analizu jaza između dizajna projekta i implementacije u odnosu na provedbene zahtjeve, da bi identificirala da li su potrebne dodatne studije i/ili mjere ublažavanja da bi se ispunili zahtjevi EBRD-a.
34. Procjena EBRD-a zahtijeva od klijenata da identificiraju nositelje interesa koji su potencijalno pod utjecajem projekta, odnosno zainteresirani su za projekat, otkrije im dovoljno informacija o utjecajima i pitanjima koja proističu iz projekata i konsultira se sa nositeljima interesa na sadržajan i kulturološki prikladan način. Konkretno, EBRD traži od svojih klijenata da se angažiraju sa relevantnim nositeljima interesa u mjeri koja je proporcionalna potencijalnom utjecaju projekta i nivoom zabrinutosti. Takva vrsta angažmana sa nositeljima interesa se treba provoditi imajući na umu duh i principe UNECE Konvencije o pristupu informacijama, učešću javnosti u donošenju odluka i pristupu pravdi u okolišnim pitanjima. Za projekte koji podliježu ESIA, koji imaju potencijal za značajan okolišni utjecaj na međunarodnom nivou, Banka će ohrabrivati pristup UNECE Konvencije o procjeni utjecaja na okoliš u prekograničnom kontekstu, bez obzira na geografsku lokaciju projekta i njegove potencijalne utjecaje. Banka može, u određenim slučajevima, provesti vlastite aktivnosti javnih konsultacija da bi procijenila stajališta nositelja interesa. Identifikacija i angažman nositelja interesa se također može ugraditi u aktivnosti tehničke saradnje EBRD-a kada je to prikladno.

35. Za projekte finansijskog posredovanja, EBRD će provesti dubinsku analizu finansijskog posrednika i njegovog portfelja da bi procijenila (i) postojeće okolišne i socijalne politike finansijskog posrednika i procedure, kao i njegov kapacitet za njihovu implementaciju, (ii) okolišna i socijalna pitanja povezana sa postojećim i vjerovatnim budućim portfeljem posrednika i (iii) mjere koje su neophodne za jačanje postojećeg okolišnog i socijalnog sistema zaštite finansijskog posrednika.

Provedbeni zahtjevi

36. Od projekata se očekuje da ispunjavaju dobre međunarodne prakse koje su u vezi sa okolišnom i socijalnom održivošću. Da bi pomogla klijentima odnosno njihovim projektima da to ostvare, Banka je definirala konkretne provedbene zahtjeve za ključne oblasti okolišne i socijalne održivosti:

- PZ 1 – Procjena i upravljanje okolišnim i socijalnim utjecajima i pitanjima
- PZ 2 – Radna snaga i uvjeti rada
- PZ 3 – Efikasnost resursa, prevencija i kontrola zagađenja
- PZ 4 – Zdravlje i zaštita na radu
- PZ 5 – Otkup zemljišta, nedobrovoljno preseljenje i ekonomsko raseljavanje
- PZ 6 – Očuvanje biodiverziteta i održivo upravljanje živim prirodnim resursima
- PZ 7 – Autohtoni narodi
- PZ 8 – Kulturna baština
- PZ 9 – Finansijski posrednici
- PR 10 – Objelodanjivanje informacija i angažman nositelja interesa

Projekti direktnih investicija moraju ispuniti PZ od 1 do 8 i PZ 10; projekti finansijskog posredovanja moraju ispuniti PZ 2 i 9 i zahtjeve zdravlja i zaštite na radu iz PZ 4. Svaki PZ definiše u svojim ciljevima željene ishode nakon čega slijede konkretni zahtjevi za projekte da bi se klijentima pomoglo da ostvare ove rezultate. Poštivanje relevantnih domaćih zakona predstavlja integralni dio svih PZ.

37. Projekti koji uključuju nove objekte ili poslovne aktivnosti će od početka biti osmišljeni na način da ispunjavaju PZ. Ako projekat uključuje postojeće objekte ili aktivnosti koji ne ispunjavaju PZ u vrijeme odobrenja na Upravnom odboru, od klijenta će se zahtijevati da usvoji mjere koje su zadovoljavajuće za EBRD, koje su tehnički i finansijski izvodljive i ekonomične, da bi se osiguralo da ovi objekti, odnosno aktivnosti, ispoštuju PZ u roku koji je prihvatljiv EBRD-u. Pored toga, EBRD će raditi sa svojim klijentima na upravljanju okolišnim i socijalnim rizicima koji su u skladu sa PZ u njihovim drugim operacijama koje su povezane, ali nisu dio projekta.
38. Kada projekat uključuje generalno korporativno finansiranje, obrtni kapital ili dioničko finansiranje za preduzeće koje se nalazi na više lokacija, od klijenta će se tražiti da razvije mjere na korporativnom nivou (umjesto na nivou projekta) da bi ispunio provedbene zahtjeve u razumnom roku. Kada je upotreba sredstava namijenjena konkretnoj fizičkoj imovini, upotreba sredstava će podlijegati provedbenim zahtjevima. U slučaju sredstava koja nisu usmjerena prema konkretnoj fizičkoj imovini, primjenjuju se zahtjevi iz tačke 32. u gornjem tekstu.

Učinak trećih lica

39. Povremeno, sposobnost projekta da ispuni provedbene zahtjeve će ovisiti od aktivnosti trećih lica.¹² EBRD želi osigurati da projekti koje finansira ostvare rezultate koji su u skladu sa PZ, čak i ako ti rezultati ovise od rada trećih lica. Kada je rizik trećeg lica visok, a klijent ima kontrolu ili utjecaj na mjere, odnosno ponašanje trećih lica, EBRD će od klijenta zahtijevati da saraduje sa trećim licem da bi postigao ciljeve koji su u skladu sa PZ. Konkretni zahtjevi i mjere će se

¹² Treće lice može biti, između ostalog, vladin organ, izvođač, dobavljač sa kojim projekat/klijent ima značajan angažman, ili neko ko upravlja povezanim objektom ili službom.

utvrđivati od slučaja do slučaja. Određeni rizici trećih lica mogu rezultirati time da Banka odluči da ne finansira projekat.

Donošenje odluka

40. Dokumentacija koja se podnosi EBRD-ovom Upravnom odboru ili drugom tijelu koje donosi odluke u svrhu odobrenja projekta, uključivat će opis okolišne i socijalne procjene, materijalne utjecaje i pitanja, identificirane mjere ublažavanja i rezime angažmana nositelja interesa i način na koji će klijenti rješavati ili već rješavaju ove utjecaje, odnosno pitanja. Upravni odbor ili drugo tijelo koje donosi odluke će uzeti u obzir komentare i zabrinutost nositelja interesa u procesu donošenja odluka, kao dio procjene ukupnih koristi i rizika projekta.
41. EBRD-ov Upravni odbor ima diskreciono pravo da prihvati, kao uvjet za EBRD-ovo finansiranje, da se određeni elementi okolišne i socijalne procjene obave nakon odobrenja ovog odbora i nakon potpisivanja sporazuma o finansiranju. Odbor će razmotriti generalne utjecaje, rizike i koristi predloženog pristupa. Kada je projekat odobren uz takve uvjete, dokument rezimea projekta će uključivati opis pristupa.

Pravna dokumentacija

42. EBRD-ovi sporazumi o finansiranju sa klijentima u pogledu nekog projekta će uključivati konkretne odredbe koje odražavaju okolišne i socijalne zahtjeve EBRD-a. Oni uključuju poštivanje svih primjenjivih provedbenih zahtjeva, kao i odredbe o okolišnom i socijalnom izvještavanju, angažmanu nositelja interesa i nadzoru. Pravni dokumenti će također uključivati, kada je to prikladno, prava i/ili pravne lijekove za Banku u slučaju da zajmoprimac ili preduzeće u koje se investira ne ispuni okolišne i socijalne odredbe u skladu sa zahtjevima sporazuma o finansiranju.

Nadzor

43. EBRD razmatra okolišni i socijalni učinak projekata i poštivanje okolišnih i socijalnih obaveza u skladu sa dogovorom u pravnoj dokumentaciji. Obim nadzora će biti u skladu sa okolišnim i socijalnim utjecajima i pitanjima koja su povezana sa projektom, uključujući i direktne investicije i projekte finansijskog posredovanja. Zahtjevi i obaveze u pogledu nadzora će minimalno uključivati razmatranje godišnjih okolišnih i socijalnih izvještaja o projektima koje pripreme klijenti. EBRD može također povremeno provjeriti informacije o nadzoru koje pripreme klijenti putem posjeta lokacijama na kojima se izvode projekti od strane okolišnih i socijalnih stručnjaka Banke, odnosno neovisnih eksperata.
44. Ukoliko klijent ne ispuni svoje socijalne i okolišne obaveze, kao što je navedeno u pravnim sporazumima, EBRD može sa klijentom dogovoriti dopunske mjere koje će klijent poduzeti da bi osigurao poštivanje. Ukoliko klijent ne ispuni dogovorene dopunske mjere, Banka može poduzeti mjere, odnosno iskoristiti pravne lijekove koji se nalaze u sporazumima o finansiranju, a koje smatra prikladnim. EBRD će također sa klijentom razmotriti sve mogućnosti za unapređenje učinka koji je u vezi sa projektima.

Operativne izmjene

45. U prirodi i obimu projekta može doći do izmjena nakon što EBRD odobri i potpiše sporazume o finansiranju. Takve promjene mogu imati značajne okolišne i socijalne implikacije. Kada se predviđaju takve materijalne izmjene, Banka će provesti okolišnu i socijalnu procjenu relevantnih izmjena u skladu sa ovom Politikom kao i sve dodatne procjene i zahtjeve u vezi angažmana nositelja interesa. Okolišne i socijalne mjere ublažavanja će biti uključene u

modificiranu/restrukturiranu projektnu dokumentaciju. Kada operativne promjene rezultiraju materijalno drugačijim okolišnim, odnosno socijalnim scenarijem, od onog kojeg je odobrio Upravni odbor, promjena će biti prijavljena višoj upravi i, ako je to prikladno i u skladu sa primjenjivim politikama EBRD-a, bit će podnesena Odboru na informaciju, odnosno odobrenje.

D. Izvještavanje javnosti i odgovornost EBRD-a

46. EBRD će objavljivati godišnji izvještaj o pitanjima okolišne i socijalne održivosti koja se odnose na njegove aktivnosti i provođenje ove Politike.
47. Okolišna i socijalna pitanja koja su u vezi projekata koje finansira EBRD će biti rezimirana u dokumentima Projektnog rezimea EBRD-a, u skladu sa zahtjevima Politike o javnom informiranju Banke.¹³
48. Odjel za evaluaciju Banke ocjenjuje okolišne i socijalne dimenzije učinka projekata koje finansira EBRD, prema potrebi a u skladu sa politikom evaluacije Banke i relevantnim smjernicama.
49. EBRD je uspostavila mehanizam za ulaganje žalbi o projektima (eng. *Project Complaint Mechanism* - PCM) da bi razmatrao i procjenjivao pritužbe u vezi projekata koje finansira Banka. PCM pruža pojedincima, organizacijama i lokalnim grupama, koje smatraju da projekat Banke nanosi štetu, mehanizam za ulaganje žalbi i traženje pomoći u rješavanju problema, neovisno od bankarskih poslova. Ovaj mehanizam također mogu koristiti pojedinci i grupe da bi uložili žalbu, ukoliko vjeruju da Banka nije ispoštovala ovu Politiku ili komponente PIP-a koje su konkretno vezane za projekat.

E. Promoviranje investicija koje donose velike okolišne i socijalne koristi, uključujući i rad u partnerstvu sa drugima

50. EBRD promovira projekte i inicijative koje su konkretno osmišljene s ciljem ostvarenja značajnih okolišnih i socijalnih koristi. Ovaj pristup uključuje:
  - pružanje tehničke saradnje da bi se dopunili postojeći ili predloženi projekti EBRD-a
  - unapređenje zakonodavnog okruženja putem tehničke saradnje i dijaloga o politikama da bi klijenti EBRD-a na bolji način rješavali okolišna i socijalna pitanja
  - promoviranje neovisnih investicijskih projekata u prioritetnim područjima
  - promoviranje projekata koji doprinose efikasnosti resursa
  - finansiranje pilot projekata da bi se istražile potencijalne nove linije poslovanja sa značajnim okolišnim ili socijalnim koristima.

F. Institucionalni i provedbeni aranžmani

51. Da bi se osiguralo da se u dovoljnoj mjeri rješavaju strateške smjernice koje su opisane u gornjem tekstu, EBRD će dodijeliti odgovornosti i odgovarajuće resurse za djelotvornu provedbu ove Politike. Banka će održavati odgovarajuće resurse u smislu uposlenih da bi nadgledala okolišnu i socijalnu procjenu i procese monitoringa i da bi inicirala i razvijala projekte koji donose okolišne i socijalne koristi.
52. Ova Politika stupa na snagu šest mjeseci nakon što je odobri Upravni odbor. Projekti koji dobiju početno odobrenje uprave Banke¹⁴, prije stupanja na snagu ove Politike, podliježu politici koja je na snazi u vrijeme početnog odobrenja projekta.

---

¹³ Dokumente rezimea projekta će objaviti Desk za objavljivanje publikacija EBRD-a i bit će raspoložive i na web stranici EBRD-a (www.ebrd.com).

¹⁴ U vrijeme usvajanja ove Politike, ovo početno odobrenje se naziva „razmatranje koncepta“.

53. EBRD će razvijati i održavati okolišne i socijalne procedure i odgovarajuće smjernice i instrumente da bi pomogla u provedbi ove Politike i osigurati će da uposleni dobiju odgovarajuću obuku u vezi zahtjeva ove Politike.
54. EBRD će i dalje dobijati pomoć od svog Savjetodavnog vijeća za okolišna i socijalna pitanja (ESAC) od kojeg će tražiti mišljenja u vezi općih politika kao i sektorskih politika i strategija prije njihove finalizacije. Također može zatražiti mišljenje Vijeća o konkretnim pitanjima u vezi projekata i aktivnosti EBRD-a.
55. EBRD će kontinuirano pratiti i ocjenjivati okolišni i socijalni učinak projekata koje finansira u odnosu na ciljeve ove Politike. Ova Politika će se kontinuirano revidirati i može biti izmjenjena ili ažurirana uz odobrenje Upravnog odbora. Pored toga, ova Politika podliježe reviziji Upravnog odbora svakih pet godina.

Dodatak 1: Eliminaciona lista okolišnih i socijalnih pitanja EBRD-a

EBRD neće svjesno financirati, direktno ili indirektno, projekte koji uključuju sljedeće:

- proizvodnju ili trgovinu bilo kojim proizvodom, ili aktivnost koja se smatra nezakonitom prema zakonima ili propisima zemlje domaćina ili prema međunarodnim konvencijama i sporazumima ili onima koji podliježu međunarodnom postepenom ukidanju ili zabrani, kao što su:
  - proizvodnja ili trgovina proizvodima koji sadrže PCB¹⁵
  - proizvodnja ili trgovina farmaceutskim proizvodima, pesticidima/herbicidima i drugim opasnim supstancama koje podliježu međunarodnom postepenom ukidanju ili zabrani¹⁶
  - proizvodnja ili trgovina supstancama koje oštećuju ozonski omotač, a koje su podložne međunarodnom postepenom ukidanju¹⁷
  - trgovina divljim vrstama ili proizvodnja ili trgovina njihovim proizvodima koji su regulirani CITES-om¹⁸
  - prekogranični prijevoz otpada koji je zabranjen prema međunarodnom pravu¹⁹
- proizvodnja ili upotreba ili trgovina nevezanim azbestnim vlaknima ili proizvodima koji sadrže azbest
- aktivnosti koje su zabranjene zakonima zemlje domaćina ili međunarodnim konvencijama koje se odnose na zaštitu resursa biološke raznolikosti ili kulturne baštine²⁰
- ribolov na moru uz korištenje mreža potegača preko 2,5 km dužine
- transport nafte ili drugih opasnih supstanci u tankerima koji ne zadovoljavaju zahtjeve IMO-a²¹
- trgovina robama bez potrebnih dozvola za izvoz ili uvoz ili drugih dokaza da postoji odobrenje tranzita od relevantnih zemalja izvoza, uvoza i, ukoliko je primjenjivo, tranzita.

---

¹⁵ PCB: Polihlorinirani bifenili su grupa visoko toksičnih hemikalija. PCB se mogu naći u električnim uljnim transformatorima, kondenzatorima i rasklopnim uređajima koji datiraju iz perioda 1950-1985.

¹⁶ Referentni dokumenti su Uredba Vijeća (EEC) br. 2455/92 od 23. jula 1992. o izvozu i uvozu određenih opasnih hemikalija, sa izmjenama i dopunama; UN-ova konsolidirana lista proizvoda čija je potrošnja odnosno prodaja zabranjena, povučena, strogo ograničena ili nije odobrena od strane vlada; Konvencija o procedurama za dobivanje prethodne saglasnosti za određene opasne hemikalije i pesticide u međunarodnom prometu (Rotterdamska konvencija); Štokholmska konvencija o trajnim organskim zagađivačima; Preporučena klasifikacija pesticida po opasnosti Svjetske zdravstvene organizacije.

¹⁷ Supstance koje oštećuju ozon: hemijska jedinjenja koja reagiraju sa i oštećuju stratosferski ozon, rezultirajući dobro poznatim „ozonskim rupama“. Montrealski protokol o supstancama koje oštećuju ozonski omotač navodi listu tih supstanci i njihovo ciljno smanjenje i datume njihovog izbacivanja iz upotrebe. Lista hemijskih spojeva koje regulira Montrealski protokol, a koja uključuju aerosole (raspršivače), rashladna sredstva, agense za puhanje pjene, razrjeđivače i agense za zaštitu od požara, zajedno sa detaljima o zemljama potpisnicama i ciljnim datumima za izbacivanje iz upotrebe, može se dobiti od Programa Ujedinjenih nacija za zaštitu okoliša.

¹⁸ CITES: Konvencija o međunarodnoj trgovini ugroženih vrsta divlje flore i faune. Liste vrsta koje su zaštićene CITES-om se mogu dobiti od CITES-ovog sekretarijata.

¹⁹ Referentni dokumenti su: Uredba (EC) br. 1013/2006 od 14. juna 2006. o prijevozu otpada; Odluka C(2001)107/Final Vijeća OECD-a koja predstavlja reviziju Odluke C(92)39/Final o kontroli prekograničnog kretanja otpada namijenjenog reciklaži; Bazelska konvencija o kontroli prekograničnog kretanja opasnog otpada i njegovog odlaganja.

²⁰ Relevantne međunarodne konvencije uključuju: Konvenciju o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja (Bonska konvencija); Konvenciju o močvarnim zemljištima od međunarodnog značaja, naročito kao staništa močvarnih ptica (Ramsarska konvencija); Konvenciju o zaštiti životinjskog svijeta i prirodnih staništa u Evropi (Bernska konvencija); Konvenciju o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine; Konvenciju o biološkoj raznolikosti.

²¹ Ovo uključuje: tankere koji nemaju sve certifikate koji se zahtijevaju prema Međunarodnoj konvenciji za sprečavanje zagađenja sa brodova (MARPOL) odnosno Međunarodnoj konvenciji o zaštiti života na moru (SOLAS) (uključujući, bez ograničenja, poštivanje Kodeksa o upravljanju međunarodnom sigurnošću), tankere na crnoj listi Evropske unije ili tankere koji su zabranjeni Pariškim memorandumom o razumijevanju o kontroli državnih luka i tankere koji su predviđeni za izbacivanje iz upotrebe prema MARPOL propisu 13G. Ne smije se koristiti nijedan jednopalubni tanker stariji od 25 godina.

Dodatak 2: Projekti kategorije A

Ova lista se odnosi na potpuno nove projekte, odnosno projekte koji uključuju velika proširenja, odnosno transformaciju ili konverziju u kategorijama koje su pobrojane u donjem tekstu. Indikativne vrste projekata, koji su pobrojani u donjem tekstu, predstavljaju primjere projekata koji mogu rezultirati potencijalno značajnim negativnim okolišnim odnosno socijalnim utjecajima u budućnosti i stoga zahtijevaju provođenje procjene okolišno-socijalnog utjecaja. Kategorizacija svakog projekta će ovisiti o prirodi i značaju svih aktualnih ili potencijalnih negativnih budućih okolišnih odnosno socijalnih utjecaja koji su određeni specifičnostima prirode, lokacije, osjetljivosti i obima projekta.

1. Rafinerije sirove nafte (ne uzimajući u obzir pogone koji proizvode samo maziva iz sirove nafte) i pogoni za gasifikaciju i likvifikaciju 500 ili više tona uglja ili bitumenskih škriljaca dnevno.
2. Termoelektrane i drugi pogoni za loženje sa toplotnom snagom od 300 MW²² ili više, te nuklearne elektrane i ostali nuklearni reaktori, uključujući demontiranje ili stavljanje van pogona takvih elektrana, odnosno reaktora (osim istraživačkih postrojenja za proizvodnju i konverziju fizionih i fertilnih materijala čija maksimalna snaga ne prelazi 1 kW stalnog termalnog opterećenja).
3. Postrojenja projektirana za proizvodnju ili obogaćivanje nuklearnih goriva, ponovnu preradu, skladištenje ili konačno odlaganje ozračenih nuklearnih goriva ili za skladištenje, odlaganje i preradu radioaktivnog otpada.
4. Integrirana postrojenja za početno taljenje lijevanog željeza i čelika; postrojenja za proizvodnju obojenih sirovih metala iz rude, koncentrata ili sekundarnih sirovina u metalurškim, hemijskim ili elektrolitičkim procesima.
5. Integrirana hemijska postrojenja: postrojenja industrijskog obima za proizvodnju materija uz korištenje procesa hemijske konverzije u kojima je više jedinica postavljeno u nizu i funkcionalno povezano jedna sa drugom a koje služe za proizvodnju: osnovnih organskih hemikalija; osnovnih neorganskih hemikalija; đubriva na bazi fosfora, azota i kalija (jednostavna ili složena gnojiva); osnovni proizvodi za zaštitu zdravlja bilja i biocidi; osnovni farmaceutski proizvodi dobiveni hemijskim ili biološkim procesima; eksplozivi.
6. Izgradnja auto-puteva, brzih cesta i željezničkih pruga za međugradski prijevoz; aerodroma sa osnovnom dužinom piste od 2.100 metara ili više; novih cesta sa četiri ili više traka; ili promjena trase, odnosno proširenje postojećih cesta da bi se osigurale četiri trake ili više, kada su takve nove ceste, odnosno izmijenjene ili proširene dionice ceste, duge 10 km ili više bez prekida.
7. Cjevovodi, terminali i povezana postrojenja za transport velikih količina plina, nafte i hemikalija.
8. Velike morske luke i unutrašnji plovni putevi i luke za unutrašnji plovni promet; trgovačke luke, dokovi za utovar i istovar koji su povezani sa kopnom i vanjske luke (osim pristaništa za trajekte).
9. Postrojenja za obradu i odlaganje otpada, kao što su spalionice, hemijski tretman ili odlagalište opasnog toksičnog i rizičnog otpada.
10. Velika postrojenja za odlaganje otpada za spaljivanje ili hemijski tretman otpada koji nije opasan.
11. Velike²³ brane i drugi nasipi izgrađeni za zadržavanje ili trajno skladištenje vode.
12. Odvođenje podzemnih voda ili umjetno prihranjivanje rezervoara podzemne vode u slučajevima kada godišnji volumen crpljene ili prihranjene vode iznosi 10 miliona kubnih metara i više.

---

²² Što odgovara bruto električnoj proizvodnji od 140 MW za parne i elektrane sa jednom gasnom turbinom.

²³ Međunarodna komisija za velike brane (ICOLD) definira veliku branu kao branu koja je visoka 15 metara ili više, računajući od temelja. Brane između 5 i 15 metara visine i sa rezervoarom zapremine većim od 3 miliona metara kubnih se također kvalificiraju kao velike brane.

13. Industrijska postrojenja za: (i) proizvodnju celuloze iz drvene građe ili sličnih vlaknastih materijala; ili (ii) proizvodnju papira i kartona sa proizvodnim kapacitetom koji prelazi 200 vazdušno sušenih metričkih tona na dan.
14. Iskopavanje treseta velikih razmjera, kamenolomi i površinski kopovi za vađenje i preradu metalne rude ili uglja.
15. Vađenje sirove nafte i prirodnog gasa za komercijalne svrhe.
16. Objekti za skladištenje nafte, petrohemijskih ili hemijskih proizvoda sa kapacitetom od 200.000 tona ili više.
17. Sječa drveta odnosno krčenje šume u velikom obimu.
18. Komunalni uređaji za prečišćavanje otpadnih voda čiji kapacitet je veći od od 150.000 ekvivalent stanovnika.
19. Komunalna postrojenja za preradu i odlaganje čvrstog otpada.
20. Razvoj turizma i maloprodajnih kapaciteta u velikom obimu.
21. Izgradnja visokonaponskih nadzemnih dalekovoda za prijenos električne energije.
22. Vjetroelektrane za proizvodnju energije velikog obima.
23. Sanacija zemljišta i operacije jaružanja mora velikog obima.
24. Krupna primarna poljoprivredna proizvodnja ili pošumljavanje, uključujući intenziviranje, promjene u korištenju zemljišta ili konverziju prioriternih odlika biodiverziteta odnosno ključnih staništa.
25. Pogoni za štavljenje krzna i kože sa kapacitetom od preko 12 tona gotovih proizvoda na dan.
26. Pogoni za intenzivno uzgajanje peradi ili svinja sa više od : (i) 85.000 mjesta za brojlere i 60.000 za kokoši; (ii) 3.000 mjesta za proizvodnju svinja (preko 30 kg); ili (iii) 900 mjesta za krmače.
27. Projekti²⁴ čija izvedba je planirana na osjetljivim lokacijama ili postoji velika mogućnost da imaju znatan utjecaj na takve lokacije od međunarodnog, nacionalnog ili regionalnog značaja, čak i kada se projektna kategorija ne javlja na ovom spisku. Takve osjetljive lokacije, između ostalog, uključuju: prirodno zaštićena područja određena domaćim ili međunarodnim zakonima, ključna staništa ili druge ekosisteme koji podržavaju prioritne odlike biodiverziteta, područja od arheološkog ili kulturnog značaja i područja od važnosti za autohtone narode ili druge ugrožene grupe.
28. Projekti koji mogu rezultirati značajnim negativnim socijalnim utjecajima na lokalne zajednice ili na druge strane koje su pod utjecajem projekta.
29. Projekti koji mogu uključivati značajno nedobrovoljno preseljenje ili ekonomsko raseljavanje.

---

²⁴ Uključujući, bez ograničenja, socijalno ili okolišno orijentirane projekte (kao što su obnovljivi izvori energije).

Provedbeni zahtjev EBRD-a 1:

Procjena i upravljanje okolišnim i socijalnim utjecajima i pitanjima

Uvod

1. Ovaj provedbeni zahtjev (PZ) uspostavlja važnost integrirane procjene za identifikaciju okolišnih i socijalnih utjecaja¹ i pitanja koja su u vezi sa projektima i klijentovim upravljanjem okolišnim i socijalnim učinkom tokom trajanja projekta. Uspješan i efikasan sistem upravljanja okolišnim i socijalnim pitanjima (ESMS) je dinamičan, kontinuiran proces koji inicira i podržava uprava i uključuje smislenu komunikaciju između klijenta, njegovih radnika i lokalnih zajednica koje su pod utjecajem projekta i/ili klijentovih drugih aktivnosti i, po potrebi, drugih nositelja interesa. On zahtijeva metodičan sistematski pristup koji uključuje planiranje, provedbu, reviziju i reagiranje na ishode na strukturiran način s ciljem ostvarenja kontinuiranog unapređenja u upravljanju učinkom. ESMS koji je odgovarajući za prirodu i obim projekta promovira zdrave i održive okolišne i socijalne učinke i može dovesti do poboljšanih finansijskih, okolišnih i socijalnih rezultata.
2. Ovaj PZ opisuje odgovornosti klijenta u procesu procjene potencijalnih okolišnih i socijalnih utjecaja i pitanja koja su povezana sa projektom kao i razvoj i provedbu procedura za upravljanje i praćenje ovih utjecaja i pitanja. Angažman nositelja interesa u projektu predstavlja integralni dio ovog procesa. PZ 10 koji opisuje zahtjeve u pogledu angažmana nositelja interesa, treba čitati u vezi sa ovim PZ.

Ciljevi

3. Ciljevi ovog PZ su:
  - Identifikacija i ocjenjivanje okolišnih i socijalnih utjecaja i pitanja projekta
  - Usvajanje pristupa hijerarhije ublažavanja² za rješavanje negativnih okolišnih i socijalnih utjecaja i pitanja koja proističu iz projektnih aktivnosti za radnike, pogođene zajednice i okoliš
  - Promovira poboljšani okolišni i socijalni učinak klijenata putem djelotvorne upotrebe sistema upravljanja
  - Razvija ESMS koji je prilagođen prirodi projekta, za ocjenjivanje i upravljanje okolišnim i socijalnim pitanjima i utjecajima na način koji je u skladu sa relevantnim PZ.

Djelokrug primjene

4. Ovaj PZ se primjenjuje na sve projekte koje direktno finansira EBRD. Klijent će u sklopu svog procesa okolišne i socijalne procjene identificirati relevantne zahtjeve ovog PZ i način na koji će se oni rješavati i njima upravljati putem razrade projekta, izgradnje, rada i stavljanja van upotrebe, odnosno zatvaranja, odnosno ponovnog otvaranja.
5. Za potrebe ovog PZ, izraz „projekat“ se odnosi na definiran niz poslovnih aktivnosti za koje klijent traži finansiranje EBRD-a ili, kada je finansiranje EBRD-a već odobreno, niz poslovnih aktivnosti koje su definirane u sporazumima o finansiranju, koje je odobrio Upravni odbor EBRD-a ili drugo tijelo koje donosi odluke.

---

¹ Za potrebe ove Politike, socijalni utjecaj se odnosi na utjecaj na pojedince, zajednice i radnike, koji rezultira iz poslovne aktivnosti koja treba primiti podršku i načina na koji mogu biti pogođeni njihovi radni uvjeti, socio-ekonomski status, kulturni identitet, ljudska prava i/ili zdravlje.

² Hijerarhija ublažavanja obuhvata mjere koje su poduzete s ciljem izbjegavanja stvaranja okolišnog ili socijalnog utjecaja od samog početka razvojnih aktivnosti odnosno, tamo gdje to nije moguće, provođenje dodatnih mjera kojima će se na minimum svesti, ublažiti i, kao posljednje pribježište, kompenzirati, odnosno nadoknaditi svi potencijalni rezidualni negativni utjecaji.

- Projekti koji uključuju nove objekte ili poslovne aktivnosti trebaju od početka biti osmišljeni na način da zadovoljavaju provedbene zahtjeve. Kada se projekat odnosi na postojeće objekte ili kada projekat ne ispunjava od početka provedbene zahtjeve, od klijenta će se tražiti da razvije i implementira Okolišno-socijalni akcioni plan (ESAP),³ koji će uključivati niz mjera koje su potrebne za postizanje ispunjenja provedbenih zahtjeva od strane ovih objekata u razumnom vremenskom roku.

Zahtjevi

Okolišno-socijalna procjena

- Proces okolišne i socijalne procjene će biti zasnovan na svježim informacijama, uključujući tačan opis projekta i razgraničenje između projekta i klijentovih povezanih aktivnosti, te polaznih socijalnih i okolišnih podataka u odgovarajućem obimu detalja. Proces procjene bi također trebao identificirati: (i) važeće okolišne i socijalne zakone i regulatorne zahtjeve unutar nadležnosti u kojoj se provodi projekat, uključujući i one zakone putem kojih zemlja domaćin provodi obaveze prema međunarodnom pravu; i (ii) važeće zahtjeve prema provedbenih zahtjevima. U centru ovog pristupa je primjena hijerarhije ublažavanja i dobrih međunarodnih praksi.⁴ Za projekte koji bi mogli imati negativne okolišne i socijalne utjecaje, klijent će, kao integralni dio procesa procjene, identificirati nositelje interesa projekta i osmisliti plan za angažman sa nositeljima interesa na smislen način da bi njihova stajališta i pitanja uzeo u obzir prilikom planiranja, implementacije i rada projekta u skladu sa PZ 10.
- Proces procjene će biti primjeren i proporcionalan potencijalnim utjecajima i pitanjima projekta i obuhvatat će na integriran način sve relevantne direktne i indirektno okolišne i socijalne utjecaje i pitanja projekta i relevantne faze projektnog ciklusa (na primjer, fazu prije gradnje, gradnju, rad i stavljanje van pogona, odnosno zatvaranje i ponovno pokretanje). Za klijenta će možda biti prikladno da svoju okolišno-socijalnu procjenu dopuni dodatnim studijama koje se fokusiraju na konkretne rizike i utjecaje kao što su klimatske promjene, ljudska prava i rodna pitanja.
- Proces okolišno-socijalne procjene će također identificirati i karakterizirati u odgovarajućoj mjeri potencijalno značajna okolišna i socijalna pitanja koja su povezana sa aktivnostima, odnosno objektima koji nisu dio projekta, ali koji mogu biti direktno ili indirektno pod utjecajem projekta, postoje isključivo zbog projekta ili mogu predstavljati rizik za projekat. Ove povezane aktivnosti, odnosno objekti, mogu biti od suštinskog značaja za održivost projekta i mogu biti pod kontrolom klijenta ili ih mogu provoditi treća lica, odnosno mogu pripadati trećim licima. Kada klijent ne može kontrolirati niti utjecati na ove aktivnosti ili objekte, proces okolišno-socijalne procjene treba identificirati odgovarajuće rizike koje oni predstavljaju za projekat. Kada se identificiraju potencijalno značajni negativni okolišni, odnosno socijalni rizici, u vezi aktivnosti trećih lica ili objekata, klijent treba saradivati sa tim relevantnim trećim licima da bi upravljao rizicima, odnosno umanjio ove rizike. Slično tome, kada postoje prilike za povećanje koristi, klijent treba izvršiti utjecaj na relevantna treća lica. Pored toga, proces procjene će razmatrati kumulativne utjecaje projekta u kombinaciji sa utjecajima drugih relevantnih prošlih, sadašnjih i razumno predvidljivih razvoja događaja kao i neplaniranih ali predvidljivih aktivnosti koje omogućava projekat a do kojih može doći kasnije ili na drugoj lokaciji.

---

³ ESAP tvori integralni dio sporazuma o finansiranju.

⁴ Dobra međunarodna praksa se odnosi na profesionalne vještine, marljivost, razboritost i dalekovidnost koje se razumno mogu očekivati od educiranih i iskusnih profesionalaca koji rade na istoj vrsti poslova, u istim ili sličnim okolnostima, globalno ili regionalno. Rezultat primjene takve prakse bi trebao biti da projekat upošljava tehnologije koje su najprikladnije u konkretnim okolnostima tog projekta.

10. Projekti kategorije A⁵ mogu rezultirati u potencijalno značajnim negativnim budućim okolišnim ili socijalnim utjecajima koji se ne mogu odmah identificirati ili procijeniti i stoga zahtijevaju od klijenta da provede sveobuhvatnu procjenu okolišno-socijalnog utjecaja (ESIA). ESIA proces će uključivati fazu prikupljanja podataka da bi se identificirali potencijalni budućí okolišni i socijalni utjecaji⁶ koji su povezani sa projektom. ESIA će uključivati ispitivanje tehnički i finansijski ostvarivih alternativa za izvor takvih utjecaja, uključujući i neprojektne alternative, i dokumentirati razloge za odabir određenog predloženog pravca djelovanja. Također će identificirati potencijalne prilike za poboljšanja i preporučiti mjere koje su potrebne da bi se izbjegli ili, ako izbjegavanje nije moguće, na minimum sveli odnosno ublažili negativni utjecaji. Može postojati potreba da ESIA provedu ili verificiraju neovisni stručnjaci. Proces ESIA će također uključivati proces javnog objelodanjivanja informacija i konsultacija kao što je navedeno u PZ 10.
11. Za projekte kategorije B, gdje su potencijalni negativni budućí okolišni i socijalni utjecaji vezani za lokaciju i/ili ih je lako identificirati i riješiti kroz mjere ublažavanja, klijent će provesti okolišno-socijalnu procjenu koja je proporcionalna prirodi, veličini i lokaciji projekta kao i odlikama potencijalnih utjecaja i rizika. Procjena će karakterizirati potencijalne buduće negativne utjecaje koji su povezani sa projektom, identificirati potencijalne mogućnosti za poboljšanja i preporučiti mjere koje su potrebne za izbjegavanje ili, kada izbjegavanje nije moguće, za svođenje na minimum, odnosno ublažavanje negativnih utjecaja.
12. Za projekte kategorije A i B, koji uključuju postojeće objekte, bit će potrebna procjena okolišnih i socijalnih pitanja koja se odnose na prošle i sadašnje operacije. Svrha ove procjene jeste da se identificiraju potencijalni rizici, zakonske odgovornosti i prilike koje su povezane sa postojećim objektima i operacijama da bi se potvrdio postojeći status poštivanja propisa i da bi se procijenio postojeći sistem upravljanja klijenta i ukupni učinak u odnosu na PZ. Svako istraživanje postojećih objekata moraju provesti stručnjaci koji su neovisni o objektu koji se istražuje.
13. Za projekte kategorije C, za koje je vjerovatno da će imati minimalne ili nikakve buduće negativne okolišne i socijalne utjecaje i koje je lako identificirati i riješiti putem mjera ublažavanja, klijent će provesti ESMS koji je proporcionalan utjecajima i rizicima u skladu sa tačkama 14-22 ovog provedbenog zahtjeva i pratiti i izvještavati o tome da li projekt ispunjava provedbene zahtjeve u skladu sa tačkama 23-28 provedbenog zahtjeva 1.
14. U slučajevima kada klijenti koji imaju operacije na više lokacija traže opće korporativno finansiranje, obrtni kapital ili dioničko finansiranje, procjena opisana u tačkama od 7 do 12 možda nije odgovarajuća. U takvim slučajevima, klijentov postojeći ESMS kao i bivši i sadašnji učinak će se ocjenjivati prema primjenjivim provedbenim zahtjevima, a na korporativnom nivou će se razraditi i implementirati ESAP (za razliku od nivoa koji je konkretno vezan za lokaciju).

Procjena na korporativnom nivou će:

- Procijeniti klijentovu sposobnost da upravlja i rješava sve relevantne socijalne i okolišne utjecaje i pitanja povezana sa njegovim operacijama i objektima naspram zahtjeva opisanih u provedbenim zahtjevima
- Procijeniti u kojoj mjeri klijent poštuje važeće okolišne i socijalne regulatorne zahtjeve koji su primjenjivi u nadležnosti u kojoj funkcioniše projekat
- Identificirati klijentove glavne grupe nositelja interesa i tekuće aktivnosti u vezi angažmana nositelja interesa.

Tačan obim korporativne procjene će se utvrđivati od slučaja do slučaja.

Sistemi okolišno-socijalnog upravljanja

---

⁵ Spisak indikativnih projekata kategorije A se nalazi u Dodatku 2 Okolišne i socijalne politike EBRD-a.

⁶ Procjena okolišnih i socijalnih utjecaja će razmatrati potencijalne direktne, indirektno i kumulativne utjecaje koji su povezani sa projektom kao i potencijalne prekogranične utjecaje kada je to relevantno.

15. Od klijenata se zahtijeva da uspostave i održavaju ESMS koji je odgovarajući za prirodu i obim projekta i primjeren nivou njegovih okolišnih i socijalnih utjecaja i pitanja u skladu sa dobrim međunarodnim praksama. Cilj takvog sistema upravljanja jeste integracija provedbe okolišnih i socijalnih zahtjeva u racionaliziran i koordiniran proces i njegovo ugrađivanje u glavne radne aktivnosti klijentove procjene utjecaja i pitanja.

Okolišno-socijalna politika

16. Klijent će uspostaviti, prema potrebi, sveobuhvatnu politiku kojom se definiraju okolišni i socijalni ciljevi i principi koji omogućavaju projektu da ostvari zdrav okolišni i socijalni učinak. Politika će pružiti okvir za proces okolišne i socijalne procjene i upravljanja koji je u skladu sa principima provedbenih zahtjeva.

Plan okolišno-socijalnog upravljanja

17. Uzimajući u obzir nalaze procesa okolišno-socijalne procjene i rezultate angažmana nositelja interesa, klijent će razviti i provesti program mjera za rješavanje identificiranih okolišnih i socijalnih utjecaja i pitanja projekta i druge mjere unapređenja učinka da bi se ispunili provedbeni zahtjevi. Ovisno o projektu, program se može sastojati od kombinacije dokumentiranih operativnih politika, sistema upravljanja, postupaka, planova, praksi i kapitalnih investicija, koje su kolektivno poznate kao planovi okolišno-socijalnog upravljanja (ESMP).
18. ESMP će odražavati hijerarhiju ublažavanja i, kada je to tehnički i finansijski izvodljivo, favorizirati izbjegavanje i prevenciju utjecaja umjesto svodenja na minimum, ublažavanja ili kompenzacije i osigurati da sve relevantne faze projekta budu strukturirane tako da ispunjavaju važeće zakone i regulatorne zahtjeve, kao i provedbene zahtjeve. Kada se pojedinci ili grupe pod utjecajem projekta identificiraju kao siromašni ili ugroženi⁷ tokom procesa procjene, ESMP će uključivati diferencirane mjere tako da oni ne budu neproporcionalno izloženi negativnim utjecajima te da budu u stanju iskoristiti prilike odnosno koristi koje pruža projekat. Kada je to relevantno, ESMP će također obuhvatiti upravljanje pitanjima koja se odnose na treća lica i lanac nabavke.
19. Obim detalja i kompleksnost ESMP će biti proporcionalna utjecajima projekta i pitanjima koja tretiraju rizike, utjecaje i prilike koje su konkretno vezane za projekat. ESMP će definirati željene ishode kao mjerljive događaje, u mjeri u kojoj je to moguće, sa elementima kao što su ciljevi i pokazatelji učinka koji se mogu pratiti tokom definiranog vremena. Priznajući dinamičnu prirodu razvoja projekta i procesa implementacije, ESMP će biti otvoren za promjene u projektnim okolnostima, nepredviđene događaje, regulatorne izmjene i rezultate nadzora i pregleda, te će se povremeno ažurirati.
20. Uključujući konkretne zahtjeve i mjere koje predviđa, ESMS će se primjenjivati na projekat bez obzira da li ga provodi direktno klijent ili putem izvođača ili podizvođača. Na klijentu je odgovornost da osigura da izvođači koji rade na lokacijama projekta ispunjavaju ove zahtjeve putem usvajanja i implementacije odgovarajućeg sistema za upravljanje izvođačima. Djelotvorno upravljanje izvođačima uključuje:
  - procjenu okolišnih i socijalnih rizika koji su povezani sa ugovorenim radovima i uslugama i uključivanje relevantnih uvjeta iz ESMP u tendersku dokumentaciju ukoliko je prikladno,

---

⁷ Za potrebe ove Politike, ugrožene grupe obuhvataju osobe koje zbog svog rodnog identiteta, seksualne orijentacije, vjeroispovijesti, etničke pripadnosti, statusa pripadnika autohtonog naroda, starosti, invaliditeta, ekonomskog siromaštva ili društvenog statusa, mogu pretrpjeti negativniji utjecaj zbog projekta nego drugi ljudi i koji su ograničeni u svojoj sposobnosti da iskoriste prednosti koje pruža projekat. Ugroženi pojedinci, odnosno grupe, mogu također uključivati, ali nisu ograničeni na, ljude koji žive ispod granice siromaštva, osobe koje ne posjeduju zemlju, starije, domaćinstva na čijem čelu su žene odnosno djeca, izbjeglice, interno raseljene osobe, etničke manjine, zajednice koje ovise o prirodnim resursima ili druge raseljene osobe koje nisu zaštićene domaćim zakonodavstvom ili međunarodnim pravom.

ugovorno postavljanje zahtjeva da izvođači primjene ove standarde i osiguranje ublažavanja u slučaju nepoštivanja

- nadziranje da li izvođači imaju znanje i vještine za izvođenje svojih projektnih zadataka u skladu sa uvjetima ugovora
- praćenje da li izvođači poštuju ugovorne uvjete
- u slučaju podugovaranja, zahtijevati od izvođača da imaju sličan aranžman sa svojim podugovaračima.

Zahtjevi koji su povezani sa radnom snagom i uvjetima rada radnika koji nisu uposlenici klijenta su opisani u PZ 2. Zahtjevi u pogledu zdravlja i zaštite na radu svih radnika se nalaze u PZ 4.

Organizacioni kapaciteti i angažman

21. Klijent će uspostaviti, održavati i, po potrebi, jačati organizacionu strukturu koja definira uloge, odgovornosti i ovlaštenje za provođenje ESMS da bi osigurao kontinuirano poštivanje relevantnih domaćih regulatornih zahtjeva i provedbenih zahtjeva. Klijent će imenovati konkretne uposlenike, uključujući i predstavnike uprave, sa jasnim odgovornostima i ovlaštenjima da održavaju i implementiraju ESMS. Ključne okolišne i socijalne odgovornosti će se definirati i komunicirati prema relevantnom osoblju. Klijent će osigurati adekvatnu podršku, i ljudske i finansijske resurse, na kontinuiranoj osnovi da bi osigurao djelotvorno i kontinuirano ostvarenje okolišnog i socijalnog učinka.
22. Klijent će osigurati da uposlenici sa direktnom odgovornošću za aktivnosti koje su relevantne za okolišni i socijalni učinak projekta imaju odgovarajuće kvalifikacije i obuku.

Upravljanje lancem nabavke

23. Od klijenta se zahtijeva da identificira rizike koji su povezani sa lancem nabavke. U slučajevima kada klijent može vršiti razumnu kontrolu nad svojim primarnim dobavljačima, proces okolišno-socijalne procjene će također razmatrati da li postoji mogućnost da primarni lanci nabavki, koji su od ključnog značaja za temeljne operativne funkcije projekta, budu povezani sa okolišnim i socijalnim rizicima. Ukoliko je to slučaj, klijent će usvojiti i implementirati sistem upravljanja lancem nabavke koji je proporcionalan kompleksnosti ovih lanaca nabavke i povezanim okolišnim i socijalnim pitanjima koja odgovaraju prirodi i obimu projekta. Sistem upravljanja će uključivati procese koji omogućavaju poduzimanje mjera za rješavanje okolišnih i socijalnih pitanja koja su identificirana tokom procjene lanca nabavke ili kontinuiranog monitoringa uzimajući u obzir: (i) da li je klijent izazvao ili doprinio ovim pitanjima; (ii) klijentov utjecaj na dobavljača; (iii) da li je ovaj odnos od ključnog značaja za klijenta; (iv) ozbiljnost pitanja; i (v) da li bi okončanje odnosa sa dobavljačem samo po sebi imalo negativne posljedice. Zahtjevi u pogledu radnih standarda u lancu nabavke su opisani u PZ 2; zahtjevi za lance nabavke za žive prirodne resurse su opisani u PZ 6.

Praćenje projekta i izvještavanje

24. Klijent će pratiti okolišni i socijalni učinak projekta. Ovo praćenje treba da: (i) ustanovi da li se projekat provodi u skladu sa provedbenim zahtjevima; i (ii) izvuče pouke, dodijeli resurse i identificira prilike za kontinuirano poboljšanje.
25. Zahtjevi praćenja će biti proporcionalni prirodi projekta i njegovim okolišnim i socijalnim utjecajima i pitanjima. Praćenje će rješavati:
  - sve značajne okolišne i socijalne utjecaje i pitanja koja se identificiraju tokom procesa okolišno-socijalne procjene
  - relevantne dijelove provedbenih zahtjeva koji su identificirani tokom procesa procjene projekta i dodatnim monitoringom prema potrebi

- mjere koje su konkretno navedene u ESMP ili ESAP, kada je to relevantno
  - pritužbe zaprimljene od radnika i vanjskih nositelja interesa i na koji način su one riješene
  - sve zahtjeve koji su vezani za regulatorni monitoring i izvještavanje
  - svaki monitoring/izvještavanje koji zahtijevaju treća lica (na primjer: redovni kupci, finansijeri ili tijela za certificiranje).
26. Klijent će osigurati da postoje adekvatni sistemi, resursi i osoblje za provođenje praćenja. Klijent treba razmatrati rezultate praćenja i, prema potrebi, pokrenuti korektivne mjere. Pored toga, klijent može koristiti treća lica kao što su neovisni eksperti, lokalne zajednice ili organizacije civilnog društva da bi dopunio ili verificirao vlastite informacije iz praćenja. Kada relevantni organi vlasti ili ostale treće strane imaju nadležnost za upravljanje konkretnim utjecajima i pitanjima koja su povezana sa mjerama ublažavanja, klijent će saradivati sa relevantnim organima vlasti ili ostalim trećim stranama u uspostavljanju i praćenju takvih mjera ublažavanja.
27. Klijent će dostavljati redovne izvještaje EBRD-u o okolišnom i socijalnom učinku projekta, uključujući poštivanje provedbenih zahtjeva i ESMS, ESMP, ESAP i plana za angažman nositelja interesa kada je to prikladno. Na osnovu rezultata praćenja, klijent će identificirati i u izmijenjenom ESMP ili ESAP prikazati sve neophodne korektivne i preventivne mjere kao što je dogovoreno sa EBRD-om. Klijent će provesti dogovorene korektivne i preventivne mjere i djelovati nakon tih mjera da bi ojačao njihov učinak.
28. Klijent mora odmah obavijestiti EBRD o svakom okolišnom ili socijalnom incidentu ili nesreći koja je povezana sa klijentom ili projektom a koja ima, ili vjerovatno može imati, značajno negativno dejstvo.
29. Klijent mora odmah obavijestiti EBRD o svim promjenama u djelokrugu, opisu ili radu projekta koje će vjerovatno materijalno izmijeniti okolišne i socijalne utjecaje i pitanja projekta. Klijent će provesti sve dodatne procjene i angažman nositelja interesa u skladu sa provedbenim zahtjevima te izmijeniti ESMP odnosno ESAP u skladu sa nalazima, kao što je dogovoreno sa EBRD-om.
30. Za projekte koji bi mogli imati značajne negativne okolišne i socijalne utjecaje i pitanja, od klijenta se može zatražiti da angažira relevantne vanjske stručnjake koji će vršiti periodične neovisne preglede projekta ili da provede praćenje konkretnih okolišnih ili socijalnih pitanja. Obim ovog posla i kasnijih mjera će se utvrđivati od slučaja do slučaja.

Provedbeni zahtjev EBRD-a 2:

Radna snaga i uvjeti rada

Uvod

1. Ovaj provedbeni zahtjev (PZ) priznaje da je za klijente i njihove poslovne aktivnosti radna snaga vrijedan resurs i da dobro upravljanje ljudskim potencijalima i dobar odnos između radnika i uprave zasnovan na poštivanju prava radnika, uključujući slobodu udruživanja i pravo na kolektivni ugovor, predstavlja ključne elemente održivosti poslovnih aktivnosti. Klijenti koji tretiraju radnike na fer način i osiguravaju im sigurne i zdrave uvjete za rad,¹ mogu osigurati opipljive koristi, kao što je povećana efikasnost i produktivnost u radu.

Ciljevi

2. Ciljevi ovog PZ su:
  - poštivanje i zaštita temeljnih principa i prava² radnika
  - promoviranje pristojnog plana rada,³ uključujući pravičan tretman, nediskriminaciju i jednake prilike za radnike
  - uspostavljanje, održavanje i unapređenje zdravog odnosa između radnika i uprave
  - promoviranje poštivanja bilo kakvog kolektivnog ugovora kojem pripada klijent, te domaćih zakona o radu i zapošljavanju
  - zaštita i promoviranje sigurnosti i zdravlja radnika, naročito putem promoviranja sigurnih i zdravih uvjeta rada
  - sprečavanje korištenja prisilnog rada i rada djece (u skladu sa definicijom Međunarodne organizacije rada) kada je u vezi sa projektnim aktivnostima.

Djelokrug primjene

3. Klijent će, u sklopu svog procesa okolišno-socijalne procjene, identificirati relevantne zahtjeve ovog PZ i način na koji će se oni rješavati i njima upravljati tokom trajanja projekta. Provođenjem mjera koje su neophodne da bi se ispunili zahtjevi ovog PZ će se upravljati u sklopu klijentovog sveobuhvatnog sistema za okolišno-socijalno upravljanje (ESMS) i projektnih planova za okolišno-socijalno upravljanje (ESMP). Zahtjevi u pogledu okolišne i socijalne procjene i upravljanja se nalaze u PZ 1.
4. U cijelom ovom PZ, izraz „radnici“ označava uposlenike klijenta, uključujući uposlenike na određeno vrijeme, privremene, sezonske i radnike migrante. Primjenjivost ovog PZ na radnike koji nisu uposlenici klijenta se nalazi u tačkama 21-23. Pitanja radne snage u vezi lanca nabavke se obrađuju u tačkama 24-26.

---

¹ Zahtjevi u pogledu zdravlja i zaštite na radu su obuhvaćeni u sklopu provedbenog zahtjeva 4.

² Konvencije Međunarodne organizacije rada 29 i 105 (prisilni rad), 87 (sloboda udruživanja), 98 (pravo na kolektivni ugovor), 100 i 111 (diskriminacija), 138 (minimalna starost) 182 (najgori oblici rada djece).

³ Pristojan rad rezimira aspiracije ljudi u njihovim poslovnim životima. Uključuje mogućnosti za rad koji je produktivan i osigurava pravičan prihod, sigurnost na radnom mjestu i socijalnu zaštitu za porodice, bolje perspektive ličnog razvoja i socijalne integracije, slobodu ljudi da izraze svoju zabrinutost, da se organiziraju i participiraju u odlukama koje utječu na njihove živote, te jednakost prilika i tretmana za sve žene i muškarce.

Zahtjevi

Općenito

5. Od projekata se zahtijeva da minimalno poštuju (i) domaće zakone koji reguliraju radne odnose, socijalno osiguranje i zdravlje i zaštitu na radu; i (ii) temeljne principe i standarde iz konvencija Međunarodne organizacije rada.⁴

Upravljanje radničkim odnosima

Politike koje se odnose na ljudske potencijale

6. Klijent će usvojiti i održavati politike ljudskih potencijala i sisteme upravljanja, odnosno procedure koje su odgovarajuće za njegovu veličinu i broj radnika a koje opisuju njegov pristup upravljanju radnom snagom, u skladu sa zahtjevima ovog PZ i domaćim zakonima. Ove politike i procedure će biti razumljive i raspoložive radnicima na jezicima kojima govori radna snaga.

Radni odnosi

7. Klijent će dokumentirati i prema svim radnicima iskomunicirati njihova prava prema domaćim zakonima koji reguliraju radnu snagu i zapošljavanje i svim primjenjivim kolektivnim ugovorima, radne uvjete i uvjete zapošljavanja kao i njihovo pravo na plaću, radne sate, prekovremeni rad i naknadu za prekovremeni rad, sve beneficije (kao što je bolovanje, porodiljsko odsustvo i praznici), kao i kada dođe do bilo kakvih materijalnih izmjena. Ove informacije će biti razumljive i pristupačne radnicima i na raspolaganju na glavnim jezicima kojima govori radna snaga. Sistemi upravljanja ljudskim potencijalima će poštivati prava radnika na privatnost i zaštitu podataka.
8. Komunikacijama treba upravljati s ciljem pružanja radnicima sljedećeg: (i) odgovarajućih informacija, posebno u vezi izmjena koje se očekuju a koje mogu utjecati na radnu snagu; i (ii) mogućnost za davanje komentara, kao dio kontinuiranog unapređenja, uključujući i ulaganje žalbi, kao što je navedeno u tački 20.

Djeca kao radna snaga

9. Klijent će poštovati sve relevantne domaće zakone i međunarodne radne standarde u pogledu zapošljavanja maloljetnika i to one koji pružaju viši standard zaštite djeteta, a u vezi zapošljavanja maloljetnika.
10. Klijent neće zapošljavati djecu na način koji omogućava ekonomsku eksploataciju ili može biti opasan za dijete, ili ometati obrazovanje djeteta, ili može naštetiti zdravlju djeteta, ili njegovom fizičkom, mentalnom, duhovnom, moralnom ili društvenom razvoju. Mladi koji nisu navršili 18 godina starosti će biti identificirani od strane klijenta i neće se zapošljavati na opasnim poslovima. Rad osoba koje nisu navršile 18 godina će podlijevati odgovarajućoj procjeni rizika i redovnom praćenju zdravlja, uvjeta rada i broja radnih sati.

Prisilni rad

11. Klijent neće koristiti prisilni rad koji se sastoji od rada ili usluga koje se ne vrše dobrovoljno i koje pojedinac obavlja pod prijetnjom sile ili kazne. To obuhvata nedobrovoljni ili prisilni

---

⁴Vidi fusnotu 2 u gornjem tekstu.

rad kao što je nadničenje, rad za otplatu duga ili sličan ugovorni odnos, ili rad osoba koje su žrtve trgovine ljudima.⁵

Nediskriminacija i jednakost mogućnosti

12. Projekti će poštivati relevantne zahtjeve o nediskriminaciji koji se odnose na zapošljavanje. Naročito, u vezi sa projektom, klijent:
- neće donositi odluke o zapošljavanju na osnovu ličnih karakteristika kao što su spol, rasa, nacionalnost, političko mišljenje, pripadnost sindikatu, etničko, društveno ili porijeklo pripadanja autohtonom narodu, vjeroispovijest ili uvjerenja, bračni ili porodični status, invaliditet, starost, seksualna orijentacija ili rodni identitet, te zahtjevi koji nisu inherentni datom poslu niti povezani sa njim
  - zasniva radni odnos na principu jednakih mogućnosti i pravičnog tretmana i neće vršiti diskriminaciju u pogledu svih aspekata radnog odnosa uključujući odabir i zapošljavanje, dodjelu posla, nadoknadu (uključujući plaću i doprinose),⁶ uvjete rada i uvjete zapošljavanja (uključujući razumno prilagođavanje radnog mjesta invaliditetu), pristup obuci, napredovanje, okončanje zaposlenja ili penzionisanje i disciplinu
  - poduzima mjere da osigura prevenciju i rješavanje maltretiranja, uključujući i seksualno maltretiranje, nasilja, zastrašivanja i/ili eksploatacije.

Sljedeće mjere se neće smatrati diskriminacijom: specijalne mjere zaštite ili pomoći da bi se ispravile ranije diskriminatorne mjere; promocija prilika za zapošljavanje na lokalnom nivou; ili odabir za određeno radno mjesto na osnovu inherentnih zahtjeva tog radnog mjesta koji su u skladu sa domaćim zakonom.

Radničke organizacije

13. Klijent neće odvrćati radnike od biranja radničkih predstavnika, formiranja ili pridruživanja radničkim organizacijama prema vlastitom nahođenju, niti od pregovaranja o kolektivnom ugovoru. Klijent neće diskriminirati niti će vršiti odmazdu nad radnicima koji djeluju kao predstavnici, koji učestvuju ili pokušavaju učestvovati u takvim organizacijama, ili pregovaraju o kolektivnom ugovoru. U skladu sa domaćim zakonom, klijent će razgovarati sa takvim predstavnicima radnika ili njihovim organizacijama i pravovremeno im pružiti neophodne informacije za ostvarenje sadržajnih pregovora. Kada domaći zakoni značajno ograničavaju uspostavljanje ili funkcioniranje radničkih organizacija, klijent će uspostaviti neovisan proces za radnike koji će im omogućiti da izraze svoje pritužbe i zaštite svoja prava u pogledu uvjeta rada i uvjeta zaposlenja koji je u skladu sa veličinom klijenta i njegovim brojem radnika.

Plaće, beneficije i uvjeti rada

14. Plaće, beneficije i uvjeti rada koji se nude (uključujući broj radnih sati) bi trebali, generalno, biti barem uporedivi sa onima koje nude ekvivalentni poslodavci u relevantnoj regiji/sektoru.
15. Kada je klijent potpisnik kolektivnog ugovora ili je na drugi način obavezan djelovati po njemu, takav se ugovor mora poštovati. Kada takvi ugovori ne postoje ili ne tretiraju uvjete rada ili zapošljavanja, klijent će obezbijediti razumne uvjete rada i uvjete zapošljavanja.

---

⁵ Trgovina ljudima se definira kao regrutiranje, transport, transfer, držanje ili primanje osoba putem prijetnje ili upotrebe sile ili drugih vrsta prisile, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe moći ili stanja ugroženosti, ili davanje odnosno primanje novčanih iznosa ili koristi da bi se dobio pristanak osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom za potrebe eksploatacije.

⁶ Klijent će uzeti u obzir princip jednake plaće za rad jednake vrijednosti.

16. Klijent će identificirati radnike migrante i osigurati da se oni angažiraju prema suštinski ekvivalentnim uvjetima, kao i radnici ne-migranti koji vrše iste poslove.

Zdravlje i zaštita na radu

17. Klijenti će radnicima osigurati sigurnu i zdravu radnu sredinu i projekti će poštivati odredbe PZ 4.

Smještaj radnika

18. Kada klijent pruža smještaj svojim radnicima, smještaj će biti odgovarajući za njegovu lokaciju i bit će čist, siguran i minimalno će ispunjavati osnovne potrebe radnika. Konkretnije, pružanje smještaja mora ispunjavati dobre međunarodne industrijske prakse.⁷ Sloboda kretanja radnika od i ka smještaju koji pruža poslodavac se neće nerazumno ograničavati.

Smanjivanje broja uposlenih

19. Prije provođenja kolektivnih otpuštanja u vezi sa projektom⁸ klijent će provesti analizu alternativa u smanjenju broja zaposlenih. Ako analiza ne identificira održive alternative smanjenja broja zaposlenih, klijent će razraditi i provesti plan smanjenja broja zaposlenih da bi procijenio, smanjio i ublažio negativne efekte smanjenja broja zaposlenih na radnike u skladu sa domaćim zakonom i dobrom međunarodnom industrijskom praksom i na osnovu principa nediskriminacije i konsultacija. Proces odabira za smanjenje broja zaposlenih će biti transparentan, zasnovan na pravičnim, objektivnim i konzistentno primijenjenim kriterijima i uz osiguranje djelotvornog mehanizma za ulaganje žalbi. Klijenti će pružiti razumne obavijesti o izmjenama uvjeta zapošljavanja, relevantnim sindikatima (kada oni postoje), radnicima i njihovim predstavnicima i, kada je to prikladno, relevantnim javnim organima. Ove konsultacije će za cilj imati smanjenje i ublaženje potencijalnih negativnih efekata gubitka posla na pogođene radnike. Ishod konsultacija će se odraziti u finalnom planu smanjenja broja zaposlenih. Sve neisplaćene plaće i doprinosi za socijalno i penziono osiguranje, kao i druge beneficije, bit će plaćene: (i) na dan okončanja ili prije okončanja radnog odnosa sa radnikom; (ii) kada je to prikladno, u vremenskom okviru koje je dogovoreno sa radnikom; ili (iii) plaćanje će se vršiti u skladu sa dinamikom koja je dogovorena u kolektivnom ugovoru.

Mehanizam ulaganja žalbi

20. Klijent će obezbijediti djelotvoran mehanizam ulaganja žalbi za radnike (i njihove organizacije, ako postoje) putem kojeg mogu ulagati svoje pritužbe u vezi radne sredine. Klijent će radnike obavijestiti o mehanizmu ulaganja žalbi u vrijeme zapošljavanja i učinit će mehanizam lako pristupačnim. Mehanizam treba uključivati odgovarajući nivo upravljanja i rješavati žalbe bez odlaganja, koristeći razumljiv i transparentan proces koji pruža pravovremene povratne informacije relevantnim osobama, bez odmazde. Mehanizam treba također omogućiti povjerljivo ulaganje žalbi i njihovo rješavanje. Ovaj mehanizam ne treba ometati pristup drugim pravosudnim ili upravnim lijekovima koji su eventualno na raspolaganju prema zakonu ili putem postojećih postupaka arbitraže ili medijacije, niti bi trebao zamijeniti mehanizme ulaganja žalbi koji postoje putem radničkih sindikata ili prema kolektivnim ugovorima.

---

⁷ Smjernice EBRD/IFC-a „Smještaj radnika: procesi i standardi“, 2009.

⁸ Kolektivna otpuštanja su definirana u članu 1 Direktive EU 98/59.

Radnici koji nisu uposlenici klijenta

21. U slučaju radnika koji nisu uposlenici klijenta, a koje klijent angažira putem izvođača ili drugih posrednika da rade na projektnim lokacijama, ili da direktno obavljaju poslove povezane sa temeljnim funkcijama projekta, klijent će uložiti razumne napore da: (i) se uvjeri da ovi izvođači ili posrednici jesu legitimna preduzeća sa poznatom reputacijom; i (ii) zahtijeva da oni primjene odredbe iz tačaka 6-18 i 20 u gornjem tekstu. Kada klijent direktno angažira radnike koji nisu njegovi uposlenici, klijent će primijeniti zahtjeve iz tačaka 6 do 18 i 20 u gornjem tekstu.
22. U skladu sa PZ 1, klijent će ustanoviti politike i procedure za upravljanje i praćenje učinka poslodavaca trećih lica u vezi sa projektima i zahtjevima ovog PZ. Pored toga, klijent će procijeniti i koristiti razumne napore da ove zahtjeve inkorporira u ugovorne odnose sa tim poslodavcima trećih lica i, kada je to relevantno, razradit će i provesti plan upravljanja izvođačima.
23. Od klijenta se zahtijeva da identificira rizike koji su povezani sa radnicima koji nisu njegovi uposlenici. Klijent će osigurati da radnici koji nisu njegovi uposlenici imaju pristupa djelotvornom mehanizmu pritužbi koji ispunjava zahtjeve PZ 2. U slučajevima kada treća strana nije u stanju da pruži mehanizam za ulaganje žalbi, klijent će osigurati djelotvoran mehanizam za ulaganje žalbi da bi ga mogli koristiti radnici koje angažira treća strana.

Lanac nabavki

24. Kao dio procesa procjene lanca nabavke koji je opisan u PZ 1, klijent će identificirati i procijeniti rizik korištenja dječijeg rada i prisilnog rada⁹ u njegovom lancu nabavke roba i materijala koji su od ključnog značaja za temeljne funkcije projekta (temeljni lanac nabavke).
25. Ukoliko klijent sazna da u temeljnom lancu nabavke postoji dječiji rad ili prisilni rad koji je u suprotnosti sa standardima Međunarodne organizacije rada, klijent će poduzeti odgovarajuće korake da to ispravi, u skladu sa zahtjevima u donjem tekstu.
  - Ukoliko se otkrije postojanje rada djece, treba uložiti iskrene napore da se ispravi ili ublaži taj problem. Klijent će nastaviti nabavljati robe odnosno materijale od tog dobavljača tek kada primi zadovoljavajuća obećanja odnosno dokaze da se dobavljač obavezao na provođenje programa u skladu sa dobrom međunarodnom praksom da bi eliminirao takve prakse u razumnom roku. Klijent će o napretku implementacije tog programa izvještavati na redovnoj osnovi.
  - U vezi sa prisilnim radom, klijent će nastaviti nabavljati robe odnosno materijale od tog dobavljača tek nakon što primi zadovoljavajuća obećanja odnosno dokaze da je taj dobavljač poduzeo odgovarajuće korake da eliminira uvjete koji tvore prisilni rad.
  - Tamo gdje postoji rizik od dječijeg odnosno prisilnog rada, klijent će pratiti svoj primarni lanac nabavki kontinuirano da bi identificirao sve značajne promjene u svom lancu nabavke i nove rizike odnosno incidente u vezi dječijeg odnosno prisilnog rada.

Pored toga, u slučajevima kada se identificiraju značajni problemi u smislu zaštite na radu kod radnika u primarnom lancu nabavke, klijent će uvesti procedure i mjere ublažavanja da bi osigurao da relevantni dobavljači poduzimaju korake za sprečavanje ovih situacija.

---

⁹ Kao što je definirano konvencijama Međunarodne organizacije rada 138, 182, 29 i 105.

26. Spособnost klijenta da u potpunosti riješi ove rizike će ovisiti o klijentovom nivou upravne kontrole i utjecaja na primarne dobavljače. Klijent će pogođeni primarni lanac nabavke tokom dogovorenog vremenskog roka prebaciti na dobavljače koji mogu pokazati da poštuju ovaj PZ.

Zahtjevi u vezi osoblja koje radi na obezbjeđenju

27. Kada klijent angažira uposlenike ili ugovarače koji pružaju usluge zaštite njegovog osoblja i imovine, on će dogovoriti standarde prakse i ponašanja tog obezbjeđenja koji se rukovode principom proporcionalnosti i dobrom međunarodnom praksom¹⁰ u smislu zapošljavanja, pravila ponašanja, obuke, opremljenosti i praćenja takvog osoblja. Klijent će se u razumnoj mjeri raspitati da bi se uvjerio da oni koji pružaju usluge sigurnosti nisu bili uključeni u zloupotrebe u prošlosti, osigurat će da su adekvatno obučeni u upotrebi sile (i ako je primjenjivo, upotrebi vatrenog oružja) i odgovarajućeg ponašanja prema radnicima i lokalnoj zajednici i zahtijevat će od njih da djeluju unutar zakonskih okvira. Klijent neće odobriti nikakvu upotrebu sile, osim u slučaju prevencije i odbrane a proporcionalno prirodni i obimu prijetnje. Klijent će ustanoviti i održavati djelotvoran mehanizam ulaganja žalbi da bi omogućio pogođenoj zajednici i radnicima da izraze svoju zabrinutost u vezi aranžmana zaštite i djelovanja sigurnosnog osoblja i obavijestit će zajednice i radnike o raspoloživosti i upotrebi mehanizma za ulaganje žalbi, u skladu sa ovim PZ i PZ 10.
28. Ako su vladine snage sigurnosti angažirane da bi pružile usluge zaštite klijentu, klijent će identificirati i procijeniti potencijalne rizike koji proističu iz upotrebe tih snaga, komunicirati sa relevantnim javnim organima o svojoj namjeri da sigurnosno osoblje djeluje u skladu sa tačkom 27 u gornjem tekstu i ohrabriti relevantne javne organe da javnosti objave sigurnosne aranžmane za klijentove objekte, ukoliko to ne ugrožava sigurnost.
29. Klijent će istražiti sve navode o nezakonitom ili neprimjerenom ponašanju obezbjeđenja, poduzeti mjere (ili zatražiti od odgovarajućih lica da poduzmu mjere) da bi spriječio ponavljanje, te prijaviti nezakonito i pogrдно ponašanje javnim organima.

---

¹⁰ Na primjer, *Dobrovoljni principi u vezi sigurnosti i ljudskih prava*.

Provedbeni zahtjev EBRD-a 3:

Efikasnost resursa i sprečavanje i kontrola zagađenja

Uvod

1. Ovaj provedbeni zahtjev (PZ) priznaje da povećana ekonomska aktivnost i urbanizacija mogu generirati povećan nivo zagađenja zraka, vode i zemljišta te dovesti do potrošnje resursa koji nisu beskonačni na način koji može predstavljati prijetnju ljudima i okolišu, na lokalnom, regionalnom i globalnom nivou. Stoga su efikasnost resursa i prevencija i kontrola zagađenja suštinski elementi okolišne i socijalne održivosti i projekti moraju ispunjavati dobre međunarodne prakse (DMP) u tom pogledu.
2. Ovaj PZ ističe važnost korištenja najboljih raspoloživih tehnika i DMP da bi optimizirao korištenje i resursa i efikasno sprečavao i kontrolirao ispuštanje zagađivača u okoliš.
3. Ova PZ opisuje pristup, na nivou projekta, upravljanju resursima i prevenciji i kontroli zagađenja, oslanjajući se na hijerarhiju ublažavanja, princip da šteta nanosena okolišu treba prioritetno biti ispravljena na samom svom izvoru kao i princip da „zagađivač plaća“. Utjecaji koji su u vezi sa projektom i pitanja povezana sa korištenjem resursa i generiranjem otpada i emisija se trebaju procijeniti u kontekstu lokacije projekta i lokalnih okolišnih uvjeta.

Ciljevi

4. Ciljevi ovog PZ su:
  - da identificira prilike koje pruža projekat za unapređenje efikasnosti korištenja energije, vode i resursa kao i smanjenje otpada
  - da usvoji pristup hijerarhije ublažavanja rješavanjem negativnih utjecaja na ljudsko zdravlje i okoliš koji proističu iz upotrebe resursa i zagađenja u okviru projekta
  - da promovira smanjenje emisija stakleničkih plinova koji potiču iz projekta.

Djelokrug primjene

5. Klijent će, u sklopu svog procesa okolišno-socijalne procjene, identificirati relevantne zahtjeve ovog PZ i na koji način će se oni rješavati i njima upravljati tokom trajanja projekta. Implementacijom mjera koje su neophodne za zadovoljavanje zahtjeva ovog provedbenog zahtjeva će se upravljati u sklopu klijentovog generalnog sistema za okolišno-socijalno upravljanje (ESMS) i planova okolišno-socijalnog upravljanja koji su konkretno povezani s projektom (ESMP). Zahtjevi u vezi okolišno-socijalne procjene i upravljanja se nalaze u PZ 1.

Zahtjevi

Efikasnost resursa

6. Proces okolišno-socijalne procjene će identificirati prilike i alternative za efikasnost resursa koja se odnosi na projekat u skladu sa DMP. U sklopu toga, klijent će usvojiti tehnički i finansijski izvodljive¹ i ekonomične² mjere za minimiziranje potrošnje i unapređenje

---

¹ Tehnička izvodljivost je zasnovana na tome da li predložene mjere i radnje mogu biti provedene sa komercijalno raspoloživim vještinama, opremom i materijalima, uzimajući u obzir općenito prisutne lokalne faktore kao što su klima, geografija, infrastruktura, sigurnost upravljanja, kapaciteti i operativna pouzdanost. Finansijska izvodljivost je

efikasnosti u upotrebi energije, vode i drugih resursa i materijala, kao i za reciklažu i ponovnu upotrebu otpadnih materijala prilikom provođenja projekta. Ključni fokus će biti na aktivnostima koje se smatraju temeljnim funkcijama projekta ali će se razmotriti i slične prilike koje se pružaju u drugim poslovnim aktivnostima klijenta koje nisu dio projekta. Tamo gdje su na raspolaganju referentni podaci, klijentova procjena će izvršiti uporedbu svojih operacija sa DMP da bi se ustanovio relativni nivo efikasnosti.

7. Klijent će integrirati mjere efikasnosti resursa i principe čistije proizvodnje u dizajniranje proizvoda i procese proizvodnje s ciljem očuvanja sirovina, energije i vode i, istovremeno, smanjenje ispuštanja zagađivača u okoliš.

Prevenција i kontrola zagađanja

8. Klijentov proces okolišno-socijalne procjene će utvrditi odgovarajuće metode za prevenciju i kontrolu zagađanja, tehnologije i prakse („tehnike“) koje će se primjenjivati na projekat. Procjena će uzeti u obzir karakteristike objekata i operacija koje su dio projekta, geografsku lokaciju projekta i lokalne ambijentalne i okolišne uvjete. Proces procjene će identificirati tehnički i finansijski izvodljive i ekonomične tehnike za prevenciju i kontrolu zagađanja koje su najprikladnije za izbjegavanje, odnosno minimiziranje, negativnih utjecaja na ljudsko zdravlje i okoliš. Tehnike koje se primjenjuju na projekat će favorizirati prevenciju ili izbjegavanje rizika i utjecaja u odnosu na minimalizaciju i smanjenje u skladu sa pristupom hijerarhije ublažavanja i u skladu sa DMP i bit će odgovarajući za prirodu i obim negativnih utjecaja i pitanja projekta.
9. Klijenti će strukturirati projekte tako da ispune relevantne materijalne okolišne standarde EU, kada se oni mogu primijeniti na nivou projekta.³ Od određenih projekata koji, zbog svoje prirode i obima, podliježu Direktivi EU o industrijskim emisijama, zahtijevati će se da ispune najbolje raspoložive tehnike (BAT) i s njima povezane standarde za emisije i ispuštanja bez obzira na svoju lokaciju.
10. Kada ne postoje materijalni okolišni standardi EU na nivou projekta, klijent će identificirati, u dogovoru sa EBRD-om, druge odgovarajuće okolišne standarde u skladu sa DMP. Pored toga, projekti će biti osmišljeni da poštuju važeće domaće zakone i oni će raditi i održavat će se u skladu sa domaćim zakonima i regulatornim zahtjevima. Kada se propisi zemlje domaćina razlikuju od nivoa i mjera predviđenih okolišnim zahtjevima EU ili drugim identificiranim odgovarajućim okolišnim standardima, od projekata će se očekivati da ispune one propise koji su strožiji.
11. Očekuje se da projekti koji uključuju nove objekte i operacije ispune materijalne okolišne standarde EU ili druge dogovorene okolišne standarde, kao i domaće regulatorne zahtjeve, od samog početka. Od projekata koji uključuju sanaciju postojećih objekata, odnosno operacija, očekuje se da ispune zahtjeve tačaka 9 i/ili 10 tokom razumnog vremenskog roka koji će se utvrditi formalnom procjenom njihovog učinka u odnosu na primjenjive standarde.

---

zasnovana na komercijalnim faktorima uključujući i relativnu veličinu postepenih troškova usvajanja takvih mjera i radnji u poređenju sa troškovima investicije, rada i održavanja projekta.

² Ekonomičnost se utvrđuje na osnovu kapitala i operativnih troškova te finansijskih koristi mjere koja se razmatra tokom njenog trajanja. Za potrebe ovog PZ, efikasnost resursa odnosno mjera smanjenja emisija stakleničkih plinova, se smatra ekonomičnom ukoliko se očekuje da će osigurati rizikom rangirani povrat na investiciju koji je u najmanju ruku uporediv sa samim projektom.

³ Za potrebe ovog PZ, okolišni standardi EU mogu se primijeniti na nivou projekta kada sekundarna legislativa EU sadržaji jasne kvantitativne ili kvalitativne zahtjeve koji su primjenjivi na nivou projekta (za razliku od ambijentalnog nivoa, naprimjer).

12. U pogledu projekata koji se nalaze u državama članicama EU ili u zemljama koje pristupaju, kandidatima ili potencijalnim kandidatima, a koji uključuju sanaciju postojećih objekata, odnosno operacija, i gdje su identificirani relevantni materijalni okolišni standardi EU, vremenski rok za ostvarenje poštivanja ovih standarda treba uzeti u obzir sve nacionalno dogovorene vremenske okvire. Za projekte u svim drugim zemljama, vremenski okvir za postizanje poštivanja materijalnih okolišnih standarda EU treba uzeti u obzir lokalne uvjete i trošak primjene i treba biti u skladu sa Evropskom politikom dobrosusjedstva i svim bilateralnim sporazumima odnosno akcionim planovima koji su dogovoreni između EU i relevantne zemlje domaćina.
13. Tokom životnog ciklusa projekta, klijent će primjenjivati tehnike prevencije i kontrole zagađenja koje su u skladu sa pristupom hijerarhije ublažavanja da bi na minimum sveo potencijalne negativne utjecaje na ljudsko zdravlje i okoliš uz istovremeno ostajanje u okvirima tehnički i finansijski održivog i ekonomičnog. To se odnosi na ispuštanje zagađenja zbog rutinskih, nerutinskih ili slučajnih okolnosti.

Staklenički plinovi

14. Klijentov proces okolišno-socijalne procjene će razmotriti alternative i implementirati tehnički i finansijski održive i ekonomične opcije da bi izbjegao ili na minimum sveo emisije stakleničkih plinova koje su povezane s projektom tokom dizajniranja i rada projekta. Ove opcije mogu uključivati, ali nisu ograničene na, alternativne projektne lokacije, tehnike ili procese, usvajanje obnovljivih ili niskougljičnih energetske izvora, održive prakse upravljanja poljoprivredom, šumarstvom i stočarstvom, smanjenje fugalnih emisija i smanjenje spaljivanja gasa.
15. Za projekte koji trenutno proizvode, ili se očekuje da će nakon investicije proizvesti više od 25.000 tona CO₂-ekvivalenta godišnje, klijent će kvantificirati ove emisije u skladu sa EBRD-ovom Metodologijom za procjenu emisija stakleničkih plinova. Obim ove procjene će uključivati sve direktne emisije iz objekata, aktivnosti i operacija koje su dio projekta ili sistema, kao i indirektno emisije koje su povezane sa proizvodnjom energije koju koristi projekat. Kvantifikaciju emisija stakleničkih plinova će klijent obavljati na godišnjem nivou i o tome obavještavati EBRD.

Voda

16. Klijenti moraju tražiti načina da minimiziraju korištenje vode od strane projekta, a u situacijama kada se mora razviti konkretno vodosnabdjevanje za dati projekat, klijenti će tražiti načina da koriste vodu za tehničke potrebe koja nije voda za piće, kada je to izvodljivo.
17. Sve tehnički i finansijski izvodljive i ekonomične prilike za minimizaciju upotrebe vode te za ponovnu upotrebu i reciklažu, u skladu sa DMP, moraju se identificirati i razmotriti u sklopu dizajniranja projekta.
18. Za projekte sa visokim potrebama za vodom (koje su veće od 5.000 m³/na dan), mora se primjenjivati sljedeće:
  - mora se izraditi detaljni bilans vode koji se mora održavati i o kojem se godišnje izvještava EBRD
  - treba identificirati prilike za kontinuirana unapređenja efikasnosti korištenja vode
  - mora se procijeniti konkretna upotreba vode (mjerena zapreminom vode koja se koristi po jedinici proizvodnje)

- operacije se moraju određivati u skladu sa raspoloživim industrijskim standardima u efikasnosti korištenja vode.
19. Klijent će trebati razmotriti potencijalne kumulativne utjecaje odvođenja vode na treća lica i lokalne ekosisteme. Kada je to relevantno, klijent će razmotriti utjecaj svojih aktivnosti na vodosnabdijevanje trećih lica i morat će pokazati da njegovo predloženo snabdijevanje vodom neće imati negativan utjecaj na vodne resurse koji su od ključnog značaja za treća lica ili osjetljive ekosisteme. Kao dio klijentovog procesa okolišne procjene, klijent će identificirati i implementirati odgovarajuće mjere ublažavanja koje favoriziraju prevenciju ili izbjegavanje rizika i utjecaja u odnosu na minimizaciju i smanjenje u skladu sa hijerarhijom ublažavanja i DMP.

Otpad⁴

20. Klijent će izbjegavati ili na minimum svesti generisanje opasnog i neopasnog otpada i smanjiti njegovu štetnost koliko god je to praktično moguće. U slučajevima kada se generiranje otpada ne može izbjeći, ali je smanjeno na najmanju moguću mjeru, klijent će ponovno upotrebljavati, reciklirati ili sanirati otpad, odnosno koristiti ga kao izvor energije; kada se otpad ne može reciklirati ili ponovno koristiti, klijent će ga tretirati i odložiti na okolišno prihvatljiv način.
21. Ako se generisani otpad smatra opasnim, klijent će procijeniti tehnički i finansijski izvodljive i ekonomične alternative za okolišno prihvatljivo odlaganje uzimajući u obzir ograničenja koja su primjenjiva na prekogranično kretanje i druge pravne zahtjeve.
22. Kada se odlaganje otpada vrši prebacivanjem na drugu lokaciju, odnosno vrše ga treća lica, klijent će pribaviti dokumentaciju o lancu čuvanja sve do konačnog odredišta i koristit će izvođače koji su legitimna preduzeća sa reputacijom, licencirana od strane relevantnih regulatornih agencija. Klijent također treba ustanoviti da li se licenciranim odlagalištima upravlja u skladu sa prihvatljivim standardima. Kada to nije slučaj, klijent će razmotriti alternativne opcije odlaganja uključujući i mogućnost razvoja vlastitih objekata za reciklažu i odlaganje na lokaciji projekta.

Sigurna upotreba i upravljanje opasnim supstancama i materijalima

23. U svim aktivnostima koje su direktno povezane s projektom, klijent će izbjegavati ili minimizirati upotrebu opasnih supstanci ili materijala i razmotriti upotrebu manje opasnih zamjena za te supstance i materijale da bi se zaštitilo ljudsko zdravlje i okoliš od potencijalno štetnih utjecaja. Kada izbjegavanje ili zamjena nisu izvodljivi, klijent će primijeniti odgovarajuće mjere upravljanja rizikom da bi na minimum sveo ili kontrolirao ispuštanje tih supstanci/materijala u zrak, vodu odnosno zemljište koja rezultiraju iz njegove proizvodnje, transporta, rukovanja, skladištenja, upotrebe i odlaganja povezanih sa projektnim aktivnostima.
24. Klijent će izbjegavati proizvodnju, trgovinu i upotrebu opasnih supstanci i materijala koje podliježu međunarodnoj zabrani odnosno dinamičnom izbacivanju iz upotrebe zbog svoje visoke toksičnosti za žive organizme, perzistentnost u okolišu, potencijala za bioakumulaciju ili potencijala za oštećenje ozonskog omotača.

Upotreba i upravljanje pesticidima

---

⁴Za potrebe ovog PZ, otpad se definiše kao heterogena mješavina gasovitih, tečnih i/ili čvrstih supstanci/materijala koji trebaju biti obrađeni korištenjem adekvatnih fizičkih, hemijskih i/ili bioloških procesa prije njihovog sigurnog odlaganja u okoliš.

25. Klijenti koji upravljaju pesticidima, ili ih koriste, će formulirati i provesti integrirani pristup za upravljanje štetočinama (IPM), odnosno integrirani pristup za upravljanje prenosnicima (IVM) za potrebe aktivnosti upravljanja štetočinama. Klijentovi programi IPM i IVM će koordinirati upotrebu informacija o štetočinama i okolišu zajedno sa raspoloživim metodama kontroliranja štetočina, uključujući kulturne prakse, te biološke, genetske i, kao posljednje pribježište, hemijske instrumente da bi spriječili neprihvatljive nivoe štete koju nanose štetočine. Kada aktivnosti upravljanja štetočinama uključuju upotrebu pesticida, klijent će se truditi da smanji utjecaj pesticida na biološku raznolikost, ljudsko zdravlje i širi okoliš i, generalno, da postigne održiviju upotrebu pesticida kao i značajno sveukupno smanjenje rizika i upotrebe pesticida koja je u skladu sa neophodnom zaštitom usjeva.
26. Održiva upotreba pesticida uključuje:
- izbjegavanje ili, ako to nije moguće, svođenje na minimum utjecaja pesticida na biološku raznolikost, ljudsko zdravlje i širi okoliš
  - smanjenje nivoa štetnih aktivnih supstanci zamjenom najopasnijih sa sigurnijim alternativama (uključujući i nehemijske)
  - odabir pesticida koji su niske toksičnosti (a poznata je njihova djelotvornost protiv ciljanih vrsta) uz istovremeno minimalno dejstvo na neciljane vrste, kao što su insekti koji vrše oprašivanje i okoliš
  - promocija uzgajanja usjeva sa niskom ili nikakvom upotrebom pesticida
  - svođenje na minimum štete za prirodne neprijatelje ciljanih štetočina i sprečavanje razvoja otpornosti kod štetočina.
27. Klijent će rukovati, skladištiti, primjenjivati i odlagati pesticide u skladu sa DMP.

Provedbeni zahtjev EBRD-a 4:

Zdravlje i sigurnost

Uvod

1. Ovaj provedbeni zahtjev (PZ) priznaje važnost izbjegavanja ili ublažavanja negativnih utjecaja projektnih aktivnosti na zdravlje i sigurnost radnika, zajednica koje su pod utjecajem projekta i potrošača.
2. Projektne aktivnosti, oprema i infrastruktura mogu povećati potencijal za radnike i zajednice da budu izložene zdravstvenim i sigurnosnim rizicima i utjecajima, uključujući i one koji su povezani sa gradnjom, radom i stavljanjem van pogona, odnosno transportom sirovina i finalnih materijala.
3. Klijenti imaju primarnu odgovornost da pruže sigurne i zdrave uvjete svojim radnicima te da informiraju, obuče, nadziru i konsultiraju radnike po pitanju zdravlja i zaštite na radu. Radnici imaju odgovornost da aktivno sarađuju sa svojim poslodavcem i da se brinu za vlastito zdravlje i sigurnost kao i za zdravlje i sigurnost drugih.
4. Uz priznavanje uloge relevantnih organa vlasti u zaštiti i unapređenju zdravlja i sigurnosti stanovništva, klijent ima dužnost da identificira, izbjegne, na minimum svede ili ublaži rizike i negativne posljedice na zdravlje i sigurnost pogođenih zajednica, a koji mogu nastati iz projekta.

Ciljevi

5. Ciljevi ovog PZ su:
  - da zaštiti i unaprijedi sigurnost i zdravlje radnika tako što će pružiti sigurne i zdrave uvjete za rad i primijeniti sistem upravljanja zdravljem i zaštitom na radu, koji je odgovarajući za relevantna pitanja i rizike povezane sa projektom
  - da predvidi, procijeni, spriječi ili na minimum svede negativne utjecaje na zdravlje i sigurnost zajednica i potrošača koje su pod utjecajem projekta (tokom trajanja projekta) a koji nastaju kako od rutinskih tako i od nerutinskih okolnosti.

Djelokrug primjene

6. Klijent će u sklopu svog procesa okolišno-socijalne procjene, identificirati relevantne zahtjeve ovog PZ, način na koji će se oni rješavati i kako će njima upravljati tokom trajanja projekta. Provedbom mjera, koje su neophodne da bi se zadovoljili zahtjevi ovog PZ, se upravlja u sklopu klijentovog generalnog sistema za okolišno-socijalno upravljanje (ESMS) i/ili plana okolišno-socijalnog upravljanja koji je konkretno izrađen za projekat (ESMP), kao što je predviđeno u PZ 1.
7. Potencijalni rizici i utjecaji na radnike i pogođene zajednice mogu varirati u skladu sa fazom projekta uključujući gradnju, puštanje u rad, rad i stavljanje van pogona. Detaljni zahtjevi za prevenciju i kontrolu utjecaja na ljudsko zdravlje i okoliš zbog ispuštanja zagađenja se nalaze u PZ 3, dok se oni koji se odnose na radnu snagu i radne uvjete, izuzev zdravlja i zaštite na radu radnika, nalaze u PZ 2.
8. Za potrebe ovog PZ, izraz „radnici“ se koristi za uposlenike klijenta, uključujući radnike na određeno vrijeme, privremene, sezonske i radnike migrante kao i radnike koji nisu uposlenici klijenta a koje je klijent angažirao putem izvođača i drugih posrednika da bi

radili na lokacijama projekta ili obavljali poslove koji su direktno povezani sa temeljnim funkcijama projekta.

Zahtjevi

Opći zahtjevi u smislu upravljanja zdravljem i sigurnošću

9. Klijent će preduzeti korake da identificira i spriječi nesreće, povrede i bolesti radnika i pogođenih zajednica koje proističu iz ili su povezane sa projektnim aktivnostima, ili se javljaju tokom projektnih aktivnosti, te će pripremiti i provesti preventivne mjere i planove za upravljanje rizicima za zdravlje i sigurnost u skladu sa pristupom hijerarhije ublažavanja i DMP.
10. Klijent će radnicima i pogođenim zajednicama pružiti relevantne informacije, smjernice i obuku u vezi rizika i opasnosti po zdravlje i sigurnost, mjerama zaštite i prevencije i hitnim aranžmanima koji su neophodni za njihovu sigurnost u čitavom projektu.
11. Kada dođe do bilo kakve nesreće, povrede ili bolesti koja proističe iz ili se dogodi tokom radova koji su povezani sa projektom, odnosno gdje postoji potencijal da dođe do takvog događaja, klijent će istražiti, dokumentirati i analizirati nalaze i usvojiti mjere da spriječi ponovno dešavanje i, kada se to zahtijeva po zakonu, obavijesti relevantne organe vlasti i saraduje sa njima.

Zdravlje i zaštita na radu

12. Klijent će radnicima osigurati sigurno i zdravo radno mjesto uzimajući u obzir rizike koji su inherentni određenom sektoru i konkretne vrste opasnosti koje mogu biti prisutne. Klijent će identificirati rizike za zdravlje i sigurnost i mjere zaštite koje su odgovarajuće za fazu, veličinu i prirodu projekta u skladu sa relevantnim materijalnim standardima EU u vezi zdravlja i zaštite na radu¹ i DMP. Klijent će izraditi plan zdravlja i zaštite na radu za konkretan projekat i, kada je to prikladno, taj plan će biti integriran u ESMS.
13. Klijent će provoditi mjere za osiguranje zdravlja i zaštite na radu koje uključuju: (i) preventivne i zaštitne mjere, uključujući modifikaciju, zamjenu ili eliminaciju opasnih uvjeta ili supstanci; (ii) opremu za svođenje rizika na minimum te će zahtijevati i osiguravati njenu upotrebu; (iii) ličnu zaštitnu opremu bez troška za radnike; i (iv) obuku za radnike o upotrebi i poštivanju procedura za osiguranje zdravlja i zaštite na radu i upotrebi zaštitne opreme. Klijent će zahtijevati od radnika koji nisu njegovi uposlenici, izvođača i ostalih trećih lica koja su angažirana da rade na projektnim lokacijama (ili da vrše poslove koji su direktno povezani sa temeljnim funkcijama projekta) da poštuju plan za osiguranje zdravlja i zaštite na radu.
14. Tokom svih radnih aktivnosti, klijent će osigurati da svi radnici imaju kontinuiran i odgovarajući nadzor da bi osigurala odgovarajuća provedba, održavanje i osiguravanje mjera zdravlja i zaštite na radu.
15. Klijent će pratiti zdravlje svojih radnika, konsultirati se i ohrabrivati radnike da učestvuju u pitanjima koja se odnose na zdravlje i zaštitu na radu. To uključuje, iako nije ograničeno na, istraživanje nesreća, procjenu rizika i odabir poslova.

---

¹ EU standardi zdravlja i zaštite na radu označavaju materijalne zahtjeve prema zakonima Evropske unije u području zdravlja i zaštite na radu kojima se uspostavljaju minimalni zahtjevi u pogledu zdravlja i zaštite na radu u svrhu zaštite radnika.

16. Kada postoje specifični rizici koji su povezani sa određenim radnim aktivnostima koje mogu rezultirati negativnim efektima na zdravlje i sigurnost radnika a koji su posebno osjetljivi zbog starosti, pola, invaliditeta i kratkoročnog ili dugoročnog zdravstvenog stanja, klijent će provesti procjenu rizika i izvršiti prilagodbe da bi spriječio povrede i narušavanje zdravlja.

Zdravlje i zaštita zajednice

17. Klijent će identificirati i procijeniti rizike povezane sa projektom i negativne utjecaje na zdravlje i sigurnost potencijalno pogođenih zajednica te će razviti mjere zaštite, prevencije i ublažavanja koje su proporcionalne utjecajima i rizicima i odgovarajuće za fazu, veličinu i prirodu projekta. Klijent će saradivati sa relevantnim organima vlasti i drugim nositeljima interesa, prema potrebi, u pogledu planova i mjera za ublažavanje. Ove mjere će biti u skladu sa pristupom hijerarhije ublažavanja i DMP.
18. Mjere za izbjegavanje ili ublažavanje utjecaja na zdravlje i sigurnost zajednice, koje dolaze od projekta, mogu biti u nadležnosti relevantnih javnih organa. U takvim slučajevima, klijent će objasniti svoju ulogu i odgovornost u obavještanju i saradnji sa relevantnim organima vlasti.

Konkretni zahtjevi u pogledu upravljanja zdravljem i sigurnošću

Dizajn i sigurnost infrastrukture, gradnje i opreme

19. Klijent će u projektovanje, gradnju, rad i stavljanje van pogona strukturalnih elemenata ili komponenti projekta uključiti faktore zdravlja i sigurnosti u skladu sa DMP uzimajući u obzir rizike za sigurnost trećih lica i pogođenih zajednica. Strukturalne elemente će projektovati i graditi kvalificirani i iskusni profesionalci. Treba provesti pregled sigurnosti života i zaštite od požara za treća lica, kako za postojeće zgrade koje se koriste za komunalne potrebe tako i za nove zgrade prije njihovog puštanja u promet odnosno početka upotrebe.
20. Gradnja i renoviranje većeg obima zgrada koje se koriste za komunalne potrebe treba se projektovati u skladu sa konceptom univerzalnog pristupa.²
21. Kada su strukturalni elementi ili komponente, kao što su brane, industrijski zaštitni nasipi ili odlagališta pepela, locirani na visokorizičnim lokacijama i njihov kvar ili neispravno funkcioniranje mogu ugroziti sigurnost zajednica ili radnika, klijent će angažirati jednog ili više kvalificiranih stručnjaka koji imaju odgovarajuće i priznato iskustvo na sličnim projektima, a koji su odvojeni od onih koji su odgovorni za projektovanje i gradnju, da provedu pregled u najranijoj mogućoj fazi tokom razvoja projekta i tokom svih faza projektovanja, gradnje, rada i puštanja u pogon projekta.

Zaštita od opasnih materijala

22. Klijent će spriječiti ili svesti na minimum mogućnost izlaganja radnika i zajednice opasnim materijalima koje može ispustiti projekat. Tamo gdje postoji mogućnost da radnici i zajednica budu izloženi opasnostima, klijent će se posebno pobrinuti da izbjegne ili na minimum svede njihovu izloženost tako što će modificirati, zamijeniti ili eliminirati stanje ili supstancu koja izaziva opasnost.

---

² Univerzalni pristup znači slobodan pristup za ljude svih starosnih dobi i svih sposobnosti u različitim situacijama i u različitim okolnostima.

23. Kada su opasni materijali dio postojećih objekata ili operacija koje su povezane sa projektom, klijent će se posebno pobrinuti tokom aktivnosti puštanja u pogon i stavljanja van pogona da bi spriječio izloženost radnika i pogođene zajednice takvim opasnim materijalima. Kada se ne može izbjeći upotreba takvih materijala, klijent će poduzeti neophodne mjere za rukovanje, skladištenje i transport u skladu sa DMP.
24. Klijent će poduzeti razumne napore da osigura siguran transport sirovina i proizvoda, kao i transport i odlaganje otpada, i primijenit će mjere da bi izbjegao ili kontrolirao izloženost zajednice.

Sigurnost proizvoda

25. Kada projekat uključuje proizvodnju i/ili trgovinu potrošačkim proizvodima, klijent treba osigurati sigurnost proizvoda kroz dobre procese projektovanja i proizvodnje kao i adekvatnim skladištenjem, rukovanjem i transportom u svrhu distribucije proizvoda. Potrebno je primjenjivati dobre međunarodne prakse uključujući opće sigurnosne zahtjeve koji se konkretno odnose na standarde sigurnosti proizvoda i kodekse praksi u datom poslovnom sektoru i zemlji.
26. Klijent će tokom procjene projekta identificirati i ocijeniti potencijalne rizike i utjecaje njegovih proizvoda na zdravlje i sigurnost potrošača. Pristup sigurnosti proizvoda treba poštovati hijerarhiju ublažavanja i osigurati da potrošači dobiju adekvatne informacije o rizicima za zdravlje i sigurnost koje predstavlja taj proizvod. Za situacije koje uključuju proizvode koji mogu predstavljati ozbiljnu prijetnju za zdravlje, klijent će osigurati povlačenje proizvoda i postojanje politike i procedura za povlačenje proizvoda.

Sigurnost usluga

27. Kada projekat uključuje pružanje usluga zajednicama, klijent treba osigurati sigurnost i kvalitet takvih usluga putem odgovarajućih sistema upravljanja kvalitetom da bi osigurao da takve usluge ne predstavljaju rizik i da ne utječu na zdravlje i sigurnost radnika ili zajednice.
28. Kada projekat uključuje pružanje javnih usluga, klijent, u obimu u kojem je to moguće, treba uključiti princip univerzalnog pristupa.

Sigurnost saobraćaja i cesta

29. Klijent će identificirati, procijeniti i pratiti potencijalne rizike u saobraćaju i na cesti za radnike i potencijalno ugrožene zajednice tokom trajanja projekta i, kada je to prikladno, izradit će mjere i planove za njihovo rješavanje. Za projekte koji rade sa pokretnom opremom na javnim cestama i drugim oblicima infrastrukture, klijent će se pobrinuti da spriječi dešavanje incidenata i povreda pripadnika javnosti, koje su povezane sa radom takve opreme.
30. Klijent će uzeti u obzir relevantne standarde EU za upravljanje sigurnošću saobraćaja i cesta,³ identificirati mjere za sigurnost cesta i inkorporirati tehnički i ekonomski izvodljive i ekonomične komponente sigurnosti cesta u dizajn projekta da bi ublažio potencijalne utjecaje sigurnosti cesta na lokalne pogođene zajednice. Kada je to prikladno, klijent će provesti reviziju sigurnosti cesta za svaku fazu projekta i rutinski pratiti izvještaje o

---

³ U skladu sa ciljevima Direktive 2008/96/EC od 19. novembra 2008. u pogledu Upravljanja sigurnošću cestovne infrastrukture.

incidentima i nesrećama da bi identificirao ili riješio probleme i negativne trendove u sigurnosti. Za klijente sa vozilima ili voznim parkovima (bilo da su u vlasništvu ili iznajmljeni), klijent će radnicima osigurati odgovarajuću obuku u vezi sigurnosti vozača i vozila. Klijent će osigurati redovno održavanje svih projektnih vozila.

Prirodne opasnosti

31. Klijent će identificirati i procijeniti potencijalne utjecaje i rizike koji izazivaju prirodne opasnosti kao što su zemljotresi, klizišta ili poplave u mjeri u kojoj su oni povezani sa projektom.
32. Klijent će izbjeći ili svesti na minimum pogoršanje utjecaja izazvanih prirodnim opasnostima ili prenamjenom zemljišta kojima mogu doprinijeti projektne aktivnosti.

Izloženost bolestima

33. Da bi pomogao u sprečavanju ili svodenju na minimum mogućnosti za izloženost radnika ili zajednica bolestima, uzimajući u obzir diferenciranu izloženost i veću osjetljivost ugroženih grupa, klijent će izraditi odgovarajuće mjere ublažavanja u konsultaciji sa relevantnim organima vlasti. Klijent će poduzeti mjere da spriječi ili na minimum svede prenošenje zaraznih bolesti koje mogu biti povezane sa prilivom privremenih i/ili stalnih radnika na projektu.
34. Kada su konkretne bolesti endemske, u zajednicama koje su pogođene projektom, na klijenta se apelira da identificira prilike koje se pružaju tokom trajanja projekta da poboljša uvjete koji bi pomogli u smanjenju njihove pojave, kako među radnicima tako i u zajednici. Klijent će poduzeti mjere da spriječi ili na minimum svede prenošenje zaraznih bolesti koje mogu biti povezane sa prilivom privremenih i/ili stalnih radnika na projektu.

Pripravnost i reakcija na vanredno stanje

35. Klijent će biti spreman da reagira na incidente, nesreće i vanredne situacije na način koji je odgovarajući za operativne rizike povezane sa projektom i potrebom da smanji ili na minimum svede njihove potencijalne negativne utjecaje a u skladu sa važećim regulatornim zahtjevima.⁴
36. Klijent će identificirati i procijeniti opasnost od velikih nesreća i poduzet će sve neophodne mjere da spriječi velike nesreće ili da smanji njihov negativni utjecaj na radnike, pogođene zajednice i okoliš, s ciljem osiguravanja visokog nivoa zaštite za ljude i okoliš na konzistentan i djelotvoran način. Te mjere će biti identificirane u politici pripravnosti za vanredno stanje/preveniji velikih nesreća i odgovarajućem planu upravljanja koji će biti integriran u klijentov opći ESMS. Ovaj plan će uključivati organizacione strukture, odgovornosti, procedure, komunikaciju, obuku, resurse i druge aspekte koji su potrebni za implementaciju takve politike da bi osigurali da klijent ima kapacitete da na djelotvoran način reagira na vanredne situacije povezane sa opasnostima od projekta a sa generalnim ciljem da:
  - spriječi, ograniči i kontrolira incidente na način koji će na minimum svesti efekte te da ograniči štetu za ljude, okoliš i imovinu
  - implementira mjere neophodne za zaštitu ljudi i okoliša od dejstva velikih nesreća

---

⁴ Kao što je detaljno propisano Direktivom 2012/18/EU od 4. jula 2012. o kontroli opasnosti od velikih nesreća, uključujući opasne supstance, kojom se mijenja i u konačnici ukida Direktiva Vijeća 96/82/EC (EU SEVESO III Direktiva).

- komunicira neophodne informacije relevantnim hitnim službama i organima kao i potencijalno ugroženim radnicima i općoj javnosti
  - osigura vraćanje u prethodno stanje i čišćenje okoliša nakon velike nesreće.
37. U onim projektima gdje je prisutan rizik od velikih nesreća, klijent će pomagati i saradivati sa relevantnim organima vlasti i zajednicom koja je pogođena projektom u pripremama za djelotvorno reagiranje na vanredne situacije. Ako lokalni organi vlasti ili službe imaju nedostatne ili nikakve kapacitete da djelotvorno reagiraju, klijent će igrati aktivnu ulogu u pripremi za i reagiranju na vanredne situacije povezane sa projektom i pružit će odgovarajuće dokaze da bi pokazao postojanje kapaciteta za reagiranje na razumno predvidljive incidente bilo direktno ili indirektno.

Provedbeni zahtjev EBRD-a 5:

Otkup zemljišta, nedobrovoljno preseljenje i ekonomsko raseljavanje

Uvod

1. Nedobrovoljno preseljenje se odnosi kako na fizičko raseljavanje (preseljenje ili gubitak doma) tako i na ekonomsko raseljavanje (gubitak imovine ili resursa, i/ili gubitak pristupa imovini ili resursima što dovodi do gubitka prihoda, odnosno sredstava za život) kao rezultat otkupa zemljišta¹ za projekat, odnosno ograničenja na upotrebu zemljišta.²
2. Preseljenje se smatra nedobrovoljnim kada pogođene osobe ili zajednice nemaju pravo odbiti otkup zemljišta ili ograničenja upotrebe zemljišta koje rezultira raseljavanjem. To se dešava u slučajevima: (i) zakonite eksproprijacije ili ograničenja upotrebe zemljišta zasnovane na pravu države da izvrši eksproprijaciju nekretnina za javne potrebe;³ i (ii) sporazumnog preseljenja kod kojeg kupac može pribjeći eksproprijaciji ili nametnuti pravna ograničenja na upotrebu zemljišta ukoliko pregovori sa prodavcem ne uspiju.
3. Primjena ovog provedbenog zahtjeva (PZ) podržava i u skladu je sa univerzalnim poštivanjem ljudskih prava i sloboda a posebno sa pravom na adekvatan stambeni smještaj i kontinuirano unapređenje uslova življenja.⁴ U slučaju kada je već došlo do raseljavanja zbog sukoba, ovaj PZ se rukovodi vodećim principima o internom raseljavanju.⁵
4. Ako se njime pravilno ne rukovodi, nedobrovoljno preseljenje može rezultirati dugoročnim nedaćama i osiromašenju pogođenih osoba i zajednica kao i štetom za okoliš i negativnim socio-ekonomskim utjecajima u područjima u kojima su te osobe raseljene. Pod određenim okolnostima, loše obavljeno nedobrovoljno preseljenje može klijente izložiti sudskim postupcima. Iz ovih razloga treba izbjegavati nedobrovoljno preseljenje. Međutim, kada je ono neizbježno, preseljenje se može svesti na minimum i treba pažljivo isplanirati i provesti odgovarajuće mjere za ublaženje negativnog utjecaja na raseljene osobe i prihvatnu zajednicu.⁶ Iskustva pokazuju da direktan angažman klijenta na preseljenju i procjena u najranijoj mogućoj fazi tokom osmišljavanja projekta, može rezultirati ekonomičnom, efikasnom i blagovremenom implementacijom tih aktivnosti kao i promovirati inovativne pristupe poboljšanju zarade za život i standarda življenja onih koji su pogođeni preseljenjem.

Ciljevi

5. Ciljevi ovoga PZ su:
  - da se izbjegne ili, kada se ne može izbjeći, na minimum svede nedobrovoljno preseljenje istraživanjem alternativnih projektnih rješenja

---

¹ Otkup zemljišta uključuje i direktnu kupovinu imovine kao i kupovinu prava pristupa kao što su služnost i pravo prolaza.

² Primjeri uključuju gubitak prava rudarskih obrtnika na pristup podzemnom rudnom blagu u vlasništvu države; gubitak pristupa morskim ribolovnim područjima zbog projektne aktivnosti; ograničenje pristupa resursima koji su locirani unutar zona isključenja koje utvrdi država a koje klijent nije otkupio; i dokazano smanjenje prinosa od poljoprivrede, stočarstva, šumarstva, lova i ribolova koji rezultiraju iz poremećaja ili zagađenja izazvanih projektom.

³ Takva ograničenja mogu uključivati ograničenje pristupa prirodnim područjima zaštićenim zakonom i međunarodno priznatim područjima od važnosti za biodiverzitet.

⁴ Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima i međunarodni sporazum o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima.

⁵ Ured visokog komesara za ljudska prava: Vodeći principi o internom raseljavanju.

⁶ Prihvatna zajednica je svaka zajednica koja primi raseljene osobe.

- da se ublaže negativni socio-ekonomski utjecaji otkupa zemljišta ili ograničenja na korištenje pristupa zemljištu pogođenih osoba pomoću: (i) obezbjeđivanja nadoknade za gubitak imovine po zamjenskoj cijeni;⁷ i (ii) osiguravanja da aktivnosti preseljenja budu implementirane uz odgovarajuće objelodanjivanje informacija, konsultacije i informirano sudjelovanje onih koji su time pogođeni
- da vrate na nivo prije raseljavanja ili, kada je to moguće, unaprijede sredstva za život i životni standard raseljenih osoba⁸
- da poboljšaju životne uvjete osoba koje su fizički raseljene putem obezbjeđenja adekvatnog stambenog prostora,⁹ uz sigurnost prava posjeda¹⁰ na mjestima gdje su preseljeni.

Djelokrug primjene

6. Ovaj PZ se primjenjuje na fizičko i ekonomsko raseljavanje koje može biti potpuno, djelomično, stalno ili privremeno a koje je rezultat sljedećih vrsta transakcija:
  - zemljišna prava ili prava upotrebe zemljišta za projekat stečena putem eksproprijacije ili drugim prinudnim postupkom
  - zemljišna prava za projekat stečena putem dogovorenog preseljenja sa vlasnicima imovine ili nositeljima zakonskih prava na zemljište, uključujući običajna i tradicionalna prava koja su priznata ili prepoznata prema zakonima zemlje, ukoliko bi zbog neuspjeha pregovora došlo do eksproprijacije ili drugog prinudnog postupka
  - nametanje restrikcija koje rezultiraju time da ljudi izgube pristup fizičkoj imovini ili prirodnim resursima bez obzira da li su takva prava ili restrikcije stečene putem pregovora, eksproprijacijom, prinudnim otkupom ili primjenom vladinih propisa.
7. Obaveze i odgovornosti prema raseljenim osobama koje nemaju priznato zakonsko pravo na zemlju na kojoj se nalaze su sadržane u tačkama 18, 32 i 37 u donjem tekstu.
8. Ovaj PZ se ne primjenjuje na raseljavanje koje je rezultat dobrovoljnih zemljišnih transakcija (tržišnih transakcija u kojima prodavac nije obavezan da proda a kupac ne može pribjeći eksproprijaciji ili drugom prinudnom postupku u slučaju neuspjeha pregovora) i kada takve transakcije utječu samo na one sa zakonskim pravima.

⁷ Ovo se obično izračunava kao tržišna vrijednost imovine plus transakcijski troškovi koji su vezani za obnavljanje takve imovine. Izračunavanje zamjenskih sredstava je složeno zbog potencijalne raznolikosti zemljišta, podnositelja zahtjeva za korištenje zemljišta i različitih nivoa razvoja tržišta nekretninama u zemljama članicama. Iz tog razloga bi klijenti trebali identificirati i konsultirati se sa svim osobama i zajednicama koje će biti raseljene zbog otkupa zemljišta, kao i prihvatnim zajednicama koje će primiti one koji budu raseljeni, tako da se dobije odgovarajuća informacija o vlasničkim pravima na zemljište, pravima koja se polažu na predmetno zemljište i o njegovoj upotrebi. Metoda procjene za utvrđivanje zamjenskih troškova se treba dokumentirati u odgovarajućem planu preseljenja, odnosno planu ponovnog uspostavljanja sredstava za život. Tamo gdje su tržišta nekretninama još uvijek u stadiju formiranja, klijenti treba da zatraže procjenu vrijednosti putem nezavisnih profesionalnih eksperata za vrednovanje, (ili ako takvi profesionalni eksperti ne postoje, od drugih profesionalaca sa relevantnom stručnošću koji su prihvatljivi EBRD-u i klijentu). Vidi također fusnote 12 i 14 u donjem tekstu.

⁸ Oni mogu obuhvatiti osobe koje imaju zakonski priznata prava ili polažu pravo na zemljište, osobe sa običajnim pravima na zemljište, korisnike sezonskih resursa kao što su porodice stočara/ribara, lovaca i sakupljača koji mogu imati međuovisne ekonomske odnose sa zajednicama koje se nalaze u projektnoj oblasti.

⁹ Adekvatan stambeni prostor ili sklonište može se mjeriti prema kvaliteti, sigurnosti, priuštivosti, useljivosti, prikladnosti za kulturu korisnika, pristupačnosti i lokacijskim karakteristikama. Adekvatan stambeni prostor treba da omogući pristup mogućnostima zapošljavanja, tržnicama i osnovnoj infrastrukturi i uslugama kao što su vodosnabdijevanje, električna energija, kanalizacija, zdravstvene usluge i obrazovanje. Klijenti bi trebali uključiti ove aspekte adekvatnog stambenog prostora da bi ponudili bolje životne uvjete na mjestu preseljenja, posebno onima bez priznatog zakonskog prava na zemljište koje zauzimaju.

¹⁰ Mjesto preseljenja nudi sigurnost posjeda ukoliko štiti, do najvećeg mogućeg obima, raseljene osobe od prisilnih deložacija.

9. Primjenjivost ovog PZ će se odrediti tokom procesa okolišno-socijalne procjene prema kriterijima koji su navedeni u tačkama 6 do 8 u gornjem tekstu. Tamo gdje je već došlo do nedobrovoljnog preseljenja, procjena će identificirati: (i) sve propuste; i (ii) korektivne mjere koje mogu biti neophodne da bi se osiguralo poštivanje ovog PZ. Nakon toga će se dogovoriti akcioni plan.

Zahtjevi

10. Klijentima se savjetuje da steknu prava na zemlju putem dogovorenog rješenja, čak i kada imaju zakonsku mogućnost da pristup zemlji osiguraju bez pristanka prodavca. Dogovoreno rješenje pomaže da se izbjegne eksproprijacija i eliminira potreba da se vladin autoritet primjeni za prisilno uklanjanje ljudi. Dogovoreno rješenje se obično može postići pružanjem pravične i odgovarajuće naknade i drugih poticaja i beneficija pogođenim osobama i zajednicama i ublažavanjem rizika asimetričnosti u informacijama i ovlaštenjima za pregovaranje.

Izbjeći raseljavanje ili ga svesti na minimum

11. Klijent će razmotriti izvodljive alternativne mogućnosti projekta da bi izbjegao ili barem na minimum sveo fizičko i ekonomsko raseljavanje uz balansiranje između okolišnih, socijalnih i ekonomskih troškova i koristi.

Konsultacije

12. Od najranije faze i tokom svih aktivnosti preseljenja, klijent će uključiti pogođene muškarce i žene, uključujući i prihvatnu zajednicu. To će olakšati njihovo rano informirano učestvovanje u procesima donošenja odluka u vezi sa preseljenjem, i u PZ 10:
- pogođenim osobama će se dati mogućnost da učestvuju u uvjetima prihvatljivosti, pregovorima o paketima naknada, pomoći kod preseljenja, pogodnostima predloženih lokacija za preseljenje i o predloženoj dinamici
  - dodatni zahtjevi se primjenjuju na konsultacije koje uključuju autohtone narode (kao što je navedeno u PR 7) kao i pojedince koji pripadaju ugroženim grupama¹¹
  - konsultacije će se nastaviti tokom provedbe, praćenja i ocjenjivanja isplate kompenzacije i preseljenja da bi se ostvarili rezultati koji su u skladu sa ciljevima ovog PZ.
13. Klijent će uzeti u obzir sve pojedince i grupe koji mogu biti u lošijoj poziciji ili ugroženi. Posebno će klijent poduzeti neophodne mjere da osigura da ugrožene grupe ne budu u lošijoj poziciji u procesu preseljenja, da su u potpunosti informirani i svjesni svojih prava i da u jednakoj mjeri mogu koristiti prilike i koristi koje pruža preseljenje. Ove grupe se trebaju identificirati putem procesa okolišno-socijalne procjene (kao što je navedeno u PZ 1).

Socio-ekonomska procjena i popis

---

¹¹ Za potrebe ove Politike, ugrožene grupe obuhvataju osobe koje zbog svog rodnog identiteta, seksualne orijentacije, vjeroispovijesti, etničke pripadnosti, statusa pripadnika autohtonog naroda, starosti, invaliditeta, ekonomskog siromaštva ili društvenog statusa, mogu pretrpjeti negativniji utjecaj zbog projekta nego drugi ljudi i koji su ograničeni u svojoj sposobnosti da iskoriste prednosti koje pruža projekat. Ugroženi pojedinci, odnosno grupe, mogu također uključivati, ali nisu ograničeni na, ljude koji žive ispod granice siromaštva, osobe koje ne posjeduju zemlju, starije, domaćinstva na čijem čelu su žene odnosno djeca, izbjeglice, interno raseljene osobe, etničke manjine, zajednice koje ovise o prirodnim resursima ili druge raseljene osobe koje nisu zaštićene domaćim zakonodavstvom ili međunarodnim pravom.

14. Klijent će provesti početnu socio-ekonomsku procjenu ljudi koji su pogođeni projektom uključujući utjecaje u vezi sa otkupom zemljišta i ograničenja upotrebe zemljišta. Procjena će identificirati utjecaje unutar socijalnog konteksta projekta, potrebe i prava ugroženih ljudi te razviti odgovarajuće mjere da bi na minimum svela i ublažila utjecaj preseljenja.
15. Klijent će provesti detaljan popis da bi: (i) identificirao osobe koje će biti raseljene projektom; (ii) utvrdio ko će imati pravo na nadoknadu i pomoć; i (iii) popisao zemljište i imovinu koja je pogođena ovim procesom. Popis treba uzeti u obzir potrebe korisnika sezonskih resursa koji možda nisu prisutni u projektnom području u vrijeme popisa.
16. Ukoliko ne postoje konkretne procedure državne vlade, klijent će ustanoviti koji je krajnji rok za ostvarivanje prava, kao što je predviđeno primjenjivim zakonima odnosno dinamikom projekta. Obično je najpraktičniji finalni rok za ostvarivanje prava tokom početne procjene ili popisa. Informacije u pogledu konačnog roka će se dobro dokumentirati i komunicirati u cijelom projektnom području. Uspostavljanje konačnog roka će osigurati jasnoću u pogledu prava na naknadu i pomoć. Osobe koje se presele na projektnu lokaciju nakon konačnog roka neće imati prava na naknadu niti drugu pomoć.

Naknada za raseljene osobe

17. Klijent će ponuditi svim raseljenim osobama i zajednicama nadoknadu za gubitak imovine prema punoj zamjenskoj cijeni¹² i drugu pomoć. Cilj ovoga jeste da životni standard i/ili sredstva za život¹³ raseljenih osoba vrati na nivo na kojem su bili prije raseljavanja, odnosno da ih potencijalno poboljša. Mjere mogu biti zasnovane na zemljištu, resursima, platama ili poslovnim aktivnostima. Standardi za nadoknadu će biti transparentni i konzistentni unutar projekta. Nadoknada će se pružati prije raseljavanja ili nametanja ograničenja pristupa. Kada su sredstva za život raseljenih osoba zasnovana na zemljištu, ili kada je zemljište u kolektivnom vlasništvu, klijent će ponuditi, kada je to izvodljivo, nadoknadu po osnovu zemljišta, uzimajući u obzir sezonske i poljoprivredne vremenske zahtjeve. Klijent će raseljenim osobama i zajednicama pružiti priliku da iz projekta izvuku odgovarajuću razvojnu korist.
18. Raseljene osobe mogu se klasificirati kao osobe: (i) koje imaju formalna zakonska prava na zemljište (uključujući običajna i tradicionalna prava priznata prema domaćim zakonima); (ii) koje nemaju formalna zakonska prava na zemljište u vrijeme popisa ali polažu pravo na zemljište koje se priznaje ili prepoznaje prema domaćim zakonima; ili (iii) koje nemaju nikakvog priznatog zakonskog prava niti mogu polagati pravo na zemljište koje zauzimaju.
19. Dokumentacija u smislu vlasništva ili korištenja, kao što su vlasnički listovi ili ugovori o najmu (uključujući bankovne račune otvorene za plaćanje nadoknade), trebaju biti izdati na ime oba supružnika ili jedinstvene glave porodice, u ovisnosti od toga šta je relevantno. Ostala pomoć u preseljenju, kao što je obuka u vještinama, pristup kreditima i mogućnostima zapošljavanja, treba biti jednako raspoloživa muškarcima i ženama i prilagođena njihovim potrebama.
20. Klijent treba razmotriti pružanje alternativnih metoda odnosno modaliteta za nadoknadu, posebno u zemljama i regionima gdje je manje vjerovatno da žene imaju pristupa

---

¹² Iznos nadoknade za izgubljenu imovinu se treba obračunavati po punoj zamjenskoj cijeni, uključujući troškove transakcije. Za gubitke koji se ne mogu lako vrednovati ili nadoknaditi na finansijski način, može biti prikladna kompenzacija u naturi. Međutim, ova nadoknada se treba vršiti u robama i resursima koji su jednake ili veće vrijednosti i koji su kulturološki prikladni. Vidi fusnote 7 i 14.

¹³ Sredstva za život se mogu sastojati od prihoda po osnovu plate i/ili od prihoda koji pojedinci, porodice ili zajednice stiču korištenjem resursa.

formalnim finansijskim institucijama odnosno da imaju bankovne račune. U okolnostima u kojima domaći zakon i sistem posjeda ne priznaju pravo žena da posjeduju imovinu ili da njome trguju, treba osigurati, u mjeri u kojoj je to moguće, da ženama bude omogućeno da imaju pristupa sigurnosti posjeda.

Mehanizam za žalbe

21. Klijent će, tokom procesa, uspostaviti djelotvoran mehanizam za ulaganje žalbi što je ranije moguće. On će biti u skladu sa ovim PZ i sa ciljevima i principima PZ 10 u svrhu primanja i pravovremenog rješavanja konkretnih razloga za zabrinutost u vezi nadoknade i preseljenja koje pokreću raseljene osobe i/ili pripadnici prihvatne zajednice. Uključivat će i zaštitni mehanizam osmišljen s ciljem rješavanja sporova na nepristrasan način.

Okvir za preseljenje i obnavljanje sredstava za život

22. Okvir za preseljenje i ponovno uspostavljanje sredstava za život će se razraditi u slučajevima kada tačna priroda ili veličina, ili obim otkupa zemljišta, ili ograničenja upotrebe zemljišta koja je u vezi s projektom a ima mogućnošću izazivanja fizičkog odnosno ekonomskog raseljavanja, nije poznata zbog faze razvoja projekta. Ovaj okvir će opisati generalne principe, procedure i okvir prava u skladu sa ovim PZ. Kada se jednom definišu pojedinačne komponente projekta i potrebne informacije postanu raspoložive, okvir će služiti kao osnova za razvoj detaljnog akcionog plana preseljenja (RAP) ili plana za ponovno uspostavljanje sredstava za život (LRP) u skladu sa tačkama 26 do 39 u donjem tekstu.

Praćenje

23. Praćenje preseljenja i procesa ponovnog uspostavljanja sredstava za život će se provesti u skladu sa PZ 1 i treba uključivati učešće ključnih nositelja interesa kao što su pogođene zajednice.
24. U ovisnosti o obimu preseljenja u datom projektu, može biti prikladno da klijent naruči vanjski izvještaj o okončanju RAP/LRP da bi ustanovio da li su ispunjene sve odredbe. Izvještaj o okončanju se treba uraditi nakon finaliziranja svih ulaznih elemenata u proces, uključujući i sve razvojne inicijative. U izvještaju se mogu identificirati dodatne mjere koje klijent treba poduzeti. U većini slučajeva, okončanje korektivnih mjera, koje identificira izvještaj o okončanju, trebaju do finalizacije dovesti obaveze klijenta u pogledu preseljenja, nadoknade, ponovnog uspostavljanja sredstava za život i razvojnih koristi.

Raseljavanje

25. Otkup zemljišta i/ili ograničenja upotrebe zemljišta za potrebe projekta često dovode do fizičkog raseljavanja ljudi kao i njihovog ekonomskog raseljavanja. Stoga zahtjevi ovog PZ u pogledu fizičkog i ekonomskog raseljavanja se mogu primjenjivati istovremeno. U tom slučaju, konkretni zahtjevi u pogledu ekonomskog raseljavanja, ustanovljeni u tačkama 36 do 39, trebaju biti inkorporirani u akcione planove, odnosno okvire raseljavanja.

Fizičko raseljavanje

26. U slučaju transakcija koje su opisane u tački 6, koje uključuju fizičko raseljavanje ljudi, klijent će izraditi RAP koji obuhvata minimalno primjenjive zahtjeve definirane ovim PZ, bez obzira na broj ljudi koji su pogođeni. Plan će biti osmišljen s ciljem ublažavanja

negativnih utjecaja raseljavanja, identificirat će potencijalne koristi i ustanoviti prava svih kategorija pogođenih osoba (uključujući prihvatne zajednice) uz posebnu pažnju koja će biti posvećena potrebama ugroženih. Plan će dokumentirati sve procedure za stjecanje prava nad zemljištem kao i mjere nadoknade i aktivnosti preseljenja. Ustanovit će procedure za praćenje i ocjenjivanje provedbe aktivnosti preseljenja i preduzimati korektivne mjere prema potrebi.

27. Obim i nivo detalja RAP-a će varirati u ovisnosti o obimu raseljavanja i kompleksnosti mjera koje su neophodne da bi se ublažili negativni utjecaji. U svakom slučaju, opisan će način i sredstva putem kojih će se ostvariti ciljevi ovog PZ.
28. RAP treba inkorporirati mjere da bi pružio raseljenim ljudima pravnu pomoć, da bi im omogućio da ispune administrativne zahtjeve prije otkupa zemljišta i, ukoliko je potrebno, da zatraže pravni lijek na sudu.
29. Klijent će se konsultirati sa pogođenim osobama prilikom pripremanja RAP-a i rezimirat će informacije iz RAP-a za javno objelodanjivanje da bi osigurao da pogođeni ljudi shvate procedure za nadoknadu i da znaju šta mogu očekivati u različitim fazama projekta (na primjer, kada će im se dostaviti ponuda, koliko će vremena imati na raspolaganju da odgovore, procedure za ulaganje žalbi, pravni postupci koji se primjenjuju u slučaju neuspjeha pregovora).
30. Ako se ljudi koji žive u projektnom području moraju preseliti na drugu lokaciju, klijent će:
(i) ponuditi raseljenim osobama izbor između izvodljivih opcija za preseljenje, uključujući i odgovarajući zamjenski stambeni smještaj ili gotovinsku nadoknadu, u ovisnosti od toga šta je prikladno; i (ii) pružiti pomoć u preseljenju koja odgovara potrebama svake grupe raseljenih osoba, uz posebno obraćanje pažnje prema potrebama siromašnih i ugroženih. Alternativni stambeni smještaj i/ili nadoknada u gotovini će se staviti na raspolaganje prije preseljenja. Nove lokacije za preseljenje izgrađene za raseljene osobe će minimalno ponuditi životne uvjete koje su osobe imale prije raseljavanja i, tamo gdje se to može ostvariti, održive i ekonomične prilike za poboljšanje životnog standarda.
31. U slučaju fizički raseljenih osoba, prema tački 18 (i) ili (ii), klijent će ponuditi izbor zamjenske imovine jednake ili veće vrijednosti ili nadoknadu u gotovini po punoj zamjenskoj vrijednosti kada je to prikladno.¹⁴
32. U slučaju fizički raseljenih osoba prema tački 18 (iii), klijent će im ponuditi da biraju između opcija odgovarajućeg stambenog smještaja sa sigurnošću posjeda tako da se mogu legalno preseliti bez suočavanja sa rizikom prisilne deložacije.
  - Tamo gdje je to izvodljivo, ponudit će se nadoknada u naturi umjesto nadoknade u novcu, osim ako se ne dokaže da postoje uvjeti opisani u fusnoti 14. To se primjenjuje na one koji imaju običajna i tradicionalna prava priznata prema zakonima zemlje; na one tražitelje koji prije krajnjeg roka nisu imali formalna zakonska prava na zemljište ali koji polažu pravo na to zemljište i imovinu, napr. putem bespravnog posjeda;¹⁵ i,

---

¹⁴ Plaćanje gotovinske nadoknade za gubitak imovine može biti prikladno kada: (i) sredstva za život ne zavise od zemlje; (ii) sredstva za život dolaze od zemlje, ali zemljište koje je uzeto za potrebe projekta predstavlja mali dio pogođene imovine, a preostalo zemljište je ekonomski održivo; ili (iii) postoje aktivna tržišta za zemlju, stambene jedinice i radnu snagu, raseljene osobe koriste takva tržišta, i ima dovoljno ponude zemljišta i stambenih prostora. Nivoi nadoknade trebaju biti dovoljni da zamijene izgubljenu zemlju i drugu imovinu po punoj zamjenskoj cijeni na lokalnim tržištima. Vidi također fusnote 7 i 12.

¹⁵ Metod pribavljanja vlasništva nad nekretninom putem posjedovanja tokom određenog zakonskog perioda prema određenim uvjetima.

podložno kvalifikacijama koje su istaknute u tački 18, na one koji nemaju priznatog zakonskog prava niti mogu polagati pravo na zemljište koje zauzimaju.

- Na osnovu konsultacija sa tim raseljenim osobama, klijent će pružiti pomoć u preseljenju koja je za njih dovoljna da ponovno uspostave i, tamo gdje je to moguće, unaprijede svoj životni standard na odgovarajućoj alternativnoj lokaciji.¹⁶
33. U slučajevima kada pogođene osobe odbiju ponudu nadoknade koja ispunjava zahtjeve ovog PZ i kao rezultat toga pokrenut je postupak eksproprijacije ili drugi zakoniti postupak, klijent će istražiti mogućnosti da sarađuje sa nadležnim vladinim organom i, ukoliko taj organ to dozvoljava, igrati aktivnu ulogu u planiranju preseljenja, njegovoj provedbi i praćenju.
34. Klijent će identificirati i procijeniti potencijalne negativne utjecaje na prihvatne zajednice koje mogu biti pogođene procesom preseljenja. Sve mjere ublažavanja koje se dogovore sa prihvatnom zajednicom trebaju se uključiti u RAP.
35. Kada zajednice autohtonih naroda trebaju biti fizički raseljene sa svojih zajednički korištenih tradicionalnih ili običajnih područja gdje koriste zemlju, klijent će ispuniti primjenjive zahtjeve ovog PZ kao i PZ 7.

Ekonomsko raseljavanje

36. U slučaju transakcija koje su opisane u tački 6, a koje uključuju samo ekonomsko raseljavanje, klijent će razraditi i primijeniti LRP. LRP će uspostaviti prava pogođenih osoba i zajednica i osigurati će da se ta prava vrše na transparentan, konzistentan i pravičan način.
37. Ako transakcija vrste koja je opisana u tački 6 izazove privremeni ili stalni gubitak prihoda ili sredstava za život putem, na primjer, prekida ili eliminacije pristupa osobe svom zaposlenju ili proizvodnoj imovini, bez obzira da li su pogođeni ljudi fizički raseljeni, klijent će:
- odmah pružiti nadoknadu raseljenim osobama za gubitak imovine ili pristupa imovini. Ovaj proces treba započeti prije raseljavanja. Kada nadoknadu treba isplatiti nadležni vladin organ, klijent treba sarađivati sa tim organom da pomogne kod ubrzanja plaćanja.
  - pružiti nadoknadu, u slučajevima kada otkup zemljišta utječe na komercijalne građevine, pogođenom vlasniku preduzeća za: (i) troškove ponovnog uspostavljanja komercijalnih aktivnosti na drugom mjestu; (ii) izgubljeni neto prihod tokom perioda tranzicije; i (iii) troškove prijenosa i ponovnog instaliranja pogona, mašinerije ili druge opreme, prema tome šta je primjenjivo.
  - osigurati zamjensku imovinu (na primjer, poljoprivredne ili komercijalne lokacije) jednake ili veće vrijednosti ili gotovinsku nadoknadu po punoj zamjenskoj vrijednosti, gdje je to prikladno, osobama koje imaju zakonska prava ili polažu pravo na zemlju, što je priznato ili prepoznato prema domaćim zakonima (kao što je predviđeno tačkama 18 (i) i (ii)).
  - pružiti pomoć koja će kompenzirati gubitak resursa koji zajednički služe zajednici.¹⁷ Ovo bi moglo biti u obliku inicijativa kojima se jača produktivnost preostalih resursa

---

¹⁶ Preseljenje neformalnih doseljenika u urbanim područjima ima dobre i loše strane. Naprimjer, preseljene porodice mogu steći sigurnost posjeda, ali mogu izgubiti prednosti koje pruža lokacija.

¹⁷ Primjeri uključuju terene za ispašu i pašnjake, šumske resurse osim građe (na primjer, ljekovito bilje, materijale za gradnju i zanatstvo), male šumske parcele za drvenu građu i drvo za loženje; vodne resurse za poljoprivredu, rekreaciju i ribarenje.

kojima zajednica ima pristup, nadoknada u naturi ili u gotovini za gubitak pristupa ili objezbjeđenje pristupa alternativnim izvorima izgubljenog resursa.

- pružiti nadoknadu ekonomski raseljenim osobama koje nemaju zakonski priznato pravo na zemljište (vidi tačku 18 (iii)) za izgubljenu imovinu (kao što usjevi, infrastruktura za navodnjavanje i druga poboljšanja koja su napravili na zemljištu) osim zemljišta, po punoj zamjenskoj cijeni. Od klijenta se ne zahtijeva da pruži nadoknadu ili da pomogne oportunistima koji se nasele u projektnom području nakon konačnog datuma za utvrđivanje prava.
- pružiti dodatnu ciljanu pomoć (na primjer, kreditne linije, obuku ili prilike za zapošljavanje) i mogućnosti da ponovno uspostave i, tamo gdje je to moguće, unaprijede kapacitete za zarađivanje prihoda, nivo proizvodnje i životni standard. U slučaju preduzeća koja dožive privremene gubitke ili se moraju zatvoriti zbog raseljavanja koja su u vezi sa projektom, kako vlasnici preduzeća tako i uposlenici koji gube plaću ili zaposlenje, imaju pravo na takvu pomoć.
- pružiti prelaznu podršku ekonomski raseljenim osobama, prema potrebi, na osnovu razumne procjene vremena koje je potrebno da oni ponovno uspostave svoje kapacitete za ostvarenje zarade, nivo proizvodnje i životni standard.

38. Klijent će rezimirati informacije sadržane u LRP za objelodanjivanje u javnosti da bi osigurao da pogođeni ljudi shvate procedure nadoknade i znaju šta mogu očekivati u različitim fazama projekta.

39. Kada su zajednice autohtonih naroda ekonomski raseljene (ali nisu preseljene) kao rezultat otkupa zemljišta koje je u vezi sa projektom, klijent će ispuniti primjenjive principe ovog PZ, kao i primjenjive principe PZ 7.

Gubitak javnih sadržaja¹⁸

40. Kada projekat uključuje gubitak javnih sadržaja, klijent će obaviti konkretne konsultacije u skladu sa PZ 10, sa lokalno pogođenom zajednicom da bi identificirao i, tamo gdje je to moguće, dogovorio odgovarajuće alternative.

Odgovornosti privatnog sektora kod preseljavanja koje provodi vlada

41. Mogu postojati slučajevi gdje su otkup zemlje i preseljavanje u nadležnosti vlade domaćina. U takvim slučajevima, klijent će saradivati sa nadležnim vladinim organom, do obima koji taj organ dozvoljava, kako bi ostvario rezultate koji su konzistentni sa ciljevima ovog PZ. Pored toga, ukoliko su kapaciteti vlade ograničeni, klijent će igrati aktivnu ulogu u toku planiranja preseljenja, njegovog provođenja i praćenja. Klijent će pripremiti plan (ili okvir) koji će zajedno sa dokumentima koje pripremi nadležni vladin organ ispunjavati uvjete ovog PZ. Može biti potrebno da klijent u svoj plan uključi: (i) opis prava raseljenih osoba prema važećim zakonima i propisima; (ii) mjere predviđene za premošćivanje razlika između takvih prava i zahtjeva ovog PZ; i (iii) finansijske i odgovornosti za provedbu vladinog organa i/ili klijenta.

---

¹⁸ Gubitak kulturnog naslijeđa se tretira u PZ 8.

Provedbeni zahtjev EBRD-a 6:

Očuvanje biološke raznovrsnosti i održivo upravljanje živim prirodnim resursima

Uvod

1. Ovaj provedbeni zahtjev (PZ) priznaje da je očuvanje biodiverziteta¹ i održivo upravljanje živim prirodnim resursima² od temeljnog značaja za okolišnu i socijalnu održivost.
2. Ovaj PZ prepoznaje važnost održavanja temeljnih ekoloških funkcija ekosistema i biodiverziteta koje one podržavaju. Svi ekosistemi podržavaju kompleksnu lepezu živih organizama i razlikuju se u pogledu bogatstva, obilja i važnosti vrsta.
3. Cilj očuvanja biodiverziteta i održivog upravljanja živim resursima se mora balansirati sa potencijalom za korištenje višestrukih ekonomskih, socijalnih i kulturnih vrijednosti biodiverziteta i živih prirodnih resursa na optimalan način.
4. Priznaje se da: (i) sredstva za život autohtonih naroda i pogođenih zajednica čiji pristup ili upotreba biodiverziteta ili živih prirodnih resursa može biti pogođena projektnim aktivnostima; i (ii) oni mogu igrati pozitivnu ulogu u očuvanju biodiverziteta i održivom upravljanju živim prirodnim resursima.

Ciljevi

5. Ciljevi ovog PZ su:
  - da zaštiti i očuva biološku raznolikost korištenjem opreznog pristupa
  - da usvoji pristup hijerarhije ublažavanja³ s ciljem osiguravanja da neće biti neto gubitka biodiverziteta i da, tamo gdje je to prikladno, dođe do neto povećanja biodiverziteta
  - da promovira dobre međunarodne prakse (DMP) u održivom upravljanju i korištenju živih prirodnih resursa.

Očuvanje biodiverziteta

Djelokrug primjene

6. Klijent će u sklopu svog procesa okolišno-socijalne procjene identificirati relevantne zahtjeve ovog PZ i način na koji će se oni rješavati i njima upravljati tokom trajanja projekta. Provođenjem mjera koje su neophodne za ispunjavanje zahtjeva ovog PZ će se upravljati u sklopu klijentovog generalnog sistema za okolišno-socijalno upravljanje (ESMS) i planova za okolišno-socijalno upravljanje koji su vezani za projekat (ESMP), uključujući i planove za upravljanje biodiverzitetom, odnosno, tamo gdje je to prikladno, konkretan akcijski plan za biodiverzitet,⁴ da bi se projekat strukturirao na način da se ovaj PZ može ispuniti unutar

---

¹ Za potrebe ovog PZ, biološka raznolikost (biodiverzitet) se definira u skladu sa Konvencijom o biodiverzitetu kao „raznolikost živih organizama iz svih izvora, uključujući, između ostalog, zemaljske, morske i druge vodene ekosisteme i ekološke komplekse čiji su oni dio; to uključuje raznolikost unutar vrsta, između vrsta i raznolikost ekosistema”.

² „Živi prirodni resursi“ se definiraju kao „biljke i životinje koje se uzgajaju za ljudsku i životinjsku konzumaciju i upotrebu, bilo da se to radi u divljini ili unutar uzgojnih kapaciteta. To uključuje sve vrste šumarstva, biogoriva, poljoprivredu, uključujući i godišnje i višegodišnje usjeve i uzgoj životinja uključujući stočarstvo; kao i divlje i uzgojno ribarstvo, uključujući sve vrste morskih i slatkovodnih organizama, kako kičmenjaka tako i beskičmenjaka“.

³ Hijerarhija ublažavanja obuhvata mjere koje se preduzimaju s ciljem izbjegavanja utjecaja na biodiverzitet, od samog početka razvojnih aktivnosti, a gdje ovo nije moguće, provođenje dodatnih mjera koje bi svele na minimum, ublažile i, kao posljednje pribježište, kompenzirale odnosno nadoknadile sve potencijalne rezidualne negativne utjecaje.

⁴ Akcijski planovi za biodiverzitet (BAP) obično uključuju niz ciljeva, zadataka i upravljačkih mjera da bi ublažile preostale utjecaje da bi se postigla situacija bez neto gubitka, odnosno da bi se ostvarilo neto povećanje prioritetnih odlika biodiverziteta ili ključnih staništa. Ciljevi/zadaci bi trebali biti realni i zasnovani na mjerljivim ciljevima. Svaki cilj bi trebao

prihvatljivog vremenskog okvira. Zahtjevi za okolišno-socijalnom procjenom i upravljanjem se nalaze u PZ 1.

Opći zahtjevi

Procjena pitanja i utjecaja

7. Proces procjene će karakterizirati polazne uvjete u mjeri koja je proporcionalna i specifična za predviđeni rizik i značaj utjecaja. Polazna procjena će razmatrati, ali neće biti ograničena na, gubitak staništa,⁵ degradiranje i fragmentiranje, invazivne strane vrste, pretjeranu eksploataciju, migracijske koridore, hidrološke promjene, punjenje hranjivim sastojcima i zagađenje, kao i utjecaje relevantne za klimatske promjene i prilagođavanje. U planiranju i provođenju polaznih i procjena utjecaja koje su vezane za biodiverzitet, klijent će se rukovoditi smjernicama relevantnih dobrih praksi, koristeći pristupe rada za stolom i na terenu prema potrebi. Ako se ukaže potreba za dodatnim istraživanjima da bi se pružila veća sigurnost za značaj potencijalnih utjecaja, klijent treba provesti dodatne studije i/ili praćenje prije poduzimanja aktivnosti koje su vezane za projekat a koje bi mogle izazvati nepovratne utjecaje.
8. Putem procesa procjene, klijent treba identificirati i karakterizirati, već u ranoj fazi projektnog ciklusa, potencijalne mogućnosti koje su vezane za projekat kao i rizike i utjecaje na biodiverzitet. Obim procjene bi trebao biti dovoljan da karakterizira utjecaje na osnovu njihove vjerovatnoće i značaja, kao i ozbiljnosti utjecaja, te odražavati pitanja koja brinu potencijalno pogođene zajednice i, kada je to relevantno, druge nositelje interesa. Procjena bi također trebala razmotriti direktne, indirektne i kumulativne utjecaje i procijeniti djelotvornost i izvodljivost mjera ublažavanja koje treba primjeniti na projekat. Proces procjene treba uključiti razmatranje potencijalnih utjecaja na nivou krajolika kao i utjecaje na ekološki integritet ekosistema, neovisno o njihovom statusu zaštite i bez obzira na nivo njihovog remećenja ili degradacije.
9. Procjena će razmotriti upotrebu i oslanjanje na ekosisteme od strane potencijalno pogođenih zajednica i/ili autohtonih naroda čija upotreba ovih resursa biodiverziteta može doći pod utjecaj projekta. Procjena će također razmotriti ovisnost projekta o ovim ekosistemima. Kada projekat ima potencijal da utječe na ove ekosisteme i kada klijent ima direktnu upravljačku kontrolu ili značajan utjecaj, trebalo bi izbjeći negativne utjecaje. Ako se ovi utjecaji ne mogu izbjeći, klijent će ih svesti na minimum i/ili provesti odgovarajuće mjere ublažavanja s ciljem održavanja generalne funkcionalnosti ovih ekosistema.
10. Za projekte koji bi potencijalno mogli imati takav utjecaj na autohtone narode i lokalne zajednice, klijent će pružiti mogućnosti za fer i pravičnu raspodjelu koristi koja proističe iz korištenja živih prirodnih resursa u skladu sa: (i) zahtjevima za rješavanje pitanja ekonomskog raseljavanja u PZ 5; (ii) konkretnih zahtjeva koji se odnose na upravljanje potencijalnim pitanjima i utjecajima na autohtone narode u PZ 7; i (iii) zahtjeva za angažmanom nositelja interesa koji su predviđeni u PZ 10.

Zahtjevi u smislu očuvanja biodiverziteta

11. Kada procjena identificira potencijalne utjecaje na biodiverzitet koji su povezani s projektom, klijent će tim rizicima upravljati u skladu sa hijerarhijom ublažavanja i DMP. Klijent bi trebao usvojiti oprezan pristup i primjeniti prilagodljive upravljačke prakse u kojima se provode mjere

---

uključivati niz radnji i pokazatelje okončanja odnosno ciljeve praćenja, kao i odgovorno lice i dinamiku. Akcioni planovi se trebaju razvijati u konsultacijama sa relevantnim nositeljima interesa, uključujući vladu, vanjske stručnjake, lokalne i međunarodne organizacije koje rade na očuvanju i zajednice pogođene projektom.

⁵ Stanište se definira kao zemaljska, slatkovodna ili morska geografska jedinica ili zračni put koja podržava skupove živih organizama i njihovu interakciju sa neživom sredinom.

ublažavanja i upravljanja koje spremno reagiraju na izmijenjene uvjete i rezultate praćenja projekta tokom trajanja projekta.

12. Izuzetno od gore navedenog, neka područja, koja su pod utjecajem projekta, se mogu smatrati „prioritetnim odlikama biodiverziteta”⁶ koje uključuju: (i) ugrožena staništa; (ii) ugrožene vrste; (iii) značajne odlike biodiverziteta koje je identificirala široka grupa nositelja interesa ili vlada (na primjer, ključna područja biodiverziteta ili važna ptičija područja); i (iv) ekološka struktura i funkcije koje su potrebne da se održi održivost prioritetnih odlika biodiverziteta koje su opisane u ovoj tački.
13. Kada je procjenom identificirano da bi projekt mogao imati značajne negativne i nepovratne utjecaje na prioritetne odlike biodiverziteta, klijent ne bi trebao primjenjivati nikakve aktivnosti vezane za projekat, osim kada:
  - ne postoje tehnički i ekonomski izvodljive alternative
  - ukupne koristi nadmašuju utjecaj projekta na biodiverzitet
  - nositelji interesa su konsultirani u skladu sa PZ 10
  - projekat je dozvoljen prema važećim okolišnim zakonima uz priznavanje prioritetnih odlika biodiverziteta
  - uvedene su odgovarajuće mjere za ublažavanje u skladu sa hijerarhijom ublažavanja,⁷ da bi se osiguralo da neće doći do neto gubitka a postoji nada da će dugoročno doći do neto povećanja prioritetnih odlika biodiverziteta da bi se postigli mjerljivi rezultati očuvanja.
14. Najosjetljivije odlike biodiverziteta se definiraju kao ključna staništa koja uključuju jedno od sljedećih: (i) visoko ugrožene ili jedinstvene ekosisteme; (ii) staništa od velikog značaja za ugrožene⁸ ili kritično ugrožene vrste; (iii) staništa od velikog značaja za endemske ili geografski ograničene vrste; (iv) staništa koja pružaju podršku globalno značajnim migratornim ili društvenim vrstama; (v) područja povezana sa ključnim procesima evolucije; ili (vi) ekološke funkcije koje su od ključnog značaja za održavanje održivosti odlika biodiverziteta koje su opisane u ovoj tački.
15. Kada je procjena identificirala da bi projekat mogao imati negativne utjecaje na ključno stanište, klijent će angažirati vanjske stručnjake da provedu procjenu potencijalnih negativnih utjecaja na ovo ključno stanište.
16. Ključno stanište ne smije biti dalje fragmentirano, izmijenjeno ili degradirano u mjeri koja kompromitira njegov ekološki integritet ili važnost biodiverziteta. Shodno tome, u područjima ključnog staništa, klijent neće provoditi projektne aktivnosti ako nisu zadovoljeni sljedeći uvjeti:
  - Ne postoje nikakve druge održive alternative u regionu za razvoj projekta u staništima koja imaju manju vrijednost u smislu biodiverziteta
  - izvršene su konsultacije sa nositeljima interesa u skladu sa PZ 10

---

⁶ Prioritetne odlike biodiverziteta predstavljaju podgrupu biodiverziteta koja je posebno nezamjenjiva ili ugrožena ali je na nižem nivou prioriteta od ključnih staništa (kako je definirano u tački 14).

⁷ Kao posljednje pribježište, ukoliko i dalje postoji značajan rezidualni utjecaj, klijent će morati da razmotri upotrebu kompenzatornih mjera kao što je nadoknada biodiverziteta.

⁸ Kao što je pobrojano na Crvenoj listi ugroženih vrsta Međunarodne unije za očuvanje prirode (IUCN). Određivanje ključnog staništa na osnovu drugih kriterija je sljedeće: (i) ako je vrsta navedena na državnom ili regionalnom nivou kao kritično ugrožena ili ugrožena, u zemljama koje poštuju smjernice IUCN, određivanje ključnih staništa će se raditi od projekta do projekta u konsultacijama sa kompetentnim profesionalcima; i (ii) u slučajevima kada kategorije vrsta koje su pobrojane na državnom ili regionalnom nivou ne odgovaraju tačno kategorizaciji IUCN (na primjer, neke zemlje općenito navode vrste kao „zaštićene“ ili „ograničene“), provest će se procjena da bi se utvrdili razlozi i svrha ovakve liste. U ovom slučaju, određivanje ključnog staništa će biti zasnovano na toj procjeni.

- projekat je dozvoljen prema važećim okolišnim zakonima uz priznavanje prioriternih odlika biodiverziteta
  - projekat ne vodi do mjerljivih negativnih utjecaja na one odlike biodiverziteta za koje je ključno stanište određeno, kao što je navedeno u tački 14
  - projekat je osmišljen tako da osigura neto povećanje⁹ za ključno stanište koje je pod utjecajem projekta
  - ne očekuje se da će projekat dovesti do neto smanjenja u broju¹⁰ nijedne ugrožene ili kritično ugrožene vrste tokom razumnog vremenskog perioda¹¹
  - snažan i prikladno osmišljen dugoročni program praćenja i evaluacije biodiverziteta s ciljem procjene statusa ključnog staništa je integriran u klijentov program prilagodljivog upravljanja.
17. U takvim slučajevima kada je klijent u stanju da ispuni zahtjeve definirane u tački 16, strategija ublažavanja projekta će biti opisana u planu upravljanja biodiverzitetom ili u akcionom planu za biodiverzitet, u ovisnosti o tome šta je prikladno.
18. U slučajevima kada se predlažu nadoknade biodiverziteta za prioriternne odlike biodiverziteta ili ključno stanište, klijent mora pokazati putem procjene da će značajno rezidualni utjecaj na biodiverzitet biti adekvatno ublažen da bi ispunio zahtjeve tačaka 13 i 15-17, u ovisnosti šta je primjenjivo. U ovim slučajevima, klijent će angažirati iskusne vanjske stručnjake koji poznaju dizajn i implementaciju nadoknade.

Zakonski zaštićena i međunarodno priznata područja od vrijednosti za biodiverzitet

19. Kada se projekt dešava unutar područja, ili ima potencijal da negativno utječe na područje koje je zaštićeno zakonskim ili drugim djelotvornim sredstvima,¹² i/ili je međunarodno priznato,¹³ ili ga za taj status predlaže državna vlada, klijent mora identificirati i procijeniti potencijalne utjecaje koji su povezani s projektom i primijeniti hijerarhiju ublažavanja tako da utjecaj projekta ne kompromitira integritet, ciljeve očuvanja i/ili važnost biodiverziteta za to područje.
20. Ako procjena identificira da projekat ima potencijal da negativno utječe na prioriternne odlike biodiverziteta i/ili ključnog staništa unutar zakonski zaštićenih područja, ili međunarodno priznatih područja od vrijednosti za biodiverzitet, klijent će tražiti način da izbjegne takve utjecaje, u skladu sa tačkama 13 odnosno 15-17. Pored toga, klijent će:
- pokazati da je svaki predloženi razvoj zakonski dozvoljen, što je možda uključivalo provođenje specifične procjene utjecaja na zaštićeno područje koji su povezani s projektom, u skladu sa zahtjevima domaćih zakona

⁹ Neto povećanje predstavlja dodatne rezultate očuvanja koji se mogu ostvariti za vrijednosti biodiverziteta za koje je određeno ključno stanište. Neto povećanje se može ostvariti putem razvijanja nadoknade biodiverziteta i/ili u slučajevima kada klijent može zadovoljiti zahtjeve tačke 16 ovog provedbenog zahtijeva, bez nadoknade biodiverziteta, klijent bi trebao ostvariti neto povećanje putem provođenja programa koji bi se mogli implementirati *in situ* (na terenu) da bi se ojačalo stanište i zaštitio i očuvao biodiverzitet.

¹⁰ Neto smanjenje je jedinstveni ili zbirni gubitak pojedinaca koji sprečava sposobnost vrste da opstane na globalnom, odnosno regionalnom/nacionalnom nivou za dugi niz generacija ili tokom dugog vremenskog perioda. Nivo (na primjer, globalni odnosno regionalni/nacionalni) potencijalnog neto smanjenja se određuje na osnovu činjenice da se vrsta nalazi ili na (globalnoj) Crvenoj listi ugroženih vrsta IUCN-a, odnosno na regionalnim/nacionalnim listama. Za vrste koje su pobrojane i na (globalnoj) Crvenoj listi ugroženih vrsta IUCN kao i na nacionalnim/regionalnim listama, neto smanjenje će biti zasnovano na nacionalnoj/regionalnoj populaciji.

¹¹ Vremenski okvir u kojem klijenti moraju pokazati da „nije došlo do neto smanjenja“ kritično ugroženih i ugroženih vrsta će se određivati od slučaja do slučaja i u konsultacijama sa vanjskim ekspertima.

¹² Ovaj PZ se rukovodi definicijom „zaštićenog područja“ IUCN-a.

¹³ Područja identificirana prema međunarodnim konvencijama ili sporazumima, uključujući, ali ne ograničavajući se na, Područja svjetske prirodne baštine UNESCO-a, Rezervati čovjeka i biosfere UNESCO-a, i Ramsarska lista močvarnih područja od međunarodnog značaja.

- djelovati na način koji je u skladu sa planovima upravljanja za takva područja koje je donijela vlada
- konsultirati upravitelje zaštićenih područja, relevantne organe, lokalne zajednice i druge nositelje interesa o predloženom projektu u skladu sa PZ 10
- provesti dodatne programe, prema potrebi, da bi promovirao i jačao ciljeve očuvanja zaštićenog područja.

Invazivne strane vrste

21. Klijent mora izbjegavati i proaktivno sprečavati slučajno ili namjerno uvođenje stranih vrsta koje bi mogle imati značajan negativan utjecaj na biodiverzitet, konkretno:
- klijent neće namjerno uvoditi strane vrste u područja u kojima se inače ne nalaze, osim kada se to vrši u skladu sa regulatornim okvirom koji regulira takvo uvođenje. Ni u kojim okolnostima se ne smiju uvesti u novi okoliš vrste za koje se zna da su invazivne.
  - klijent će identificirati potencijalne rizike, utjecaje i opcije za ublažavanje koje su povezane sa slučajnim transferom i puštanjem stranih vrsta¹⁴
  - ako su strane vrste već udomaćene u zemlji ili regiji predloženog projekta, klijent će se truditi da ne proširi invazivne vrste u područjima u kojima one već nisu udomaćene. Koliko je praktično moguće, klijent će poduzeti mjere da iskorijeni takve vrste iz područja od važnosti za biodiverzitet nad kojima ima upravljačku kontrolu.

Održivo upravljanje živim prirodnim resursima

Djelokrug primjene

22. Ovaj PZ se odnosi na projekte koji uključuju primarnu proizvodnju živih prirodnih resursa ili gdje su takvi resursi od centralnog značaja za ključne funkcije projekta.¹⁵
23. Klijent će u sklopu svojih procesa okolišno-socijalne procjene identificirati relevantne zahtjeve ovog PZ i na koji način će se oni rješavati i njima upravljati tokom trajanja projekta. Klijent će usvojiti i provesti mjere s ciljem poštivanja ovog PZ, u sklopu klijentovog sveukupnog ESMS i/ili ESMP. Zahtjevi u pogledu okolišno-socijalne procjene i upravljanja su navedeni u PZ 1.

Zahtjevi

Opći zahtjevi

24. Klijenti će upravljati živim prirodnim resursima putem primjene nacionalnih regulatornih zahtjeva i relevantnih materijalnih okolišnih standarda EU, ako je to primjenjivo na nivou projekta.
25. Klijenti će dati prioritet usvajanju i provođenju relevantnih globalno, regionalno ili nacionalno priznatih standarda koji podliježu neovisnom certificiranju ili verificiranju unutar razumnog vremenskog okvira. Kada ne postoje relevantni standardi za konkretne žive prirodne resurse, koji su primjenjivi za projekat, klijent se obavezuje da primjeni odgovarajuće prakse održivog upravljanja koje su specifične za datu industriju.

---

¹⁴ U pogledu međunarodnog transporta roba i usluga, ovaj PZ se rukovodi Međunarodnom konvencijom o nadzoru i upravljanju brodskim balastnim vodama i talozima (BWM). Klijenti koji traže finansiranje EBRD-a za projekat koji uključuje takve aktivnosti transporta brodom, moraju poštivati odgovarajuće obaveze koje su propisane u okviru ove Konvencije.

¹⁵ Projekti koji uključuju proizvodnju usjeva ili stoke, prirodno ili sadno šumarstvo, akvakulturu ili ribarstvo i proizvodnju i upotrebu biomase za energiju, odnosno proizvodnju biogoriva, podliježu ovom PZ.

Procjena pitanja i utjecaja

26. Klijenti sa projektima koji uključuju upotrebu živih prirodnih resursa će procijeniti održivost resursa i uzeti u obzir potencijalni utjecaj na ekosisteme i biodiverzitet koji podržavaju i sljedeće principe:
- upotreba svakog živog prirodnog resursa se mora razmotriti u kontekstu temeljnih ekoloških funkcija koje taj resurs pruža unutar ekosistema¹⁶
  - razmatranje direktnih, indirektnih i kumulativnih utjecaja
  - upotreba živih prirodnih resursa će slijediti pristup hijerarhije ublažavanja i pokušat će optimizirati koristi za druge korisnike
  - proizvodnja i/ili upotreba vrsta ili populacija, koje nisu prirodne za datu lokaciju i nisu testirane u smislu svoje invazivnosti odnosno dominacije nad lokalnim vrstama, treba biti ograničena ili podlijegati odgovarajućim studijama i odobrenju relevantnih državnih nadležnih organa prije proizvodnje i upotrebe.

Proizvodnja usjeva i grla stoke

27. Klijenti koji su uključeni u proizvodnju usjeva ili grla stoke trebaju osigurati da koriste DMP da bi izbjegli ili na minimum sveli negativne utjecaje i potrošnju resursa.
28. Klijenti koji su uključeni u uzgoj, transport i klanje životinja u svrhu dobivanja mesa ili nusproizvoda (napr. mlijeko, jaja, vuna) će u tehnikama stočnog uzgoja usvojiti i provoditi državne regulatorne zahtjeve, relevantne standarde EU o blagostanju životinja i DMP, ovisno o tome šta je strože.

Ribarstvo i akvakultura

29. Klijenti uključeni u uzgoj, izlov ili preradu ribe ili drugih vodenih vrsta moraju dokazati da svoje aktivnosti provode ili će ih provoditi na održiv način. To se može ostvariti putem dobivanja neovisnog certifikata,¹⁷ ili putem studija koje se provode kao dio procesa procjene. Ribarske aktivnosti nisu nužno ograničene na izlov. Obnova populacije ili uvođenje različitih vrsta ili populacija, posebno u zatvorenim sredinama kao što su jezera, mora osigurati da nove vrste riba ne unište ili ne zamijene postojeće lokalne endemske ili prirodne vrste riba.
30. Kod projekata akvakulture, klijent će procijeniti i na minimum svesti rizik od bijega neautohtonih vrsta u vodenu sredinu. Klijenti također trebaju procijeniti i na minimum svesti potencijal za prenos bolesti i/ili parazita u okoliš.

Prirodna i zasađena šuma

31. Klijenti koji su angažirani u primarnom šumarstvu moraju planirati svoje operacije da bi izbjegli ili na minimum sveli utjecaje na ekosisteme i biodiverzitet koji oni podržavaju te ispuniti relevantne zahtjeve iz tačaka 11 odnosno 13-15, ako njihove aktivnosti u vezi s projektom imaju potencijal da rezultiraju konverzijom, fragmentiranjem ili degradiranjem prioritetnih odlika biodiverziteta ili ključnih staništa.

---

¹⁶ Napr. potpuno krčenje šume može imati negativan utjecaj na drugi biodiverzitet, eroziju tla, hidrologiju sliva, kvalitet vode i ribarstva. Slično tome, pretjerani izlov jedne vrste može djelovati na ekološki balans i dugoročni integritet ekosistema.

¹⁷ Napr. međunarodno priznati programi održivog ribarstva uključuju aranžman za certificiranje Vijeća za pomorsko upravljanje.

32. Klijenti će pribaviti neovisni certifikat da ispunjavaju međunarodno priznate principe i standarde za održivo upravljanje šumama¹⁸ za šume, odnosno zasađene šume, nad kojima imaju direktnu upravljačku kontrolu. Kada se procjenom utvrdi da prakse upravljanja šumom ne ispunjavaju te standarde, klijenti će razraditi plan upravljanja za dobijanje takvog certifikata u razumnom vremenskom roku.

Korištenje biomase kao goriva i proizvodnja biogoriva

33. Klijenti koji su uključeni u proizvodnju i upotrebu biomase će na minimum svesti negativno dejstvo na ekosistem i biodiverzitet koji oni podržavaju putem (i) upotrebe ostataka i otpadnih materijala kao primarnog izvora biomase, tamo gdje je to raspoloživo i tehnički i finansijski izvodljivo kao i ekonomično; (ii) usvajanja i implementacije relevantnih principa i standarda EU, i, tamo gdje je to raspoloživo, traženja načina da certificiraju svoje operacije prema takvim standardima u razumnom vremenskom roku.
34. Klijenti uključeni u proizvodnju biogoriva će koristiti sirovine za gorivo koje se proizvode na održiv način tako da se na minimum svedu negativna dejstva na ekosisteme i biodiverzitet koji oni podržavaju, kao i upotreba i utjecaj na zemljište, vodu i druge resurse koji su potrebni za proizvodnju svake jedinice energije. Klijenti će usvojiti i implementirati relevantne principe EU i standarde i smjernice za proizvodnju biogoriva od sirovina i, tamo gdje je to moguće, pokušati certificirati svoje operacije u skladu sa takvim standardima u razumnom vremenskom roku.

Lanac snabdijevanja

35. Kada: (i) projekat koristi vanjske dobavljače živih prirodnih resursa nad kojima klijent nema direktnu upravljačku kontrolu; (ii) ovi resursi su od centralnog značaja za temeljne funkcije projekta; i (iii) dobavljači imaju potencijal da izvrše značajan utjecaj na ekosisteme i biodiverzitet koji oni podržavaju, klijent će, u sklopu svojih generalnih ESMS ili ESMP, usvojiti i implementirati politiku za održivu nabavku resursa, upravljačke procedure i sisteme verifikacije da bi ocjenio svoje primarne dobavljače. Politike, procedure i sistemi verifikacije će konkretno navesti da:
- se kupuju živi prirodni resursi isključivo zakonitog i održivog porijekla
  - da se prati i dokumentira nabavka živih prirodnih resursa
  - nabavka živih prirodnih resursa ne utječe negativno na temeljne ekološke funkcije pogođenih ekosistema, zakonom zaštićenih područja, međunarodno priznatih područja od vrijednosti za biodiverzitet, prioriternih odlika biodiverziteta ili ključnih staništa.
36. Klijenti treba da daju prednost kupovini živih prirodnih resursa koji su proizvedeni u skladu sa međunarodno priznatim principima i standardima održivog upravljanja, kada je to raspoloživo za proizvod koji kupuju. Tamo gdje postoje međunarodno priznati sistemi certificiranja industrijske održivosti, klijent će tražiti način da certificira svoje operacije i sisteme upravljanja lancima nabavke u skladu sa takvim standardima u razumnom vremenskom roku. Ukoliko ne postoje takvi sistemi certificiranja, klijent će primijeniti dobre međunarodne prakse i tehnologije.

Genetski modificirani organizmi (GMO)

37. U državama članicama EU, GMO se ne mogu koristiti niti puštati u okoliš bez dozvole nadležnih organa vlasti. U drugim zemljama u kojima radi EBRD, GMO se ne mogu koristiti ili puštati u okoliš bez procjene rizika koja se provodi u skladu sa materijalnim standardima EU.

---

¹⁸ Međunarodno priznati programi certifikacije šumarstva uključuju Vijeće za upravljanje šumama i Program za podršku certifikaciji šuma (PEFC).

Provedbeni zahtjev EBRD-a 7:

Autohtoni narodi

Uvod

1. Ovaj provedbeni zahtjev (PZ) prepoznaje da projekti mogu stvoriti mogućnosti za autohtone narode da učestvuju u i imaju koristi od projektnih aktivnosti koje im mogu pomoći da ispune svoje aspiracije u smislu ekonomskog i socijalnog razvoja. Kako vlada često igra ključnu ulogu u upravljanju pitanjima koja se odnose na autohtone narode, klijenti trebaju surađivati, u mjeri u kojoj je to prikladno, sa nadležnim organima i relevantnim zajednicama u upravljanju rizicima i utjecajima svojih aktivnosti.
2. Ne postoji univerzalno prihvaćena definicija „autohtonih naroda“. Autohtoni narodi se također u različitim zemljama zovu na različite načine. Također je prepoznato da grupe koje u jednoj zemlji ili regionu nisu klasificirane kao autohtoni narod mogu u drugoj zemlji odnosno regionu biti klasificirane kao takve.
3. U Politici i ovom PZ, izraz „autohtoni narodi“ se koristi u tehničkom smislu da bi označio socijalnu ili kulturnu grupu koja se razlikuje od dominantnih grupa u nacionalnim društvima a koja posjeduje sve dolje navedene odlike u različitom obimu:
  - samoidentifikacija kao pripadnika odvojene autohtone etničke ili kulturne grupe, a ostali prepoznaju ovaj identitet
  - kolektivno vezivanje za geografski definirana staništa, tradicionalno zemljište ili teritorije predaka u projektnom području, kao i za prirodne resurse u tim staništima i na tim teritorijama¹
  - potiču iz populacija koje su tradicionalno² osiguravala sredstva za život koja nisu zasnovana na isplati plaće (i često su nomadske odnosno sezonske prirode) i čiji status je reguliran njihovim vlastitim običajima ili tradicijama ili putem specijalnih zakona i propisa
  - posjeduje običajne kulturalne, ekonomske, socijalne ili političke institucije koje su odvojene od institucija dominantnog društva ili kulture
  - posjeduju odvojen jezik ili dijalekt koji je često različit od službenog jezika ili dijalekta date zemlje odnosno regiona.
4. Činjenica da jedna grupa ili pripadnici jedne grupe vode nomadski ili sezonski način života, žive u miješanim ili urbanim zajednicama i/ili posjećuju svoje tradicionalno zemljište isključivo na sezonskoj osnovi, nakon što su doživjeli prisilno odvajanje, ne predstavlja *prima facie* prepreku za primjenu ovog PZ.
5. Ovaj PZ pristupa autohtonim narodima kao partnerima, poštujući ih kao ljude i narode čije vrijednosti mogu doprinjeti njihovom vlastitom kao i nacionalnom socio-ekonomskom razvoju. Ovaj PZ prepoznaje, međutim, da autohtoni narodi, kao socijalne grupe sa

---

¹ Grupa koja je izgubila „kolektivnu pripadnost geografski zasebnim staništima ili teritorijama predaka u projektnom području“ zbog prisilnog udaljavanja zadržava pravo da bude obuhvaćena ovim PZ, ukoliko se očekuje da će biti pogođena projektom. „Prisilno udaljavanje“ se odnosi na gubitak kolektivne veze sa geografski zasebnim staništima ili teritorijama predaka zbog sukoba, vladinog programa preseljenja, oduzimanja posjeda, prirodnih katastrofa ili uključivanja tih teritorija u urbanu oblast. Za potrebe ovog PZ, „urbano područje“ obično označava grad ili veće mjesto i uzima u obzir sljedeće karakteristike od kojih nijedna nije konačna: (i) zakonsko označavanje tog područja kao urbanog prema domaćem zakonu; (ii) velika gustina stanovništva; i (iii) visok udio nepoljoprivrednih ekonomskih aktivnosti u odnosu na poljoprivredne aktivnosti.

² Ovo se primjenjuje čak i ukoliko se to više ne događa, prema prethodnoj fusnoti.

identitetima koji se razlikuju od dominantnih grupa u nacionalnim društvima, mogu biti među najmarginaliziranijim i najugroženijim segmentima stanovništva. Njihov ekonomski, socijalni i pravni status često ograničava njihovu sposobnost da brane svoje interese i prava (koja mogu biti i pojedinačna i kolektivna) na zemlju i prirodne i kulturne resurse, te može ograničavati njihovu sposobnost da učestvuju u i imaju koristi od razvoja. Oni su posebno ugroženi ako njihovu zemlju ili resurse mijenjaju ili zauzimaju oni koji nisu pripadnici njihove zajednice.

6. Ovaj PZ prepoznaje činjenicu da su identiteti, kultura, zemlja i resursi autohtonih naroda na jedinstven način uzajamno povezani i posebno osjetljivi na promjene izazvane nekim vrstama investicija tako da može doći do ugrožavanja njihovog jezika, kulture, religije, duhovnih uvjerenja i institucija. Ove karakteristike izlažu autohtone narode različitim vrstama rizika i ozbiljnim utjecajima, uključujući gubitak identiteta, kulture i sredstava za život koja su zasnovana na prirodnim resursima a može dovesti i do siromašenja i bolesti. Nadalje je prepoznato da uloge muškaraca, žena i djece u autohtonim kulturama mogu biti drugačije od onih u dominantnim grupama; muškarci i žene mogu doživjeti drugačiji tretman, kako unutar svoje zajednice tako i u širem društvu, koji može dovesti do diskriminacije. Djeca mogu biti posebno marginalizirana zbog svog statusa djeteta te također doživjeti diskriminaciju zbog pripadnosti autohtonom narodu. Zbog ovih činjenica, pitanja u vezi autohtonih naroda su često kompleksna. Štaviše, dominantna kultura može ponekad ne biti svjesna ili biti nespremna da prizna postojanje autohtonog statusa za određene grupe ljudi. Stoga su potrebne specijalne mjere da bi se osiguralo da muškarci i žene pripadnici autohtonog naroda nisu u lošijoj poziciji te da budu uključeni i imaju koristi od projekata koje podržava Banka kada je to prikladno.
7. Ovaj PZ priznaje da su okolnosti autohtonih naroda u zemljama u kojima radi EBRD jedinstvene zbog njihove posebne historije. Autohtoni narodi ne mogu više biti uključeni isključivo u običajno osiguranje sredstava za život niti se njihov identitet više može isključivo povezivati sa obavljanjem tradicionalnih načina za osiguranje sredstava za život i tradicionalnim načinom života. Nadalje, poznato je da autohtoni narodi često žive u naseljima koja su etnički izmiješana. Kontinuirano postojanje nomadskog načina života i povijest nedobrovoljnog preseljavanja su rezultirali očekivanjem kontinuiranih čvrstih veza sa konkretnim teritorijama što nije uvijek prikladno. U ovom PZ se podrazumijeva da sredstva i načini ostvarivanja sredstava za život mogu biti dosta različiti od dominantne kulture, a također je moguće da su tokom vremena doživjeli promjene.

Ciljevi

8. Konkretni ciljevi su sljedeći:
  - osigurati da proces tranzicije njeguje puno poštovanje digniteta, ljudskih prava, aspiracija, kultura autohtonih naroda i činjenice da su njihova sredstva za život zasnovana na prirodnim resursima
  - predvidjeti i izbjeći negativne utjecaje projekta na živote i sredstva za život zajednica autohtonih naroda, odnosno kada izbjegavanje nije moguće, na minimum svesti, ublažiti ili kompenzirati takve utjecaje
  - omogućiti autohtonim narodima da imaju koristi od projekata na način koji odgovara njihovoj kulturi
  - pružiti podršku klijentu da uspostavi i održi stalni odnos sa autohtonim narodima koji su pod utjecajem projekta tokom cijelog trajanja projekta
  - poticati klijenta da s autohtonim narodima pregovara u dobroj vjeri i da autohtoni narodi učestvuju u tim pregovorima uz posjedovanje dostatnih informacija kada projekti trebaju biti locirani na zemljištu koje oni koriste tradicionalno ili prema običajima, kada će običajna ili netradicionalna sredstva za život pretrpjeti negativan

utjecaj projekta ili u slučaju komercijalne eksploatacije kulturnih resursa autohtonih naroda

- prepoznati princip iz UN-ove Deklaracije o pravima autohtonih naroda³, da je potrebno osigurati prethodni informirani pristanak autohtonih naroda koji su pod utjecajem projekta za projektne aktivnosti identificirane u tačkama 30-34, uzimajući u obzir specifičnu osjetljivost autohtonih naroda na negativne utjecaje takvih projekata⁴
- prepoznati konkretne potrebe muškaraca, žena i djece pripadnika autohtonih naroda putem rješavanja rodni pitanja i ublaživanjem potencijalnih neproporcionalnih rodni utjecaja projekta
- prepoznati i poštovati običajno pravo i običaje autohtonih naroda i uzeti ih u potpunosti u obzir
- poštovati i čuvati kulturu, znanje i praksu autohtonih naroda u skladu sa njihovim željama.

Djelokrug primjene

9. Ovaj PZ će se primjenjivati kada je vjerovatno da će projekat utjecati na autohtone narode. Prilikom utvrđivanja da li se određena grupa smatra autohtonim narodom za potrebe ovog PZ, od klijenta se može tražiti da potraži stručni savjet.
10. Primjenjivost ovog PZ će se ustanoviti tokom procesa okolišno-socijalne procjene u skladu sa kriterijima iz tačaka 2-7 u gornjem tekstu. Implementacijom mjera neophodnih za ispunjenje ovih zahtjeva se mora upravljati u skladu sa ovim PZ i sa PZ 1, 5, 8 i 10, u ovisnosti o tome šta je primjenjivo.

Zahtjevi

11. U projektima gdje je vjerovatno da će autohtoni narodi biti pogođeni,⁵ od klijenta se zahtijeva da provede procjenu utjecaja na autohtone narode. U ovisnosti o rezultatu procjene, od klijenta se očekuje da prvo izbjegne negativne efekte, a kada to nije izvodljivo, da pripremi razvojni plan za autohtone narode, u skladu sa tačkom 19 u donjem tekstu, da bi na minimum sveo odnosno ublažio sve potencijalne negativne utjecaje i da bi identificirao koristi. Od klijenta se također očekuje da se angažira u informiranim konsultacijama i učešću sa pogođenim zajednicama autohtonih naroda, implementira konkretan mehanizam za ulaganje žalbi i identificira i utvrdi odgovarajuće modalitete za kompenzaciju i mogućnosti za ove zajednice da imaju koristi. Prilikom provođenja konsultacija, klijent će imati na umu činjenicu da sezonski utjecaji u određenim slučajevima imaju utjecaja na strukturu ostvarivanja sredstava za život autohtonih naroda i klijent tada treba konsultacije osmisliti na način koji osigurava da se stajališta autohtonih naroda pribave pravovremeno da bi se osigurala adekvatna ulazna informacija za proces projektiranja.
12. Ako je klijent otpočeo s projektnim aktivnostima koje su mogle utjecati odnosno mogu utjecati na autohtone narode, procjena će identificirati sljedeće: (i) sve propuste; i (ii) korektivne mjere koje mogu biti potrebne da bi se osiguralo poštivanje ovog PZ. Nakon toga će se dogovoriti akcioni plan.

---

³ Deklaracija Generalne skupštine o pravima autohtonih naroda usvojena 13. septembra 2007.

⁴ Konvencija Međunarodne organizacije rada br. 169 (Konvencija o autohtonim i plemenskim narodima) koja obuhvata široku lepezu pitanja koja se odnose na autohtone narode, uključujući pitanje zemljišta, zapošljavanja, zdravstvenog i socijalnog osiguranja i običajnog prava. Konsultacije i učešće predstavljaju kamen temeljac Konvencije.

⁵ Autohtoni narodi koji su pogođeni projektom su oni čiji je socio-ekonomski status i/ili tradicionalna kultura i način života pretrpio negativan utjecaj projektnih aktivnosti.

13. Kada odgovarajući resurs nije raspoloživ unutar klijentove organizacije, treba potražiti savjet iskusnog i neovisnog socijalnog stručnjaka tokom trajanja razvoja i implementacije projekta.

Procjena

14. Tamo gdje postoji zakonska obaveza na nivou države za određenom vrstom socijalne procjene, klijent će istu provesti pored provođenja bilo kakve dodatne socijalne procjene koja se zahtijeva prema ovom PZ.
15. U slučajevima gdje projekat još nije započeo, klijent će identificirati putem procesa socijalne procjene sve zajednice autohtonih naroda na koje projekat može utjecati direktno ili indirektno, pozitivno ili negativno, kao i prirodu i stepen očekivanog socijalnog, kulturnog (uključujući i kulturno naslijeđe) i okolišnog utjecaja na njih. Ova procjena će razmotriti specifičnu ugroženost autohtonih zajednica zbog promjena u njihovom okolišu i načinu života. Klijent će planirati mjere da bi: (i) izbjegao ili ublažio negativne utjecaje; i (ii) podijelio sa njima sve koristi povezane s projektom.
16. U slučajevima gdje je već započeta izgradnja, projektne aktivnosti ili operacije u vezi projekta, klijent će dostaviti sve relevantne informacije i dokumente (uključujući i one koji se tiču ranijih rezultata klijenta) zajedno sa evidencijom o dokumentima koji su već dostavljeni organima vlasti da bi dokazao da je tražio a zatim i djelovao u skladu sa mišljenjem autohtonih naroda koji su pod utjecajem projekta u skladu sa procesom koji je opisan u ovom PZ, u mjeri u kojoj je to moguće.
17. Ukoliko nisu zadovoljeni zahtjevi tačke 16, klijent će naručiti objektivnu i nezavisnu studiju efekata koje projekat ima na autohtone narode i njihovih stajališta u pogledu projekta. Ova studija, koja se treba provesti na način koji je prikladan njihovoj kulturi, će razmotriti efekte koji su do tog datuma pogodili živote i sredstva za život autohtonih naroda, napore koje je klijent uložio da ublaži negativne efekte i identificira i sa njima podijeli koristi projekta, i nivo učešća autohtonih naroda u planiranju i implementaciji projekta.

Izbjegavanje negativnih utjecaja

18. Svi naponi trebaju prvenstveno biti usmjereni ka izbjegavanju bilo kakvih negativnih utjecaja projekta na autohtone narode. Kada izbjegavanje negativnih utjecaja nije izvodljivo, klijent će na minimum svesti, ublažiti ili kompenzirati ove utjecaje na pravičan, odgovarajući i proporcionalan način.

Priprema razvojnog plana autohtonih naroda

19. Klijentove predložene mjere da bi na minimum sveo, ublažio ili kompenzirao negativne utjecaje te da bi identificirao i podijelio koristi će se razraditi uz informirano učešće pogođenih autohtonih naroda i bit će sadržane u planu sa vremenskim rokovima, kao što je razvojni plan autohtonih naroda ili širi plan razvoja zajednice sa odvojenim komponentama za autohtone narode. Klijent će angažirati kvalificirane sociologe sa relevantnim i odgovarajućim tehničkim stručnim znanjem da pripreme ovaj plan. Razvojni plan za autohtone narode će na sistematičan način procijeniti diferencirane utjecaje projekta u pogledu rodne pripadnosti i različitih generacija i uključivat će mjere za rješavanje ovih utjecaja na grupe unutar zajednice.

Nivo detalja i obim ovog plana će varirati u skladu sa specifičnim projektom i prirodom i obimom projektnih aktivnosti. Općenito, razvojni plan autohtonih naroda će sadržavati sljedeće komponente:

Odjeljak I – Rezime socijalne procjene

- Osnovne informacije: važno je da osnovne informacije osiguraju razumijevanje kako socijalne strukture zajednice autohtonih naroda tako i uloga i odgovornosti unutar pojedinačnog domaćinstva. To će pomoći kod razvoja odgovarajućeg plana implementacije.
- Ključni nalazi: analiza utjecaja, rizika i mogućnosti.

Odjeljak II – Konsultacije i učešće

- Rezultati konsultacija i plan budućeg angažmana.

Plan implementacije

- Mjere kojima će se izbjeći, svesti na minimum i ublažiti negativni utjecaji i pojačati pozitivni utjecaji.
- Mjere da se osigura nastavak upravljanja prirodnim resursima u okviru zajednice.
- Mjere za učešće u mogućnostima ostvarenja koristi od projekta.
- Mehanizam za ulaganje žalbi.
- Troškovi, budžet, dinamika i organizacijske odgovornosti.
- Praćenje, evaluacija i izvještavanje.

Objelodanjivanje informacija, sadržajne konsultacije i informirano učešće

20. Klijent će uspostaviti stalan odnos sa pogođenim zajednicama autohtonih naroda što je ranije moguće u procesu planiranja projekta i tokom cijelog trajanja projekta. Proces ovakvog angažmana će osigurati da se provedu sadržajne konsultacije sa njima da bi se olakšalo zajedničko razumijevanje prirode i trajanja utjecaja, informirano učešće o pitanjima koja ih direktno pogađaju, predložene mjere ublažavanja, raspodjela koristi i mogućnosti razvoja i pitanja implementacije.
21. Klijent će osigurati da projektom pogođeni autohtoni narodi budu adekvatno informirani na kulturno prihvatljiv način o relevantnim PZ i o projektnim planovima koji na njih utječu uz osiguravanje mjera, tamo gdje je to relevantno, za djelotvorno učešće svih dijelova zajednice.
22. Proces uključivanja zajednice će biti primjeren kulturi te zajednice, poštivat će proces zajedničkog odlučivanja autohtonih naroda i bit će u skladu sa rizicima i potencijalnim utjecajima na autohtone narode. Klijent će osigurati odgovarajuće dokumentirane dokaze da bi pokazao da je ovaj proces proveden na odgovarajući način.
23. Proces uključivanja će naročito sadržavati sljedeće:
  - uključivanje reprezentativnih tijela autohtonih naroda (na primjer, vijeće staraca ili seoska vijeća, između ostalog), organizacija autohtonih naroda, kao i individualno pogođenih pripadnika autohtonog naroda
  - razumijevanje i poštivanje svih relevantnih običajnih zakona
  - pružanje dovoljno vremena za proces kolektivnog odlučivanja autohtonih naroda
  - olakšavanje autohtonim narodima da izraze svoja gledišta, zabrinutost i prijedloge na jeziku koji sami odaberu i bez vanjske manipulacije, miješanja ili zastrašivanja, te na način koji je primjeren njihovoj kulturi

- objelodanjivanje autohtonim narodima svih relevantnih planova i informacijama o potencijalnim socijalnim i ekološkim utjecajima koji pogađaju zajednice autohtonih naroda na način primjeren njihovoj kulturi i jeziku i bez korištenja stručnih izraza
- priznavanje heterogenosti zajednice, uzimajući u obzir sljedeće:
  - da autohtoni narodi žive u miješanim zajednicama sa ljudima koji nisu pripadnici autohtonog naroda
  - da su u autohtonim zajednicama zastupljena različita stajališta – konsultacije i učešće moraju uključivati rodne, generacijske i isključene grupe
  - pružanje odgovarajućih informacija EBRD-u i uključivanje EBRD-a u proces konsultacija, kada je to praktično izvodljivo
- potpuno dokumentiranje⁶ procesa konsultacija.

Mehanizam za žalbe i prevencija diskriminacije zbog etničke pripadnosti

24. Klijent će osigurati da mehanizam za ulaganje žalbi koji je uspostavljen za ovaj projekat, kao što je opisano u PZ 10, bude primjeren kulturi i pristupačan za autohtone narode. To može uključivati manje oslanjanja na pisane procedure i veću upotrebu usmenog obavještanja.
25. U projektima koje finansira Banka, a gdje postoje implicitni faktori koji isključuju autohtone narode i pojedince iz koristi, kao što su prilike za zapošljavanje, zbog etničke pripadnosti, projektne aktivnosti će uključivati korektivne mjere kao što su: (i) informiranje organizacija i pojedinaca autohtonih naroda o njihovim pravima, u skladu sa radnim, socijalnim, finansijskim i poslovnim zakonodavstvom i o raspoloživim zaštitnim mehanizmima; (ii) odgovarajuće i djelotvorno širenje informacija, obuka i mjere da bi se uklonile barijere za koristi i resurse kao što su krediti, zapošljavanje, poslovne usluge, zdravstvena zaštita i obrazovanje, kao i druge koristi koje generira ili olakšava projekat; i (iii) pružanje autohtonim radnicima, poduzetnicima i korisnicima iste zaštite koja se po domaćim zakonima pruža drugim pojedincima u sličnim sektorima i kategorijama uzimajući u obzir rodna pitanja i etničku segmentaciju na tržištima roba i radne snage, kao i jezičke faktore.

Kompenzacija i podjela koristi

26. Participatorni pristupi će biti temelj za određivanje mjera ublažavanja, raspodjele koristi i mjera podrške običajnom stilu života. Klijent će osigurati da pogođeni autohtoni narodi budu direktno kompenzirani za svaki gubitak sredstava za život (izračunatih u skladu sa ovim PZ) do kojeg je došlo kao rezultat projektnih aktivnosti i da izvrše rehabilitaciju u dogovoru sa lokalnom zajednicom. Pravo na nadoknadu može biti zasnovano na pojedincu ili kolektivu, ili se može kombinirati. Nadoknada će biti raspoloživa i za negativne utjecaje na uobičajena sredstva za život kao i za negativne utjecaje na zaradu i ekonomske inicijative koje ovise o profitu. Priroda „uobičajenih sredstava za život“ bi se trebala tumačiti fleksibilno (tako da uključi savremene prilagodbe kao što su etnoturizam i prerada hrane). Prilikom izračunavanja kompenzacije, klijent će na adekvatan način uzeti u obzir negativne socijalne učinke projekta na tradicionalni način života i porodični život autohtonih naroda. To će se poduzeti u saradnji sa predstavnicima autohtonih naroda i stručnjacima. Odredbe ove tačke se također primjenjuju u slučajevima kada klijent mora isplatiti nadoknadu lokalnim ili regionalnim organima vlasti.
27. Prihvatljivi i pravno izvodljivi načini pružanja nadoknade i implementacije razvojnih planova autohtonih naroda moraju biti prodiskutirani tokom konsultacija sa autohtonim

⁶ To može uključivati pisane transkripte i evidencije i/ili audio snimke.

narodima. Na osnovu tih konsultacija treba izraditi i dogovoriti mehanizam za prijenos nadoknade, odnosno resursa. U slučajevima kada su zemljište i resursi u kolektivnom vlasništvu, nadoknada će se možda morati pružiti na kolektivnoj osnovi. Ukoliko je potrebno, klijent će olakšati pomoć/podršku kako bi omogućio uspostavljanje odgovarajućih sistema za upravljanje i rukovođenje.

28. Putem procesa sadržajnih konsultacija sa pogođenim zajednicama autohtonih naroda i informiranog učešća, kao što je predviđeno u tačkama 20 do 23 u gornjem tekstu, klijent će pružiti mogućnosti za ostvarenje razvojnih koristi koje su prikladne kulturi tog naroda. Takve mogućnosti trebaju biti proporcionalne utjecajima projekta s ciljem unapređenja životnog standarda i sredstava za život na odgovarajući način i njegovanja dugoročne održivosti prirodnih resursa od kojih oni zavise. Klijent će dokumentirati identificirane razvojne koristi koje su u skladu sa odredbama ovog PZ i osigurati ih na pravovremen način. Treba pružiti jaku podršku običajnim aktivnostima za osiguranje sredstava za život, uključujući i tradicionalne ekonomske aktivnosti i njihove moderne izvedenice kao što su zanati i etnoturizam.

Specijalni zahtjevi

29. Budući da autohtoni narodi mogu biti posebno ugroženi u projektnim aktivnostima navedenim u donjem tekstu, sljedeći specijalni zahtjevi će se također primjenjivati pored općih zahtjeva navedenih u gornjem tekstu. Zajedničko u ovim zahtjevima jeste potreba da klijent:

- stupi u pregovore u dobroj vjeri sa autohtonim narodima
- osigura informirano i inkluzivno učešće autohtonih naroda
- pribavi slobodan i informirani prethodni pristanak⁷ autohtonih naroda prije nego što započne sa aktivnostima koje su opisane u donjem tekstu (tačke 30-35).

U slučaju bilo koje od sljedećih okolnosti, klijent će angažirati kvalificirane nezavisne sociologe da pomognu u obavljanju i dokumentiranju aktivnosti koje su opisane u tačkama 30-35 ovog PZ.

Utjecaj na zemljište koje se koristi po tradiciji ili na osnovu običaja

30. Autohtono stanovništvo je često blisko povezano sa svojim običajnim zemljištem i njegovim šumama, vodom, životinjskim svijetom i drugim prirodnim resursima i stoga treba posebno uzeti u obzir situaciju u kojoj projekat utječe na takve veze. Iako to zemljište ne mora biti u njihovom zakonskom vlasništvu prema domaćim zakonima, korištenje tog zemljišta, uključujući sezonsko ili ciklično korištenje od strane zajednica autohtonih naroda u svrhu ostvarenja sredstava za život, ili za kulturne, ceremonijalne ili duhovne svrhe koje definiraju njihov identitet i zajednicu, često je potkrijepljeno i dokumentirano.
31. Ukoliko klijent predlaže da locira projekat na ili da komercijalno razvija prirodne resurse unutar zemljišta koje se koristi na osnovu običaja, a mogu se očekivati negativni utjecaji⁸ na sredstva za život, odnosno kulturne, ceremonijalne ili duhovne upotrebe koje definiraju identitet i zajednicu autohtonih naroda, klijent će poštovati njihovo korištenje na sljedeći način:

---

⁷ Ne postoji univerzalno prihvaćena definicija slobodnog i informiranog prethodnog pristanka; međutim, za potrebe ovog PZ, pristanak se odnosi na proces putem kojeg pogođena zajednica autohtonih naroda dolazi do odluke u skladu sa vlastitim kulturnim tradicijama, običajima i praksama.

⁸ Negativni utjecaji mogu uključivati, ali se ne ograničavaju na, utjecaje koji nastanu kao rezultat gubitka dobara ili resursa, ograničenja u korištenju zemljišta ili u provođenju tradicionalnog načina života, koji rezultiraju iz projektnih aktivnosti.

- klijent će u dobroj vjeri započeti pregovore sa pogođenim zajednicama autohtonih naroda i dokumentirati njihovo slobodno prethodno informirano učešće i pristanak kao rezultat pregovora
  - klijent će dokumentirati svoje napore da izbjegne ili barem na minimum svede veličinu zemljišta koje se koristi, na kojem se nalaze autohtoni narodi ili je u vlasništvu autohtonih naroda, a predloženo je za projekat
  - dokumentirat će korištenje zemljišta od strane autohtonih naroda putem stručnjaka u saradnji sa pogođenim zajednicama autohtonih naroda, ne dovodeći u pitanje bilo kakvo drugo pravo koje autohtoni narodi polažu na zemljište
  - pogođene zajednice autohtonih naroda će biti obaviještene o svojim pravima u vezi sa tim zemljištem u skladu sa domaćim zakonima, uključujući bilo koji domaći zakon koji priznaje običajno pravo ili korištenje
  - klijent će pogođenoj zajednici autohtonih naroda u najmanju ruku ponuditi nadoknadu i zakonski postupak u vezi zemljišta u slučaju komercijalnog razvoja njihovog zemljišta u skladu sa domaćim zakonima, zajedno sa odgovarajućim razvojnim mogućnostima koje su u skladu sa njihovom kulturom; naknada zasnovana na zemljištu ili naknada u naturi će se ponuditi umjesto gotovinske naknade kada je to izvodljivo
  - klijent će, ukoliko autohtoni narodi na to pristanu, osigurati prava kolektivnog vlasništva nad zemljom i prirodnim resursima koji se nude kao nadoknada, osim kada je to zabranjeno zakonom
  - klijent će omogućiti dovoljno vremena pogođenim autohtonim zajednicama da postignu interni dogovor bez toga da klijent svoju volju nameće direktno ili indirektno
  - klijent će koristiti funkcije poput funkcije ombudsmena ili drugih takvih javnih institucija unutar relevantnog državnog sistema da bi olakšao pristanak zajednice na projekat, kao i predloženu upotrebu zemljišta od strane klijenta i paket za ublažavanje posljedica
  - klijent će osigurati kontinuiran pristup prirodnim resursima uz identificiranje ekvivalentnih zamjenskih resursa ili, kao konačna opcija, pružanje nadoknade
  - klijent će osigurati pravičnu i pravednu raspodjelu koristi koja je povezana sa činjenicom da projekat koristi resurse koji su integralni dio identiteta i sredstava za život pogođenih zajednica autohtonih naroda
  - klijent će osigurati pogođenim zajednicama autohtonih naroda pristup, korištenje i prelaz preko zemljišta koje klijent razvija, uz zadovoljenje uvjeta koji osiguravaju zdravlje, sigurnost i zaštitu.
32. Tokom implementacije projekta, klijent će odmah obavještavati EBRD o svim konfliktnim situacijama između autohtonih naroda i klijenta koje ne budu riješene i nakon primjene mehanizma za ulaganje žalbi; klijent će također procijeniti činjenice i razraditi odgovarajući pristup da bi riješio to pitanje.

Preseljavanje autohtonih naroda sa tradicionalnog odnosno običajnog zemljišta

33. Klijent će istražiti izvodljiva alternativna rješenja da bi izbjegao preseljavanje autohtonih naroda sa zemljišta koje zajednički koriste u skladu sa tradicijom i običajima. Kada se preseljavanje ne može izbjeći, klijent neće takvo preseljavanje obaviti bez slobodnog i informiranog prethodnog pristanka pogođene autohtone zajednice koji je rezultat pregovora u dobroj vjeri. Ovi pregovori će uzeti u obzir zakone, tradiciju, običaje i posjedovanje zemljišta autohtonih naroda i podrazumijevat će njihovo puno učešće. Svako preseljavanje autohtonih naroda će biti u skladu sa zahtjevima u smislu planiranja implementacije preseljenja iz PZ 5. Autohtoni narodi će dobiti pravičnu i pravednu nadoknadu za zemljište, teritorije i resurse koje su tradicionalno posjedovali ili na drugi način nastanjivali ili

koristili a koje je zaplijenjeno, oduzeto, zauzeto, korišteno ili oštećeno kao rezultat projekta, bez njihovog slobodnog prethodnog informiranog pristanka.

34. Kada je to izvodljivo, preseljeni autohtoni narodi bi trebali biti u mogućnosti da se vrate na svoje tradicionalno ili običajno zemljište ukoliko razlog za njihovo preseljenje prestane da postoji i zemljište treba u potpunosti vratiti u prvobitno stanje.

Kulturna baština

35. Kada projekat predlaže korištenje kulturnih resursa, znanja, inovacija ili praksi autohtonih naroda za komercijalne svrhe, klijent će obavijestiti autohtone narode o: (i) njihovim pravima u skladu sa domaćim i međunarodnim zakonom; (ii) obimu i prirodi predloženog komercijalnog razvoja; i (iii) potencijalnim posljedicama takvog razvoja. Klijent neće nastaviti sa takvom komercijalizacijom ukoliko: (i) ne uđe u pregovore u dobroj vjeri sa pogođenim zajednicama autohtonih naroda; (ii) dokumentira njihovo informirano učešće i njihov slobodni i informirani prethodni pristanak na takvu aktivnost; i (iii) ne osigura fer i pravičnu raspodjelu koristi od komercijalizacije takvog znanja, inovacija ili prakse, u skladu sa njihovim običajima i tradicijama.

Provedbeni zahtjev EBRD-a 8:

Kulturna baština

Uvod

1. Ovaj provedbeni zahtjev (PZ) prepoznaje važnost kulturne baštine za sadašnje i buduće generacije. Cilj je zaštititi kulturno naslijeđe i usmjeriti klijente da izbjegnu ili ublaže negativne utjecaje na kulturnu baštinu tokom svog poslovanja. Od klijenata se očekuju da budu oprezni u svom pristupu upravljanju i održivoj upotrebi kulturnog naslijeđa.
2. Kako materijalno tako i nematerijalno kulturno naslijeđe predstavlja važan element ekonomskog i socijalnog razvoja te integralni dio kontinuiteta kulturnog identiteta i praksi (uključujući tradicionalne vještine, znanje, uvjerenja i rijetke dijalekte ili jezike).
3. Vodeći se ovim ciljevima zaštite i očuvanja, ovaj PZ se rukovodi važećim međunarodnim konvencijama i drugim instrumentima. On također prepoznaje potrebu da sve strane poštuju zakone i propise koji se odnose na kulturno naslijeđe koje bi moglo biti pod utjecajem projekta i obaveze prema relevantnim međunarodnim sporazumima koje su ratificirale zemlje domaćini. Ovi zakoni mogu biti zakoni o kulturnoj baštini ili starinama, prostornom uređenju ili gradnji, zaštićenim područjima, područjima očuvanja baštine i drugi popisi i zakoni koji reguliraju izgrađeni okoliš od povijesnog značaja, odnosno zakoni koji se odnose na zaštitu kultura autohtonih naroda. Detaljni zahtjevi u vezi zaštite autohtonih naroda se nalaze u PZ 7.

Ciljevi

4. Ciljevi ovog PZ su:
  - da podrži zaštitu i očuvanje kulturne baštine
  - da usvoji pristup hijerarhije ublažavanja s ciljem zaštite kulturnog naslijeđa od negativnih utjecaja koji proizilaze iz projekta
  - da promoviše pravičnu raspodjelu koristi od upotrebe kulturnog naslijeđa u poslovnim aktivnostima
  - da promoviše svijest i poštovanje kulturnog naslijeđa gdje je to moguće.

Djelokrug primjene

5. Klijent će u okviru svog procesa okolišno-socijalne procjene identificirati relevantne zahtjeve ovog PZ i način na koji će se oni provoditi a u sklopu klijentovog generalnog sistema okolišno-socijalnog upravljanja (ESMS) odnosno projektnog plana ekonomsko-socijalnog upravljanja (ESMP). Zahtjevi u pogledu okolišno-socijalnog upravljanja i procjene se nalaze u PZ 1. Pored toga, klijent će ovaj PZ primjenjivati tokom implementacije projekta, ukoliko projekat utječe ili ima potencijal da utječe na kulturnu baštinu (materijalnu i nematerijalnu) koja nije ranije identificirana.
6. Za potrebe ovog PZ, izraz kulturna baština/naslijeđe se definira kao skup resursa koji su naslijeđeni iz prošlosti koje ljudi identificiraju neovisno o vlasništvu kao odraz i izraz svojih konstantno evoluirajućih vrijednosti, uvjerenja, znanja i tradicija. On uključuje materijalno (fizičko) i nematerijalno kulturno naslijeđe koje se priznaje na lokalnom, regionalnom ili nacionalnom nivou, ili unutar međunarodne zajednice.
  - Fizičko kulturno naslijeđe se odnosi na pokretne i neokretne predmete, lokacije, grupe struktura, kao i kulturna i sveta mjesta koja su sa njima povezana, te prirodne odlike i

- krajolik koji ima arheološki, paleontološki, historijski, arhitektonski, vjerski, estetski ili drugi kulturni značaj.
- Nematerijalno kulturno naslijeđe se odnosi na prakse, predstavljanja, izraze, znanje i vještine koje zajednice, grupe, a u nekim slučajevima i pojedinci, prepoznaju kao dio svog kulturnog naslijeđa i koje se prenose sa generacije na generaciju.
7. Prepoznajući činjenicu da lokacije, predmeti ili kulturne tradicije koje predstavljaju vrijednost ili značaj kulturnog naslijeđa mogu biti otkrivene na neočekivanim lokacijama, projekat podliježe odredbama ovog PZ ukoliko:
- uključuje značajna iskopavanja, rušenja, pomjeranja zemljišta, plavljenje ili druge promjene u fizičkom okolišu
  - lociran je na (ili u blizini) lokacije kulturne baštine koju priznaje zemlja u kojoj EBRD djeluje
  - može imati negativan utjecaj na nematerijalne oblike kulturnog naslijeđa ljudi, uključujući i autohtone narode.

Zahtjevi

Proces procjene

Ispitivanje utjecaja na kulturno naslijeđe

8. U ranom stadiju okolišno-socijalne procjene, klijent će identificirati da li će bilo kakvo kulturno naslijeđe doći pod negativan utjecaj projekta i procijenit će vjerovatnoću slučajnih nalaza. Prilikom toga, klijent će se konsultirati sa relevantnim organima vlasti, stručnjacima, lokalnim zajednicama i drugim nositeljima interesa, prema potrebi. Intenzitet studije kulturnih resursa treba biti odgovarajući za karakterizaciju potencijalnih utjecaja i pitanja projekta i treba odraziti zabrinutosti relevantnih nositelja interesa.

Izbjegavanje utjecaja

9. Klijent će na osnovu rezultata procesa ispitivanja odabrati lokaciju za projekat i osmisliti projekat na način da izbjegne značajne utjecaje na kulturno naslijeđe. Kada klijentov proces ispitivanja identifikira potencijalne negativne utjecaje u ranim fazama razvoja projekta, prioritet treba dati izbjegavanju negativnih utjecaja tokom faze projektiranja i odabira lokacije.

Procjenjivanje utjecaja koji se ne mogu izbjeći

10. U situaciji kada se utjecaji ne mogu izbjeći, klijent će na osnovu rezultata preliminarnog ispitivanja provesti studije i konsultacije s ciljem procjene potencijalnih utjecaja i, ukoliko je potrebno, neophodne izmjene projektnih rješenja. Obim ovih studija i konsultacija će se utvrđivati od slučaja do slučaja u konsultacijama sa državnim i lokanim regulatornim organima koji su nadležni za zaštitu kulturnog naslijeđa. Studiju će provoditi kvalificirani i iskusni stručnjaci za kulturno naslijeđe, bilo u sklopu generalnog procesa okolišno-socijalne procjene ili odvojeno.
11. Procjena i ublažavanje utjecaja na kulturno naslijeđe će se provoditi u skladu sa relevantnim odredbama državnih odnosno lokalnih zakona, planova i propisa u vezi upravljanja zaštićenim područjima kao i nacionalnim obavezama u skladu sa međunarodnim pravom i DMP.

Upravljanje utjecajima na kulturnu baštinu

12. Od klijenta će se zahtijevati da razradi odgovarajuće mjere za svođenje na minimum i ublažavanje negativnih utjecaja na kulturno naslijeđe. Mjere ublažavanja će tretirati rezultate terenskih ispitivanja, ekspertne procjene značaja kulturnog naslijeđa, državne zakone i relevantne međunarodne konvencije i rezultate konsultacija sa pogodnim zajednicama i drugim relevantnim nositeljima interesa. Takve mjere ublažavanja će se uključiti u klijentov generalni ESMS i specifični ESMP za projekat, odnosno u specifični plan upravljanja kulturnim naslijeđem koji će također uključivati dinamiku implementacije i procjenu potrebnih resursa za svaku mjeru ublažavanja. Klijent će također osigurati da obučeno i kvalificirano osoblje bude na raspolaganju za nadgledanje provedbe mjera ublažavanja te da sve treće strane, kao što su izvođači koji rade na projektu, imaju neophodne vještine i stručnost te da se njima upravlja i da se prate u skladu sa PZ 1.
13. Kada je lokacija projekta povezana sa utjecajima na kulturno naslijeđe ili sprečava pristup prethodno pristupačnim lokacijama kulturnog naslijeđa, klijent će procijeniti upotrebu lokacije od strane pogodnih zajednica. U situaciji kada je pogođena zajednica koristila lokaciju tokom dugog prethodnog perioda za dugotrajne kulturne potrebe, klijent će na osnovu konsultacija dozvoliti kontinuirani pristup kulturnoj lokaciji ili će osigurati alternativnu rutu pristupa što podliježe dominantnim uvjetima za osiguranje zdravlja, sigurnosti i zaštite.

Procedura kod slučajnih nalaza

14. Klijent će osigurati postojanje odredbi za upravljanje slučajnim nalazima koji se definiraju kao fizičko kulturno naslijeđe koje je iznenada otkriveno tokom implementacije projekta. Takve odredbe će uključivati obavještanje relevantnih nadležnih organa o pronađenim objektima ili lokacijama; upozoravanje osoblja koje radi na projektu o mogućnosti slučajnih nalaza; i osiguravanje područja pronalaska kako bi se izbjeglo dalje remećenje ili uništavanje. Klijent neće oštetiti nikakve slučajne nalaze dok se ne provede procjena od strane imenovanog i kvalificiranog stručnjaka i dok se ne identificiraju mjere u skladu sa domaćim zakonodavstvom i ovim PZ.

Konsultacije sa pogodnim zajednicama i drugim nositeljima interesa

15. U situacijama kada projekat može utjecati na kulturnu baštinu, klijent će se konsultirati sa pogodnim zajednicama u zemlji domaćinu koje koriste ili su koristile kulturnu baštinu do kada sjećanje seže za dugoročne kulturne potrebe, da bi identificirao kulturno naslijeđe od važnosti i inkorporirao stajališta pogodnih zajednica o takvoj kulturnoj baštini u proces donošenja odluka klijenta. Klijent će pogodnim zajednicama osigurati informacije na transparentan način i na odgovarajućem jeziku u pogledu obima, lokacije i trajanja projekta te o svim aktivnostima koje mogu uključivati utjecaje na kulturno naslijeđe. Takve konsultacije se moraju održati u skladu sa zahtjevima PZ 10 i mogu biti dio šireg procesa konsultacija u vezi okolišnih i socijalnih utjecaja projekta. Konsultacije će također uključivati druge relevantne nositelje interesa kao što su državni i lokalni organi vlasti nadležni za zaštitu kulturnog naslijeđa, eksperti za kulturno naslijeđe i nevladine i organizacije civilnog društva. Utjecaji na kulturno naslijeđe će se na odgovarajući način ublažavati putem slobodnog i informiranog prethodnog učešća pogodnih zajednica.

Upotreba kulturnog naslijeđa od strane projekta

16. Kada projekat uključuje upotrebu kulturnih resursa, znanja, inovacija ili praksi lokalnih zajednica koje otjelotvoruju tradicionalni način života za komercijalne potrebe, klijent će

ove zajednice obavijestiti o: (i) njihovim pravima prema domaćim zakonima; (ii) obimu i prirodi predloženog komercijalnog razvoja; i (iii) potencijalnim posljedicama takvog razvoja. Klijent će sa takvom komercijalizacijom nastaviti samo ukoliko: (i) uđe u pregovore u dobroj vjeri sa pogođenim lokalnim zajednicama koje otjelotvoruju tradicionalne stilove života; (ii) dokumentira njihovo informirano učešće i uspješan ishod pregovora; i (iii) pruži pogođenim lokalnim zajednicama fer i pravičnu raspodjelu koristi od komercijalizacije takvog znanja, inovacija ili praksi u skladu sa njihovim običajima i tradicijama. U situaciji kada projekat predlaže korištenje kulturnih resursa, znanja, inovacija i praksi autohtonih naroda, primjenjuju se zahtjevi PZ 7.

Provedbeni zahtjev EBRD-a 9:

Finansijski posrednici

Uvod

1. Ovaj provedbeni zahtjev (PZ) priznaje da su finansijski posrednici (FP) ključni instrument za unapređenje održivih finansijskih tržišta i pružaju instrument za kanaliziranje sredstava prema mikro, malim i srednjim preduzećima (sektor MSP). Takvi FP uključuju čitav niz pružatelja finansijskih usluga, uključujući privatne investicijske fondove, banke, lizing društva, osiguravajuća društva i penzione fondove. FP su uključeni u široku lepezu aktivnosti kao što su mikrofinansiranje, kreditiranje MSP, trgovačko finansiranje, finansiranje velikih infrastrukturnih projekata, srednjoročno i dugoročno korporativno ili projektno finansiranje i stambeno kreditiranje.
2. Priroda finansijskog posredovanja znači da će FP preuzeti delegiranu odgovornost za okolišnu i socijalnu procjenu, upravljanje rizikom i praćenje, kao i generalno upravljanje portfeljem. Priroda delegiranja može imati različit oblik u ovisnosti o nizu faktora, kao što je vrsta pruženog finansiranja. Djelotvornost upravljanja okolišno-socijalnim rizikom finansijskih posrednika će se ocjenjivati i pratiti na kontinuiranoj osnovi tokom trajanja projekta.

Ciljevi

3. Ciljevi ovog PZ su:
  - da omogući finansijskim posrednicima da upravljaju okolišnim i socijalnim rizicima koji su povezani sa njihovim poslovnim aktivnostima i da promoviraju dobre okolišno-socijalne poslovne prakse među svojim klijentima
  - da uspostavi praktičan način na koji FP mogu promovirati i ostvariti okolišno i socijalno održive poslovne prakse u skladu sa ovim PZ u svojim investicijama, u skladu sa dobrim međunarodnim praksama u komercijalnom i finansijskom sektoru
  - da promoviraju dobro upravljanje okolišem i ljudskim potencijalima unutar FP.

Djelokrug primjene

4. Za potrebe ovog PZ, izraz „projekat“ se odnosi na niz definiranih poslovnih aktivnosti za koje se traži finansiranje EBRD-a ili, u slučajevima u kojima je finansiranje već odobreno, niz poslovnih aktivnosti koje su definirane u sporazumima o finansiranju koji su odobreni od strane Upravnog odbora EBRD-a, dok se izraz „podprojekat“ odnosi na projekte koje finansiraju finansijski posrednici.
5. Kada projekat uključuje jasno definiran niz poslovnih aktivnosti (na primjer, kreditnu liniju ili drugi ciljani način finansiranja), konkretni zahtjevi ovog PZ se primjenjuju na sve podprojekte.
6. Kada projekat uključuje generalno korporativno finansiranje koje se ne može pratiti do konkretnog finansiranja podprojekta, kao što je dioničko finansiranje, mezaninsko finansiranje ili subordinirani dug, zahtjevi ovog PZ će se primjenjivati na sve buduće podprojekte finansijskih posrednika.
7. Kada je vjerovatno da će projekat finansijskih posrednika imati minimalne ili nikakve negativne okolišne ili socijalne rizike, kao što je u slučaju potrošačkih kredita i unakrsnih

deviznih svopova, finansijski posrednici neće morati primjenjivati nikakve procedure upravljanja okolišnim i socijalnim rizikom.

8. Od finansijskog posrednika se može zahtijevati da usvoji i implementira dodatne ili alternativne okolišne i socijalne zahtjeve, u ovisnosti od prirode finansijskog posrednika i njegovih poslovnih aktivnosti, portfelja i zemlje u kojoj radi.

Organizacijski kapaciteti unutar FP

9. Finansijski posrednik će održavati politike ljudskih potencijala, sisteme i prakse upravljanja u skladu sa PZ 2 (Radna snaga i uvjetia rada) i relevantne zahtjeve za zdravlje i zaštitu na radu iz PZ 4 (Zdravlje i sigurnost) i obavijestit će svoje radnike o njima. FP će svojim radnicima i izvođačima osigurati sigurnu i zdravu radnu sredinu.
10. FP će odrediti predstavnika više uprave FP koji će imati generalnu odgovornost za okolišna, zdravstvena, pitanja sigurnosti i socijalna pitanja, uključujući implementaciju ovog PZ, PZ 2 i PZ 4 (kao što je navedeno u gornjem tekstu). Odgovorni predstavnici više uprave će trebati da: (i) odrede uposlenika koji će biti odgovoran za svakodnevnu implementaciju okolišnih i socijalnih zahtjeva i pružanje podrške implementaciji; (ii) identificira potrebe za okolišnom i socijalnom obukom i neophodni budžet; i (iii) osigura da je raspoloživa odgovarajuća tehnička stručnost, bilo unutar firme ili putem vanjskih saradnika za provođenje procjena i upravljanje podprojektima sa potencijalno značajnim negativnim okolišnim ili socijalnim utjecajima ili pitanjima.

Zahtjevi

11. FP će uspostaviti jasno definiran sistem okolišno-socijalnog upravljanja (ESMS), uključujući okolišnu i socijalnu politiku i okolišne i socijalne procedure¹ koje su proporcionalne prirodi finansijskog posrednika, nivou okolišnih i socijalnih rizika koji su povezani sa njegovim poslovnim aktivnostima i vrstom projekta i podprojekata.
12. Kada FP može pokazati da već ima ESMS, pružit će odgovarajuće dokumentarne dokaze o tom ESMS.
13. Okolišne i socijalne procedure moraju uključiti procjenu rizika i mehanizme monitoringa prema potrebi, da bi:
  - provjerili sve klijente/podprojekte prema eliminacionoj listi okolišno-socijalnih pitanja finansijskog posrednika koja je uključena u Dodatak 1 ove Politike
  - kategorizirali okolišne i socijalne rizike predloženih podprojekata (nizak/srednji/visok) u skladu sa EBRD-ovom kategorizacijskom listom okolišnih i socijalnih rizika za finansijske posrednike
  - osigurali, putem svoje procjene, da su podprojekti strukturirani na način da ispunjavaju državne regulatorne zahtjeve u pogledu okolišnih i socijalnih pitanja, uključujući, prema potrebi, zahtijevanje od klijenata da implementiraju planove korektivnih mjera

---

¹ Da bi pomogao finansijskim posrednicima da u praksu uvedu ESMS i procedure, EBRD je razradio priručnik za upravljanje okolišno-socijalnim rizicima koji uključuje smjernice za različite vrste FP i finansijskih usluga. Od onih FP koji nisu već uspostavili ekvivalentne procedure se zahtijeva da koriste relevantne dijelove priručnika u pogledu relevantnih podprojekata.

- osigurali da podprojekti koji se finansiraju ispunjavaju kriterije na indikativnoj listi projekata Kategorije A koji su uključeni u Dodatak 2 Okolišno-socijalne politike EBRD-a; od takvih podprojekata će se zahtijevati da ispune PZ od 1 do 8 i PZ 10
- održavali i redovito ažurirali okolišno-socijalne evidencije o podprojektima
- nadzirali podprojekte da bi se osiguralo poštivanje domaćih zakona o okolišu, zdravlju i sigurnosti i radnoj snazi.

Angažman nositelja interesa

14. FP će uspostaviti sistem za vanjske komunikacije u pogledu okolišno-socijalnih pitanja, na primjer, uspostavljanjem kontakt osobe za rješavanje javnih upita, uključujući i izraze zabrinutosti u pogledu okolišno-socijalnih pitanja. FP će odgovoriti na takve upite i izraze zabrinutosti pravovremeno. Finansijski posrednici se također ohrabruju da objave svoju korporativnu okolišno-socijalnu politiku ili rezime svog ESMS na svojoj web stranici, ukoliko postoji. Tamo gdje je moguće, FP će na svojoj web stranici staviti link do izvještaja o procjeni okolišno-socijalnog utjecaja (ESIA) za podprojekte kategorije A koje finansiraju.

Izveštavanje EBRD-u

15. Finansijski posrednik će EBRD-u podnositi godišnje okolišno-socijalne izvještaje o provedbi svog ESMS, ovog PZ, PZ 2, zahtjeva u pogledu zdravlja i zaštite na radu iz PZ 4, kao i o okolišno-socijalnom učinku svog portfelja podprojekata.

Dobrovoljne inicijative

16. FP se potiču da slijede DMP u okolišno-socijalnom upravljanju u okviru kompletnih operacija kreditiranja i investiranja, bez obzira da li su one dio projekta. FP se naročito potiču da:
  - uvedu primjenu ESMS i procedure upravljanja okolišno-socijalnim rizikom u sve svoje poslovne aktivnosti, uključujući i one na koje se ovaj PZ ne primjenjuje
  - identificiraju, tamo gdje je to prikladno, prilike za razvoj finansijskih proizvoda sa visokim okolišnim i/ili socijalnim koristima (na primjer, finansiranje za investicije u energetske efikasnost, obnovljive izvore ili poslove koji podržavaju biodiverzitet, proizvode ciljano za žene poduzetnike, pristup kreditima za mikro poduzetnike).

Finansijski posrednici se također potiču da se pridruže odgovarajućim postojećim međunarodnim inicijativama koje promoviraju najbolje prakse u finansijskom sektoru, kao što su Ekvatorski principi, finansijska inicijativa UNEP-a i principi odgovornog investiranja.

Provedbeni zahtjev EBRD-a 10:

Objelodanjivanje informacija i angažman nositelja interesa

Uvod

1. Ovaj provedbeni zahtjev (PZ) priznaje važnost otvorenog i transparentnog angažmana između klijenta, njegovih radnika, lokalnih zajednica koje su direktno pogođene projektom i, kada je to prikladno, drugih nositelja interesa kao suštinskog elementa dobre međunarodne prakse (DMP) i društveno odgovornog upravljanja.¹ Takav angažman je također način za unapređenje okolišne i socijalne održivosti projekata. Naročito, djelotvoran angažman zajednice, koji je odgovarajući za prirodu i obim projekta, promovira zdrav i održiv okolišno-socijalni učinak i može dovesti do poboljšanih finansijskih, okolišnih i socijalnih rezultata, zajedno sa ojačanim koristima za zajednicu. Angažman nositelja interesa je od ključnog značaja za izgradnju jakog, konstruktivnog i uzajamnog odnosa koji je od suštinskog značaja za uspješno upravljanje okolišnim i socijalnim utjecajima i pitanjima projekta. Da bi bio djelotvoran, angažman nositelja interesa se treba inicirati u ranoj fazi projektnog ciklusa.
2. Ovaj PZ identificira DMP koji se odnose na kontinuiran angažman nositelja interesa, kao tekući proces koji uključuje: (i) javno objelodanjivanje odgovarajućih informacija; (ii) sadržajne konsultacije sa nositeljima interesa; i (iii) djelotvorne procedure ili mehanizme putem kojih ljudi mogu uložiti komentare ili pritužbe. Proces angažiranja nositelja interesa treba početi u najranijoj fazi projektnog planiranja i treba se nastaviti tokom cijelog trajanja projekta. To je integralni dio procjene upravljanja i praćenja okolišnih i socijalnih utjecaja i pitanja projekta. Stoga ovaj PZ treba čitati u vezi sa PZ 1 i sa zahtjevima iz PZ 2 u pogledu angažmana radnika. U slučaju projekata koji uključuju nedobrovoljno preseljenje i/ili ekonomsko raseljavanje, koji utječu na autohtone narode ili imaju negativan utjecaj na kulturnu baštinu, klijent će također primjeniti specijalne zahtjeve za objelodanjivanje i konsultacije koje su predviđene u PZ 5, PZ 7 i PZ 8.

Ciljevi

3. Ciljevi ovog PZ su:
  - da opiše sistematski pristup angažmanu nositelja interesa koji će pomoći klijentima da izgrade i održe konstruktivan odnos sa svojim nositeljima interesa, a naročito sa direktno pogođenim zajednicama
  - da promovira bolji okolišno-socijalni učinak klijenata putem djelotvornog angažmana sa nositeljima interesa u projektu
  - da promovira i pruži sredstva za odgovarajući angažman pogođenih zajednica tokom cijelog projektnog ciklusa u pogledu pitanja koja bi potencijalno mogla utjecati na njih, te da osigura da se nositeljima interesa u projektu objelodane sadržajne okolišne i socijalne informacije
  - da osigura da se odgovori na pritužbe pogođenih zajednica i drugih nositelja interesa i da se one tretiraju na odgovarajući način.

---

¹ Ovaj provedbeni zahtjev se rukovodi duhom, principima i konačnim ciljevima u pogledu javnog objelodanjivanja i angažmana nositelja interesa koji je sadržan u Konvenciji Ekonomske komisije za Evropu Ujedinjenih naroda (UNECE) o pristupu informacijama, učešću javnosti u donošenju odluka i pristupu pravdi u okolišnim pitanjima.

Djelokrug primjene²

4. Ovaj PZ se primjenjuje na sve projekte za koje je vjerovatno da će imati negativne okolišne i socijalne utjecaje i pitanja u vezi okoliša, radnika ili lokalnih zajednica koji su direktno pogođeni projektom. Od klijenata se očekuje da identificiraju i angažiraju nositelje interesa kao integralni dio svog generalnog sistema okolišno-socijalnog upravljanja (ESMS), procesa okolišno-socijalne procjene projekta i plana okolišno-socijalnog upravljanja (ESMP), kao što je navedeno u PZ 1.

Zahtjevi

5. Klijenti će nositeljima interesa, lokalnim zajednicama koje su direktno pogođene projektom i drugim relevantnim nositeljima interesa, omogućiti pristup pravovremenim, razumljivim i pristupačnim informacijama na način koji odgovara njihovoj kulturi i bez manipulacije, miješanja, prisiljavanja i zastrašivanja.
6. Angažman nositelja interesa će uključivati sljedeće elemente: identifikaciju i analizu nositelja interesa, planiranje angažmana nositelja interesa, objelodanjivanje informacija, konsultacije i učešće, mehanizam za ulaganje žalbi i kontinuirano izvještavanje relevantnih nositelja interesa.
7. Priroda i učestalost angažmana nositelja interesa će biti proporcionalna prirodi i obimu projekta i njegovih potencijalnih negativnih utjecaja na pogođene zajednice, osjetljivosti okoliša i nivou javnog interesa. Da bi se angažman prilagodio specifičnostima klijenta i projekta, od suštinskog je značaja da klijenti identificiraju nositelje interesa, kako je navedeno u donjem tekstu. Uvijek se moraju zadovoljiti zahtjevi domaćeg zakona u pogledu javnog informiranja i konsultacija, uključujući i zakone kojima se implementiraju obaveze zemlje domaćina prema međunarodnom pravu.
8. Klijent će jasno definirati uloge, odgovornosti i ovlaštenja i odrediti će konkretne uposlenike koji će biti odgovorni za implementaciju i praćenje aktivnosti angažiranja nositelja interesa.

Angažman tokom pripreme projekta

Identifikacija nositelja interesa

9. Klijent će identificirati i dokumentirati različite pojedince ili grupe koji (i) su pogođeni ili je vjerovatno da će biti pogođeni (direktno ili indirektno) projektom (pogođene strane); ili (ii) mogu biti zainteresirani za projekat (druge zainteresirane strane).
10. Klijent će identificirati pojedince i grupe koji mogu biti različito ili neproporcionalno pogođeni projektom zbog svog nepovoljnog položaja ili statusa ugroženosti (vidi PZ 1, 5 i 7) i identificirati da li je vjerovatno da će ovi pojedinci ili druge grupe nositelja interesa biti isključeni iz učešća ili u nemogućnosti da učestvuju u glavnom procesu konsultacija, ili će im biti potrebne posebne mjere, odnosno pomoć, da bi to uradili. Tamo gdje je to relevantno, klijent će također identificirati različite interese unutar identificiranih grupa. To može biti zbog pitanja kao što su razlika u starosti, rodnoj i etničkoj pripadnosti i kulturna raznolikost, što će dovesti do različitih vrsta zabrinutosti i prioriteta u vezi utjecaja projekta, mjera ublažavanja i koristi. Stoga za ovo mogu biti potrebni različiti ili odvojeni oblici angažmana. Klijent će također identificirati na koji način nositelji interesa mogu biti pogođeni, kao i obim potencijalnih, stvarnih ili percipiranih utjecaja. Tamo gdje su utjecaji

---

² Pored toga, specijalne odredbe o pripravnosti i reagiranju na hitne situacije se nalaze u PZ 4.

percipirani, može biti potrebna dodatna komunikacija da pruži informacije i ohrabrenje u vezi procijenjenih nivoa utjecaja. U identifikaciju nositelja interesa mora biti uključen adekvatan nivo detalja da bi se utvrdio nivo komunikacije koji je prikladan za projekat.

Plan angažiranja nositelja interesa

11. Za projekte za koje je vjerovatno da će imati negativne okolišne i socijalne utjecaje i pitanja, klijent će razraditi i implementirati plan angažiranja nositelja interesa koji je odgovarajući za prirodu i obim rizika i utjecaja i razvojnu fazu projekta. Za svaki projekat koji zahtijeva procjenu okolišno-socijalnog utjecaja (ESIA), ovaj plan će primjenjivati zahtjeve u pogledu objelodanjivanja i konsultacija koji su opisani u tačkama 21 do 25 u donjem tekstu. Ovaj plan će biti osmišljen na način da uzme u obzir glavne karakteristike i interese pogođenih strana i različite nivoe angažmana i konsultacija koje mogu biti odgovarajuće za pogođene strane i druge zainteresirane strane. Plan angažmana nositelja interesa će opisati način na koji će se voditi komunikacija sa identificiranim nositeljima interesa tokom pripreme i implementacije projekta, uključujući i predviđeni postupak za ulaganje pritužbi (vidi u donjem tekstu). Nivo detalja koji su potrebni će se utvrđivati od slučaja do slučaja. Resursi koji su na raspolaganju za javno informiranje i konsultacije bi se prvenstveno trebali fokusirati na pogođene strane.
12. Plan angažmana nositelja interesa bi trebao dokumentirati način na koji će se provesti konsultacije sa različitim grupama u zajednici i identificirati koje mjere će se provesti da se uklone barijere za učešće. Konsultacije mogu biti zasnovane na rodnoj pripadnosti, starosti ili drugim razlikama kao i na načinu na koji će se dokumentirati stajališta grupa koje su pogođene na različite načine. Tamo gdje je to primjenjivo, ovaj plan će uključivati diferencirane mjere da bi se omogućilo djelotvorno učešće onih za koje je identificirano da su u nepovoljnoj poziciji ili ugroženi. Posebni pristupi i povećan nivo resursa mogu biti potrebni da bi se djelotvorno komuniciralo sa takvim nositeljima interesa. Kada angažman nositelja interesa u većoj mjeri ovisi o predstavnicima zajednice,³ klijent će uložiti razumne napore da provjeri da li takve osobe zaista predstavljaju stajališta pogođenih zajednica i da li olakšavaju proces komunikacije tako što informacije prenose osobama koje su ih izabrale a njihove komentare prenose klijentu odnosno organima vlasti, ovisno o tome šta je prikladno.
13. Kada je angažman nositelja interesa u nadležnosti relevantnih vladinih organa, klijent će saradivati sa nadležnim vladinim organom u obimu koji je dozvoljen da bi osigurao ishode koji su u skladu sa ovim PZ. Kada postoji razmimoilaženje između lokalnih regulatornih zahtjeva i ovog PZ, klijent će identificirati aktivnosti angažiranja da bi dopunio formalni regulatorni proces i, prema potrebi, preuzeti obavezu da provede dodatne mjere.
14. U slučajevima kada tačna lokacija projekta nije poznata, plan angažmana nositelja interesa će biti u formatu okvirnog pristupa u sklopu klijentovog generalnog ESMS, uz opis generalnih principa i strategije za identifikaciju pogođenih nositelja interesa i uz plan za proces angažmana u skladu sa ovim PZ koji će se implementirati kada lokacija bude poznata.
15. Klijenti sa operacijama i projektima na više lokacija koji uključuju generalno korporativno finansiranje, obrtni kapital ili dioničko finansiranje, će usvojiti i implementirati korporativni plan angažmana nositelja interesa. Korporativni plan će biti proporcionalan prirodi klijentovog poslovanja i s tim u vezi okolišnih i socijalnih utjecaja i nivou javnog interesa. Ovaj plan bi trebalo pravovremeno uvesti u objekte. On će uključivati procedure i

---

³ Na primjer, vjerski i lideri zajednice, predstavnici lokalne vlasti, predstavnici civilnog društva, političari, nastavnici, i drugi koji predstavljaju jednu ili više grupa pogođenih nositelja interesa.

resurse da osigura provođenje odgovarajućeg angažmana nositelja interesa na nivou objekta te da nositelji interesa koji su u blizini svojih objekata dobiju informacije o relevantnom okolišno-socijalnom učinku tog objekta.

Objelodanjivanje informacija

16. Objelodanjivanje relevantnih projektnih informacija pomaže nositeljima interesa da shvate rizike, utjecaje i mogućnosti projekta. Ukoliko zajednice mogu biti pogođene negativnim okolišnim ili socijalnim utjecajima projekta, klijent će im omogućiti pristup sljedećim informacijama:
  - svrha, priroda, obim i trajanje projektnih aktivnosti
  - rizici za i potencijalni utjecaji na nositelje interesa i predloženi planovi ublažavanja
  - predviđeni proces angažiranja nositelja interesa ukoliko postoji i načini i prilike za učešće javnosti
  - vrijeme i mjesto svih predviđenih sastanaka u svrhu javnih konsultacija i proces putem kojeg se obavještava o sastancima, pravi rezime, odnosno izvještaj o sastanku
  - proces putem kojeg se tretiraju eventualne pritužbe.
17. Informacije će se objelodanjivati na domaćem jeziku/jezicima koji su identificirani u planu angažmana nositelja interesa i na način koji je pristupačan i odgovarajući za datu kulturu. To će uzeti u obzir konkretne potrebe grupa koje mogu biti različito ili neproporcionalno pogođene projektom zbog svog statusa ili grupa stanovništva sa posebnim potrebama za informacijama.

Sadržajne konsultacije

18. Sadržajne konsultacije su dvosmjerni proces. Proces konsultacija sa pogođenim stranama će se poduzimati na način koji je inkluzivan i odgovarajući za datu kulturu i koji zastupa gledišta i posebne potrebe različitih grupa koje su identificirane u planu angažmana nositelja interesa, odnosno predstavljene klijentu tokom implementacije plana. Konsultacije će također uključivati, osim pogođenih strana, sve grupe ili pojedince koji su identificirani kao druge zainteresirane strane. Klijent će uzeti u obzir preferirani jezik pogođenih strana, njihov proces donošenja odluka i potrebe grupa koje su ugrožene ili su u lošijoj poziciji. Klijent će osigurati da konsultacije budu oslobođene vanjske manipulacije, miješanja, prisile ili zastrašivanja.
19. Potreba za, i priroda svih konkretnih konsultacija će se utvrđivati na osnovu identifikacije nositelja interesa i u ovisnosti o prirodi i obimu potencijalnih negativnih utjecaja projekta na pogođene zajednice. U slučajevima kada pogođene zajednice mogu podlijetati značajnim negativnim budućim utjecajima projekta, klijent će poduzeti proces sadržajnih konsultacija na način koji nositeljima interesa daje priliku da izraze svoja gledišta u vezi rizika projekta, njegovih utjecaja i mjera i koji omogućava klijentu da ih razmotri i odgovori na njih. Sadržajne konsultacije će se provoditi na kontinuiranoj osnovi kako bude evoluirala priroda pitanja, utjecaja i mogućnosti. Ako su se klijenti već uključili u takav proces, oni će pružiti adekvatne dokumentirane dokaze o takvom angažmanu.
20. Klijent će pravovremeno obavijestiti one koji su učestvovali u procesu javnih konsultacija o konačnoj odluci o projektu, o mjerama okolišno-socijalnog ublažavanja koje su s tim u vezi i o svim koristima od projekta za lokalne zajednice, zajedno sa razlozima na kojima je zasnovana odluka, te o raspoloživom mehanizmu odnosno procesu za ulaganje žalbi i pritužbi.

Objelodanjivanje i konsultacije o projektima iz Kategorije A

21. Projekti Kategorije A⁴ mogli bi rezultirati potencijalno značajnim negativnim budućim okolišno-socijalnim utjecajima koji se ne mogu odmah identificirati i koji će od klijenta zahtijevati da provede formalizirani participatorni proces ESIA. Zahtjevi u pogledu objelodanjivanja i konsultacija će se ugraditi u sve faze procesa ESIA od slučaja do slučaja. Informirano učešće uključuje organizirane i opetovane konsultacije koje će dovesti do toga da klijent uključi u svoj proces donošenja odluka stajališta pogođenih strana o pitanjima koja ih pogađaju direktno kao što su predložene mjere ublažavanja, pravična raspodjela koristi i prilika koje pruža projekat i pitanja implementacije.
22. Klijent će se uključiti u proces početnog prikupljanja informacija sa zainteresiranim stranama i identificiranim nositeljima interesa u ranoj fazi procesa ESIA da bi osigurao identifikaciju ključnih pitanja koja se trebaju procijeniti u sklopu ESIA. Kao dio procesa prikupljanja informacija, nositelji interesa trebaju biti u mogućnosti da pruže komentare i preporuke u vezi nacrtu plana za angažman nositelja interesa i drugih polaznih dokumenata.
23. Ako je dogovoren okolišno-socijalni akcioni plan (ESAP) za projekat za koji se zahtijeva ESIA, klijent će ESAP objaviti pogođenim stranama u skladu sa planom angažiranja nositelja interesa.
24. Pored toga, proces konsultacija mora zadovoljiti sve primjenjive zahtjeve prema domaćim zakonima o procjeni utjecaja na okoliš i drugim relevantnim zakonima. Klijent mora ESIA držati u domenu javnosti tokom cijelog trajanja projekta s tim da se dokument može mijenjati s vremena na vrijeme sa dodatnim informacijama, odnosno može se arhivirati nakon okončanja projekta ali se mora pravovremeno staviti na raspolaganje po zahtjevu.
25. Od klijenta se zahtijeva da redovito dostavlja izvještaje zainteresiranim nositeljima o svom okolišno-socijalnom učinku, kao odvojeni dokument ili putem svoje web stranice, kao što je u detalje navedeno u planu za angažman nositelja interesa. Ovi izvještaji će biti u formatu koji je pristupačan pogođenim zajednicama i njihova učestalost će biti proporcionalna zabrinutosti pogođenih zajednica, a najmanje jednom godišnje.

Angažman tokom implementacije projekta i vanjsko izvještavanje

26. Za sve projekte, klijent će pružiti informacije identificiranim nositeljima interesa na kontinuiranoj osnovi, koje su odgovarajuće prirodi projekta i njegovim negativnim okolišnim i socijalnim utjecajima i pitanjima kao i nivou javnog interesa tokom trajanja projekta. Dodatne informacije će se možda morati objelodaniti u ključnim fazama projektnog ciklusa, na primjer, prije početka operacija i u vezi konkretnih pitanja koja su identificirana putem objelodanjivanja i procesa konsultacija ili mehanizma za ulaganje pritužbi a koja brinu pogođene zajednice.
27. Ukoliko postoje materijalne izmjene projekta koje rezultiraju dodatnim negativnim utjecajima ili pitanjima koja izazivaju zabrinutost pogođenih zajednica, klijent će ih obavijestiti o tome kako se rješavaju ovi utjecaji ili pitanja i objelodaniti ažurirani ESMP u skladu sa planom za angažman nositelja interesa. Ukoliko su ovi dodatni negativni utjecaji na pogođene zajednice značajni, klijent može, od slučaja do slučaja, imati obavezu da provede dodatno objelodanjivanje informacija i konsultacije u skladu sa tačkama 16 do 20.

Mehanizam za ulaganje žalbi

---

⁴ Lista indikativnih projekata Kategorije A se nalazi u Dodatku 2 Okolišno-socijalne politike EBRD-a.

28. Klijent treba da bude svjestan i da blagovremeno odgovori na izraze zabrinutosti nositelja interesa u pogledu projekta. U tu svrhu, klijent će uspostaviti djelotvoran mehanizam, proces ili postupak za rješavanje pritužbi da bi mogao primati i olakšati rješavanje žalbi i pritužbi nositelja interesa, naročito u vezi klijentovog okolišno-socijalnog učinka. Mehanizam za rješavanje žalbi treba biti razmjernan rizicima i potencijalnim negativnim utjecajima projekta.

- Mehanizam, proces ili postupak za rješavanje pritužbi treba brzo i djelotvorno rješavati pritužbe na transparentan način koji je odgovarajući datoj kulturi i lako dostupan svim segmentima pogođenih zajednica bez troškova i odmazde. Ovaj mehanizam, proces ili postupak ne smije sprečavati pristup pravnim lijekovima putem suda ili upravnog postupka. Klijent će pogođene zajednice obavijestiti o procesu za rješavanje žalbi tokom svojih aktivnosti angažmana zajednice i redovito će javnost obavještavati o njegovoj provedbi, uz istovremenu zaštitu privatnosti pogođenih pojedinaca.
- Rješavanje pritužbi se treba obavljati na način koji je odgovarajući datoj kulturi i koji je diskretan, objektivan, svjestan osjetljivosti i potreba i zabrinutosti nositelja interesa. Mehanizam također treba omogućiti ulaganje anonimnih pritužbi i njihovo rješavanje.